

מדשן ביתך

גליון
מס' 588

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע
מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א

נצבים וילך
תשפ"ו

"אתם נצבים" (כ"ט - ט')

נאמרו בלשון רבים, ו"צרת רבים חצי נחמה", וכמו שכתוב במדרש רבה כאן: "בצר לך - כל צרה שהיא של יחיד היא צרה, וכל צרה של רבים אינה צרה", כל אחד חשב בליבו, לא אלי הדברים מכוונים אלא לרבים, לכלל, אבל כאן נאמרו הקללות בלשון יחיד, לכל אחד, לכן "הוריקו פניהם". ה"כלי יקר" מתרץ בהקדם מה שיש להוסיף ולשאול, מהו הלשון מאה קללות חסר שתיים, מדוע לא כתוב צ"ח קללות? אלא צריך לומר, שכוונת המדרש, שעיקר הורקת פניהם היתה בגלל שתי הקללות שלא נתפרשו בתוכחה, היינו "כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר" (כ"ח - ס"א), "כל חלי" אחת, "וכל מכה" שתיים. אמנם יראו מאוד מן הצ"ח קללות הכתובות בפירוש, אבל לא הוריקו פניהם, כי מאחר שיודעים את המכות ואת טיבן, יוכלו לדרוש ברפואתן, או לקדם פני הרעה. אבל משתי הקללות שלא נתפרשו, נבהלו והוריקו פניהם, כי מי יודע מה הן הקללות הללו, אולי הן יותר גרועות מכל הצ"ח קללות, הראיה, שהתורה חששה לגלותן, גם לא יוכלו לבקש רפואות להן מאחר שאינן יודעים מה הן. וזו כוונת המדרש, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים, היינו בגלל אותן השתיים שלא נתפרשו, הוריקו פניהם.

בעל ה"שואל ומשיב" מתרץ, אם מזהירים אדם שילקה מלקות ולא אומרים לו כמה, או שאומרים לו מספר עגול, חמישים או מאה, יש להניח שהמספר אינו אלא לשון הבאי וגוזמא, ויכול להיות שיקבל הרבה פחות. אבל אם מזכירים מספר לא עגול, ניכר שזה מדוקדק וקצוב, ולכן הוריקו פניהם.

"אתם נצבים היום" (כ"ט - ט')

לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקו פניהם ואמרו: מי יוכל לעמוד באלו? התחיל משה לפייסם: אתם נצבים היום... [רש"י]

משה רבינו מתכוון להוכיח את כלל ישראל, ובמקום להוכיחם הוא מפייסם? אומר רבי אליהו לופיאן זצ"ל בשם רבותיו: הקב"ה הוא טוב ומטיב, אב הרחמן. ואם כן מדוע מופיעות בתורה קללות רבות, וכי לא די בקללות מועטות? התשובה לכך: אדרבה בגלל שהקב"ה כל כך אוהב את עם ישראל, כמו שמוזכר פעמים רבות בתפילה, "אהבה רבה אהבתנו" "אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת", לכן נתן לישראל קללות רבות כל כך, כדי שמהפחד מהקללות, הם יימנעו מעשיית חטאים, כדי שלא יבואו חלילה לידי החטאים.

נמצא שהתוכחה נאמרה להם כדי שלא יזדקקו לתוכחה. כאשר ראה משה רבינו כי פניהם הוריקו, הרי שהתוכחה הגיעה לתכליתה, ואם כך - שוב אין צורך בתוכחה.

פרשיות נצבים וילך האזינו, נקראים בדרך כלל סמוך לראש השנה ובין ראש השנה ליום כיפור וסוכות, והגמ' בראש השנה [ט:ו] אומרת, צדיקים נחתמים לאלתר לחיים, בינוניים תלויים ועומדים עד יום הכיפורים, רשעים לאלתר למיתה.

רבי משה וולפסון זצ"ל בספרו בספר "אמונת עיתך" כותב, מצאנו דבר פלא, פרשת נצבים יש בה ארבעים פסוקים, פרשת וילך שלושים פסוקים ופרשת האזינו חמישים ושנים פסוקים. פרשת וילך שלושים פסוקים, כנגד שלושים יום של חודש אלול שבו הצדיקים ממהרים לחזור בתשובה. פרשת נצבים ארבעים פסוקים, כנגד הבינוניים שעדיין תלויים ועומדים עד יום הכיפורים, שהוא יום הארבעים מחודש אלול. פרשת האזינו חמישים ושנים פסוקים, כנגד הרשעים שנזכרים לשוב בהושענא רבה, יום החמישים ואחד, שהוא יום מסירת הפתקים, ואם זוכה האדם לשוב בתשובה, מגיע ליום החמישים ושנים שהוא שמיני עצרת זוכה ל"זאת הברכה".

סיפר ה"אמרי אמת", כשהייתי בן שלוש, שאל אותי אבי ה"שפת אמת", איזו פרשה יקראו בשבת? עניתי לו, נצבים וילך. שאל אותי אבי, איך זה יכול להיות שני דברים סותרים, נצבים אנו עומדים או הולכים (וילך)? אלא, הסביר לו אביו, כל ספר משנה תורה הם דברי תוכחה שהוכיח משה רבנו לבני ישראל, כמו כן, כאן אמר להם משה רבנו, ראו מצבכם, "אתם נצבים" - עומדים באותו מקום ואינם מתעלים ברוחניות, "וילך משה", ותפקידו של יהודי זה "וילך", ללכת ולהתעלות.

"אתם נצבים היום כלכם" (כ"ט - ט')

נצבים - כותב רבי שמשון רפאל הירש, מלשון מצבה, וכמו שמביא המדרש [תנחומא נצבים א'], משה עשאן מצבה, רמז להם, כל כלל ישראל הוא הבסיס הנאמן והכח הנצחי של נושאי דגל ה'. אני הנני רק מנהיג עובר, בן חלוף, וכן כל המנהיגים שיבואו אחרי, כולם יעברו ויחלפו, אבל אתם, הכלל, הנכם מצבתו יתברך, ועליכם לקבל הברית ולהישאר השומרים הנאמנים של הברית הזאת לדור דור.

"אתם נצבים היום כלכם" (כ"ט - ט')

רש"י מביא [פסוק י"ב] את דברי המדרש תנחומא "למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים, חוץ ממ"ט שבתורת כהנים הוריקו פניהם ואמרו: מי יוכל לעמוד באלה". נשאלת השאלה למה רק עכשיו "הוריקו פניהם" ולא קודם, בשעה ששמעו הקללות שבתורת כהנים בפרשת בחוקותי? ומתרצים, הקללות שבפרשת בחוקותי

עם ישראל, כשקיבל את התורה, התפארו באומרים כי התורה תרומם אותם מכל העמים - "כי היא חכמתכם ובינתכם", ובלוימודה יהיו הם מובחרים מכל עם ומרוממים מכל לשון, אך באמת אפשר היה לומר שישאל גרועים הם מכל האומות ולכן התורה ניתנה דווקא להם, וכמו שהגמ' אומרת במסכת ביצה [כ"ה:], מפני מה ניתנה תורה לישראל, מפני שהם עזים, ולכן קיבלו תורה שיעסקו בתורה ותתיש כחם ויכנע ליבם. מכיון שאפשר לומר כך וכך, השאלה היא מה הם האמצעים שנקט הקב"ה כדי שיעסקו בתורה, אם התורה נועדה לרומם אותם מכל העמים, אין סיבה להענישם, ואם אנו רואים שבכל זאת התורה מזהירה אותם בעונשים כבדים, אין זאת אלא בגלל שבעיני הקב"ה ישראל הם כאותם חסרי דעת, שצריכים לאיים עליהם במקל חובלים כדי לעשותם בני אדם, ולכן הקב"ה מתרה את ישראל בעונשים כבדים כדי לקיים את התורה וכדי לחנכם להיות ככל העמים.

לכן כשישראל שמעו צ"ח קללות, הוריקו פניהם ואמרו, א"כ, אנחנו ככל חסרי הדעת והתורה לא ניתנה לנו בגלל מעלתנו. התחיל משה לפייסם, אתם צודקים במחשבותיכם, אך כל זה אם המלמד הוא איש זה, אבל אם המלמד הוא האב עצמו, הוא יעשה את הכל כדי שבנו יתחנך, ואם יהיה צורך יכהו ויסרהו בעונשים קשים ומרים, לכן אמר להם משה רבנו "אתם נצבים היום כלכם", אל יפלו פניכם מקללות והעונשים, אדרבה, דעו שהקללות והייסורים מקימים אתכם ומציבים אתכם לפניו, וכל כך למה? מפני שאתם "לפני ה' אלקיכם" שהוא לכם כ"אב", וכמו שכתוב "בנים אתם לה' אלקיכם", ומאהבתו אתכם הוא מייסרם ומענישם, כי רצונו לראותכם בני סגולה ובני מעלה. זו כוונת המדרש "ואם תאמרו שמה לרעתכם נתתי לכם את התורה", היינו מפני שאתם גרועים ורעים מכל העמים נתתי לכם את התורה לעשותכם בני תרבות ככל האומות, טעות בידכם, "לא נתתי אותה אלא לטובתכם", כדי שתהיו עם סגולה, נעלה ונבחר מכל העמים.

"אתם נצבים היום כלכם" (כ"ט - ט')

"ותראו את שקוציהם" על שם שהיו מאוסים כשקצצים, "גלוליהם", שהיו מוסרחים ומאוסין כגלל "עץ ואבן", אותן של עצים ושל אבנים ראיתם בגלוי לפי שאין העובדי כוכבים יראים שמה יגנו אבל של כסף וזהב עמהם בחדרי משכיתם הם לפי שהם יראים שמה יגנו. [רש"י]

מבאר רבי איצ'לה וולוז'ניר בספרו "פה קדוש", מאחר שישאל רואים שלגויים העובדים לשקצים ולגלולים יש כסף וזהב ויש להם הצלחה בתחום הכספי, הם עלולים לחשוב שאולי בכל זאת יש משהו... ולכן מזהירה התורה "פן יש בכם איש או אשה וכו' שרש פורה ראש ולענה" החושב כי אפשר לעבור עבירות וגם לחיות טוב, ולמרות שבשררות ליבו ילך, הוא משוכנע כי "שלוה יהיה לי".

בענין זה כותב ה"עריב נחל", לגבי נביא השקר המנסה לפתות לעבוד עבודה זרה, אמרה התורה "לא תשמע אל דברי הנביא ההוא וכו' כי מנסה ה' אלקיכם אתכם" [דברים י"ג - ד'], כלומר, הקב"ה רוצה להרגיל אותנו לעבוד אותו מתוך אהבה, למרות ההצלחה והתועלת המדומה שרואים אצל עובדי כוכבים.

בדרך הלצה אמר על כך ה"תולדות יעקב יוסף", התורה אומרת [בראשית י"ד - כ"א] "ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש והרכוש קח לך", מלך סדום

ה"מגיד מדיבנא" יצ"ל אמר על כך משל: לעשיר גדול היה ילד חולה במחלת מעיים. הביאו רופא מומחה שבדק את הילד ואמר כי הדרך היחידה לרפא אותו, היא לגרום לו להקיא עשר פעמים. אך איך גורמים לילד להקיא? אמר הרופא: "אתן לו תרופות שיגרמו לו להקיא". אמר העשיר לרופא: "ברצוני להסביר לך במי המדובר. הילד הזה הוא בן תפנוקים, אוכל רק מאכלים מעודנים, ובוודאי יתקשה לקחת תרופות, לכן אני מבקש להמעיט ככל האפשר בתרופות שתתן לו". הרופא הרגיע את העשיר ואמר כי אין לו מה לדאוג והוא כבר יידע כיצד לטפל בילד.

הוציא הרופא 'בלאנק' והחל לכתוב את רשימת התרופות שצריך לקנות. הרופא רושם ורושם והאב העשיר מסתכל בדאגה במרשם שנראה כמו מגילה שלמה. אבל זה מה שהרופא דורש. שלחו שליח לבית מרקחת והוא חזר עם חבילת תרופות מכובדת כמו שרשם הרופא. חושב האב העשיר לעצמו: אוי, רחמנא ליצלן, הילד עלול למות רק מהתרופות. אבל הרופא עומד על שלו: אין דרך אחרת לרפא את הילד. הרופא הוציא את כולם מחדרו של הילד, איש מלבד הרופא לא נשאר בחדר, סגר את הדלתות והחלונות, התיישב ליד שולחן קטן והתחיל לכתוש את התרופות. בחדר מתפשט ריח רע של תרופות והילד מתחיל להקיא. הרופא ממשיך לכתוש עוד ועוד תרופות, וככל שהוא כותש יותר, כך הילד מקיא שוב ושוב. כאשר הרופא מסיים לכתוש את כל התרופות, הילד כבר הקיא עשר פעמים.

קרא הרופא לאבא ואמר לו: "בנך יצא מכלל סכנה, והוא בדרך להבריא". שאל אותו האב: "האם בלע בני את כל התרופות שקנינו?" "לא ולא!" השיב הרופא. "בנך לא לקח אפילו לא תרופה אחת, אך הייתי צריך חבילה גדולה כל כך של תרופות, כדי שהילד יקיא רק מהריח שלהן ולא יזדקק לקחת תרופות כלל..."

כך אומר הקב"ה לכלל ישראל: אין רצוני להביא עליכם אפילו קללה אחת, אלא שאם תשמעו קללות כה רבות, הרי די לי בפחד שלכם לבד, כדי שהוא ימנע אתכם מהחטא, ולא יהיה צורך להביא עליכם אפילו חצי קללה. אם כן ברגע שראה משה רבנו ש'הוריקו פניהם', התוכחה הגיעה לתכליתה. (הופיע ב"יחי ראובן")

"אתם נצבים היום כלכם" (כ"ט - ט')

ואם תאמרו שמה לרעתכם נתן לכם את התורה, לא נתתי אותה אלא לטובתכם. [דבר"ר ח' א.].

צריך להבין, מדוע יעלה בדעתם של ישראל שהתורה ניתנה לרעתם? בספר "קהלת יצחק" מביא לתרץ בשם רבי יעקב מגיד מושרים דק"ק וילנא, על פי משל. מקובל שבבתי ספר ללימודים גבוהים, לא מענישים, אלא תלמיד שלא לומד הדבר משתקף בציונים, תלמיד טוב מקבל ציון גבוה ותלמיד גרוע ציון פחות טוב. לעומת זאת, יש מוסדות ששם כן מטילים עונשים גופניים, אלו הם בתי חולים לחולי רוח, אנשים אלו אינם מבינים מה רוצים מהם, ולא שולטים במעשיהם, ואין ברירה אחרת אלא להענישם בעונשים גופניים כדי שלא יזיקו לאחרים. וההבדל, במוסדות להשכלה גבוהה, מי שלא רוצה ללמוד, זאת בעיה שלו, אבל עדיין הוא נשאר בגדר "אדם" ואין סיבה להענישו, אבל בבתי חולים לחולי נפש, לפעמים אנשים אלו יכולים לאבד צלם אנוש, לכן צריך להכותם ולייסרם, כדי להרגילם להתנהג כבני אדם.

מקבל על עצמו את עצם החוב, הוא רק מתחייב לשלם במידה והלווה לא ישלם, אבל ערב קבלן מתחייב על עצם החוב, וכאילו הוא עצמו לווה, ולכן ניתן לגשת אליו ישירות לפני שניגשו לתבוע את החוב מהלווה.

לכן אצלנו, צריכים לברר מהי הערבות שהתחייבו בה ישראל, האם נעשו ערבים על עצם קיום המצוות והם ערבים שבני ישראל יקיימו את המצוות, או שהם נהיו ערבים שבמידה ובני ישראל לא יקיימו את המצוות הם יקבלו את העונש. ומביא, **שרבי חיים מברסק** סבר שבני ישראל הם כמו ערב קבלן, והם ערבים לעצם קיום המצוות, והראיה, שאדם יכול להוציא את חבירו בברכה ולומר "וציוונו" על אף שהוא עצמו כבר יצא ידי חובה, כי הערב חייב גם בקיום המצוה של חבירו. וא"כ, מובן מדוע נפרעים מהצדיקים תחילה, כיון שהם כמו ערב קבלן, שהתחייבו על עצם קיום המצוה, והכלל הוא שמערב קבלן ניתן לגבות ישירות את החוב לפני שניגשים ללווה.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם" (כ"ט - ט)

רש"י כותב [בפסוק י"ב] "ומדרש אגדה למה נסמכה פרישת 'אתם נצבים' לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים, חוץ ממ"ט שבתורת כהנים הוריקו פניהם ואמרו: מי יוכל לעמוד באלו? התחיל משה לפייסם 'אתם נצבים היום', הרבה הכעסם למקום, ולא עשה אתכם כליה והרי אתם קיימים לפניו".

התוספות בפסחים [ק"י:] אומר, שבספר תהילים יש קמ"ז פרקים (ואף שבספרי תהילים שבזמננו יש ק"ג פרקים, מ"מ לפי החלוקה המובאת בחז"ל פרקים א'- ב' מחוברים, ויש בפרקי הלל שני פרקים שצריכים להיות מחוברים ויש סה"כ קמ"ז) כנגד חיי של יעקב אבינו - קמ"ז שנים. אומר ה"חתם סופר" גם קללות יש קמ"ז, מ"ט קללות בתורת כהנים (פרשת בחוקותי) ועוד תשעים ושמונה בפרשת כי תבוא, בסה"כ מאה ארבעים ושבע קללות, "תהילים" כנגד הקללות. ה"תהילים" מגינים מכל הקללות. אבל בני ישראל שמעו יותר ממאה ארבעים ושבע קללות, כמו "כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם ה' עליך עד השמדך" [כ"ה - ס"א], יוצא, שתהילים לא מספיקים נגד הקללות שהרי יש יותר ממאה ארבעים ושבע קללות! וזה מה שאומר רש"י, בני ישראל שמעו זאת והוריקו פניהם ואמרו: "מי יוכל לעמוד באלו, שאין לנו תהילים כנגד זה"? ואז התחיל משה לפייסם "אתם נצבים היום כלכם". ובמה פייסם, אמר להם, הכוונה ב"כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב" לייסורים ומיתת צדיקים, אם כך, אין לכם מה לדאוג, שתי קללות אלו, הייסורים של הצדיקים והמיתה של הצדיקים, הם עצמם מקימים אתכם, וזה שאמר להם משה "כיום הזה שהוא קיים הוא מאפיל ומאיר", הנה משה עומד למות וכבר יהושע נמצא.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם" (כ"ט - ט)

שואל ה"חתם סופר", בשעת מתן תורה כתוב [דברים ה' - ה'] "אנכי עומד בין ה' וביניכם", ואילו בפרשתנו משה רבנו אומר שהוא עומד יחד עם ישראל לפני הקב"ה? ומתרץ בשם רבו **רבי נתן אדלר**, שכל ימי חיי הרב, אין התלמיד זוכה להגיע לשיא יכולתו, כמו שיהושע לא זכה להתגלות אורו רק לאחר פטירת משה רבנו. וכן אצל יצחק אבינו, לא נזכרה השראת שכינה על

הוא רמז ליצר הרע, והוא אומר ל"אברם" שהוא הצדיק, "תן לי הנפש", הפקר את נשמתך כרצונו של היצר, ועל ידי זה "והרכוש קח לך", אתן לך הצלחה מדומה, שכן בגלל הצלחה מדומה זו יכול האדם לאבד את עולמו, וזה הרי רוצה היצר.

"אתם נצבים היום כלכם" (כ"ט - ט)

"אתם" אומר ה"בן איש חי", אותיות "אמת", בזכות האמת אתם יכולים לעמוד לפני ה' אלקיכם. ידוע המעשה באדם שהתחבר לחבורת פושעים ועבר על כל העבירות שבתורה. יום אחד בא לרב, ואמר לו כי הוא רוצה לחזור בתשובה, אך הוא אינו יכול. אמר לו הרב, גם אם אינך יכול, תקבל על עצמך לפחות דבר אחד, שאותו תשמור מכל משמר, ועליו תקפיד הקפדה מוחלטת. הסכים. אמר לו הרב, מכאן ולהבא תקפיד לא לשקר, תאמר רק אמת. קיבל האיש על עצמו. למחרת, באו חבריו לאסוף אותו כדי לבצע גניבה. תחילה הצטרף אליהם, אבל אז חשב בליבו, הרי אחרי שייוודע דבר הגניבה, יבואו לחקור אותי ואאלץ לשקר ולהכחיש כל קשר למעשה, והרי התחייבתי לומר רק את האמת. אמר לחבריו, שהחליט לא להצטרף אליהם. למחרת, חזר מעשה זה על עצמו, וכך בכל פעם כשעמד לפשוט עצר את עצמו, כדי שלא יאלץ לשקר, עד שנהיה בעל תשובה גמור. אומר ה"בן איש חי", "אתם", אדם שהולך עם האמת, "נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם".

"אתם נצבים היום כלכם" (כ"ט - ט)

בתפלת נשמת כל חי אנו אומרים "וכל קומה לפניך תשתחוה". כותב בספר **"תכלת מרדכי"** בשם המגיד **רבי מיכל מז'לוטשוב**, האדם השלם, גם כשעומד זקוף, הוא משתחוה לפני הקב"ה, שכן עצם הדבר שהוא מקבל עליו עול מלכות שמים ועול מצוות, ויש בו יראת שמים ויראת חטא, בזה הוא משתחוה לקב"ה. לעומת זאת הרשע, גם כשהוא נראה שהוא משתחוה, הוא עושה זאת רק כלפי חוץ, וכמאמר הנביא ישעיה [כ"ט - י"ג] "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני וכו' הלכף כאגמן ראשו". כלומר, האם להשתחויה מעין זו התכוון הקב"ה? ודאי שלא. הקב"ה רוצה שאדם ישתחוה באמת, בפנימיות נפשו, לא בגופו בלבד. וזה הפרוש כאן בפרשתנו, "אתם נצבים היום כלכם", למרות היותכם "עומדים", הנכם לפני ה' אלקיכם, משתחווים וכפופים לפניו יתברך.

"אתם נצבים היום כלכם" (כ"ט - ט)

ה"לקוט שמעוני" מביא כאן, "כלכם ערבים זה בזה, ואפילו צדיק אחד ביניהם כלכם עומדים בזכותו". הגמ' בשבת [ל"ג:] אומרת, בזמן שהצדיקים בדור, צדיקים נתפסים על הדור, אין צדיקים בדור, תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור. והסיבה, בגלל ערבות, שכל ישראל ערבים זה בזה.

שואל **רבי ברוך בער ליבאוויץ בעל ה"ברכת שמואל"**, הרי הגמ' בבבא בתרא [קע"ג:] אומרת, אין נפרעין מן הערב תחילה, וא"כ, מדוע נפרעים מהצדיקים לפני שנפרעים מהדור? ומתרץ, ישנם שני סוגי ערבים, ערב רגיל וערב קבלן, ההבדל ביניהם, לערב רגיל אפשר לפנות רק כאשר הלווה אינו משלם, ואילו מערב קבלן אפשר לגבות גם לפני שניגשים ללווה. ומדוע? כי ערב רגיל אינו

יצחק עד "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק" [בראשית כ"ה - י"א]. וכל זמן שיעקב היה בבית אביו, לא נודע ממנו דבר ה', וכש"ויצא יעקב מבאר שבע" אז "ויחלוס והנה סולם מוצב ארצה". וכן הוא הדבר אצלנו, משה אמר להם לישראל, אז בהר סיני אני הייתי המעקב שלא זכיתם להתקרב אל ה' - "אנוכי עומד בין ה' וביניכם" כמחיצה המבדלת, "ולא עליתם בהר", לא הייתם במדרגה שתעלו אל ההר לפני ה'. אבל היום שנמלאו שנותי וימי, וקרוב יום הסתלקותי, ואין שלטון ביום המוות, עכשיו "אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקים" בלי כל מחיצה

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקים" (כ"ט - ט)

המילה "היום" מורכבת מ-ה' ו-יום. ואמר הגר"א מוילנא, זה רמז לכך שישנם חמש ימי דין בשנה בהם נצבים כל עם ישראל לפני ה' אלקים. ואלו הם, שני ימי ראש השנה, יום הכיפורים, הושענא רבא (גמר החיתום) ושמיני עצרת שבו נותנים את הפתקאות לשלוחים לבצע גזר הדין.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקים ראשיכם שבטיכם וכו'" (כ"ט - ט)
שואל האלשיך, רש"י בתחילת פרשת מטות כותב "חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחילה ואחר כך לכלל ישראל ומנין שאף שאר הדברות כן ת"ל [שמות ל"ד - ל"ב] "וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בני ישראל". ומדוע כאן נאמרו הדברים לכלל ישראל יחד, כמו שנאמר "ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם"? התירוץ הוא בדברי הפסוק עצמו, "אתם נצבים היום כלכם", זה שאתם נצבים היום כלכם בלי הבדל מעמד ודרגה, הנשיאים יחד עם שואבי המים, כי המעמד הוא "לפני ה' אלקים", ואי אפשר לנו לבחון מי חשוב יותר בעיניו יתברך. יתכן שמי שחשוב בעינינו, שאנו חושבים אותו לראש ונשיא, הוא בעיניו יתברך פחות מיהודי פשוט, כי שם במרום, החשבונות אחרים הם "עליונים למטה ותחתונים למעלה". "ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם" בעמדם "לפני ה'" הם "כל איש ישראל".

ההפלאה כותב כעין זה, כתוב במדרש [תנחומא] "אע"פ שמיניתי ראשים ושופטים, כלכם שוין לפני שנאמר כל איש ישראל", פירוש, אצלכם הם ראשים לשבטיכם, אבל אצל הבורא יתברך כולם שווים. מול גדלות הבורא שאין קץ ואין גבול לו, אין הבדל בין קטן לגדול, כי כולם כאין ואפס נגדו.

"אתם נצבים היום כלכם וכו' כל איש ישראל" (כ"ט - ט)
לכאורה אם כתוב "כלכם", מה הסיום "כל איש ישראל"? בספר "לחם אשר" מתרץ לפי מה שכתוב במסורה על הפסוק "אפס קצהו תראה וכלו לא תראה" [במדבר כ"ג - י"ג] וכן בשיר השירים [ה' - ט"ו] "וכלו מחמדים". ופירוש, כל אדם כיחיד, הוא מלא חסרונות, רק בכלל ישראל הוא מלא מעלות. וזהו "אפס קצהו תראה", אצל יהודים בודדים תמצא חסרונות, "וכלו לא תראה", כלל ישראל הוא בלי פגם, "כולו מחמדים" ולא תחול עליהם כל קללה. ואפשר להוסיף, "כולך יפה רעיתי", כשאת "כולך", מעורבת בכלל, את יפה "ומום אין בך". וזו כוונת חז"ל בגמ' בברכות [נ"א], אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרימון, הדגש הוא על מילת "שבך" וכלולים עמך, הם מלאים במצוות כרימון. וזהו "אתם נצבים היום כלכם לפני ה'", שאתם בבחינת כלכם, מחוברים זה לזה, צמודים לכלל ישראל, אז "כל איש ישראל", כל איש ביניכם הוא בחינת "ישראל אשר בך אתפאר".

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקים ראשיכם שבטיכם וכו'" (כ"ט - ט)
שואל האלשיך, רש"י בתחילת פרשת מטות כותב "חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחילה ואחר כך לכלל ישראל ומנין שאף שאר הדברות כן ת"ל [שמות ל"ד - ל"ב] "וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בני ישראל". ומדוע כאן נאמרו הדברים לכלל ישראל יחד, כמו שנאמר "ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם"? התירוץ הוא בדברי הפסוק עצמו, "אתם נצבים היום כלכם", זה שאתם נצבים היום כלכם בלי הבדל מעמד ודרגה, הנשיאים יחד עם שואבי המים, כי המעמד הוא "לפני ה' אלקים", ואי אפשר לנו לבחון מי חשוב יותר בעיניו יתברך. יתכן שמי שחשוב בעינינו, שאנו חושבים אותו לראש ונשיא, הוא בעיניו יתברך פחות מיהודי פשוט, כי שם במרום, החשבונות אחרים הם "עליונים למטה ותחתונים למעלה". "ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם" בעמדם "לפני ה'" הם "כל איש ישראל".

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקים ראשיכם שבטיכם וכו'" (כ"ט - ט)
שואל האלשיך, רש"י בתחילת פרשת מטות כותב "חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחילה ואחר כך לכלל ישראל ומנין שאף שאר הדברות כן ת"ל [שמות ל"ד - ל"ב] "וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בני ישראל". ומדוע כאן נאמרו הדברים לכלל ישראל יחד, כמו שנאמר "ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם"? התירוץ הוא בדברי הפסוק עצמו, "אתם נצבים היום כלכם", זה שאתם נצבים היום כלכם בלי הבדל מעמד ודרגה, הנשיאים יחד עם שואבי המים, כי המעמד הוא "לפני ה' אלקים", ואי אפשר לנו לבחון מי חשוב יותר בעיניו יתברך. יתכן שמי שחשוב בעינינו, שאנו חושבים אותו לראש ונשיא, הוא בעיניו יתברך פחות מיהודי פשוט, כי שם במרום, החשבונות אחרים הם "עליונים למטה ותחתונים למעלה". "ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם" בעמדם "לפני ה'" הם "כל איש ישראל".

ההפלאה כותב כעין זה, כתוב במדרש [תנחומא] "אע"פ שמיניתי ראשים ושופטים, כלכם שוין לפני שנאמר כל איש ישראל", פירוש, אצלכם הם ראשים לשבטיכם, אבל אצל הבורא יתברך כולם שווים. מול גדלות הבורא שאין קץ ואין גבול לו, אין הבדל בין קטן לגדול, כי כולם כאין ואפס נגדו.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלוקים ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם וגו' טפכם נשיכם וגו' מחוטב עציך עד שאב מימין" (כ"ט - ט - י)
יש להקשות למה האריכה תורה וכתבה בפירוט "ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם טפכם נשיכם וגו'", והרי כל אלו כבר נכללים בתיבת "כולכם", וכאשר נכתב בתחילת הפסוק "אתם נצבים היום כולכם".

מתרץ רבי אלחנן היילפרין זצ"ל בספרו "אמרי חן" תירץ, בהקדם דברי רבי שלמה קלוגר זצ"ל (הגהות חכמת שלמה על או"ח סימן תקע"א, סע' ד), שהביא קושית ה"יפה מראה" על דברי חז"ל שאין אומרים הלל בר"ה ויו"כ, מפני שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו. ומנגד כתב ב"שלחן ערוך", שמכבסין ומספרין בערב ראש השנה, כי אנו בטוחים בחסדו הגדול שיזכה אותנו במשפט? ותירץ, המשפט הוא משפט כפול, תחילה הקב"ה דן כל אחד

גרמא. אבל הטף באנשים, סופם להיות חייבים בכל מצוות התורה, והברית נכרתה לעולם ועד ואפילו עם נשמות העתידות להיברא, ממילא הקדים את הטף לנשים. אבל במצוות הקהל שבאים לשמוע דברי תורה, נשים שומעות ומבינות ומקיימות את אשר שמעו בנוגע להן, משא"כ הטף שאין לו מושג ממה שקוראים שם, והוריו מביאים אותו רק כדי לקבל שכר על זה, לפיכך הקדים שם נשים לטף.

"מחטב עציץ ועד שאב מימין" (כ"ט - י')

לכאורה, כאשר רוצים לכלול כמות גדולה של אנשים, אומרים "מ" "עד". למשל, במכות מצרים אמר הקב"ה, שבמכות בכורות יקבלו מכה "מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור בהמה", וזה כולל את כל מה שביניהם. וא"כ, כשאומרים "מחטב עציץ עד שאב מימין" למה הכוונה? הלא אלו שני בעלי מלאכה שיושבים באותו ספסל בבית הכנסת, ובדרך כלל לא ב"מזרח", מתרין ה"קהל יצחק", אנשים מעריכים את האדם לפי הכסף שיש לו, אבל התורה מתייחסת לבני אדם לפי מה שהוא תורם או מזיק לבריאה. חוטב עצים שובר את הבריאה, שואב המים מחיה את הבריאה, בין שני אלה נמצאים כל היתר.

תירין נוסף על דרך הרמז אומר ה"קהל יצחק", יש אנשים שנזכרים לשוב בתשובה לאחר שחודש אלול עובר, ויש כאלה שנזכרים לאחר חודש תשרי. הגמ' בברכות [א"ט]. אומרת, אמר ר' יוחנן, "אחרי ארי ולא אחרי אשה". בפשטות, הביאור, שיותר טוב ללכת בסכנת נפשות אחרי אריה, ולא בסכנת הרהורי עבירה אחרי אשה. אבל יש פה רמז, שזה הולך על מצוות התשובה, שאריה הוא המזל של חודש אב, ואשה היא המזל של חודש אלול (בתולה). עדיף לחזור בתשובה בחודש אלול (אחרי אריה), ולא בחודש תשרי (אחרי אשה). ראייה לדבר שצריך לחזור בתשובה כבר מחודש אב, מדברי הגמ' בתענית [ז"א], שביום ט"ו באב היו מפסיקים להביא למקדש את עצי המערכה, ובכך ניתן היה ללמוד תורה בלילות יותר מלפני כן. לפי זה מתבאר הפסוק כך: כאשר אתה בא לעבור בברית ה' אלקיך, ולשוב אליו בתשובה, זמן התשובה יהיה "מחטב עציץ", מאותו זמן שמפסיקים לחטוב עצים למערכה (חודש אב) "עד שאב מימין", עד סוף ימי הדין המסתיימות ביום הושענא רבא, שהוא גמר שאיבת במים וניסוחם. ה"חתם סופר" מסביר, "מחטב עציץ" זהו באמת אדם פשוט, אבל "שאב מימין", אלו הנשיאים שהיו שואבים מים לכל השבטים מהבאר שהתגלגלה איתם. וכן ביאר במהרי"ל דיסקין "מחטב עציץ" אלו הגבעונים. "עד שאב מימין" אלו הנשיאים, שבזמן שהיו במדבר לא היו צריכים לשואבי מים, משום שהנשיאים היו עושים חריץ במקלם ומביאים את מי הבאר לכל שבט ושבט. אך הגבעונים שבאו בימי יהושע, שלא היתה באר, עשאו 'שואבי מים'.

רבי שמשון רפאל הירש מתרין בפירושו על התורה על הפסוק "מחוט ועד שרוך נעל" [בראשית י"ד - כ"ג]: בלשון הקודש, כשהתורה רוצה לציין דבר מקיף שכולל בקרבו את הכל, היא לא כותבת דבר קטן וגדול, קרוב ורחוק, דהיינו, היא לא כותבת מן הקטן הזה ועד הגדול ההוא, מן הקרוב הזה ועד הרחוק ההוא, אלא התורה רואה את הדברים מסודרים במעגל, ונוקטת שתי

שואל רבי שמשון רפאל הירש, לאן נעלמה ו' החיבור, מדוע לא כתוב טפכם ונשיכם? ומתרין, פסוקים אלו עוסקים בכריתת הברית בין הקב"ה לעם ישראל, ובהתחייבותם של עם ישראל לקבל עליהם ועל זרעם, לשמור, לעשות ולקיים את כל דברי התורה. ובהתחייבות זו נכלל גם הטף שהם ממשיכי הדרך בדורות הבאים, אבל אין הקב"ה יכול לסמוך על התחייבות הילדים אלא על התחייבות אימותיהם, כי כל עתידם הרוחני והמוסרי של הבנים תלוי בהתמסרותה המוחלטת של האם, לחינוך הבנים בדרך ישראל סבא. לכן לא כתוב "טפכם ונשיכם", כי הטף והנשים הם דבר וענין אחד, ומסירותן של האמהות היא הערובה להצלחת הבנים בתורה ויראת שמים. רבי אלכסנדר סנדר הלוי פויערשטיין זצ"ל בספרו "ילקוט דברי אסף" הוסיף לבאר, 'טפכם ונשיכם' אינם חלקים נפרדים, אלא כאמה כבתה, כפי האם כך הבן, כי היא המכריעה בעיצוב אורחות חיי בנה.

וכן כתוב בספרים, האותיות שאחרי המילה 'אם' הם 'בן', לרמז לנו שאת עיקר חינוך הבנים, מקבלים הם מאמותיהם יותר מאביהם, שאביהם נמצא הרבה מחוץ לבית והבן נמצא בבית עם אמו, ותחת חסותה והשפעתה.

בקובץ "מי ירפא לך" [עמוד ז'] הביא בשם רבי שמואל הלוי וואזנר שעורר על גודל מעלתה וערכה הרב של אם בישראל המתמסרת כל כולה לגידול בניה לתורה ויראת שמים. מצינו אצל דוד המלך שכאשר העלה את ארון הקודש לעיר דוד, היה שמח ורוקד בכל עוז, ומיכל אשתו שהשקיפה בעד החלון בזה לו בלבה וייסרה אותו בלשונה החרפה ואמרה לו [שמואל ב', ו' - כ'] "מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות אחד הריקים". ודוד המלך השיב לה "ונקלותי עוד מזאת, והיית שפל בעיני", אדרבה, ברצוני להשפיל עצמי עוד ועוד לכבוד השי"ת, והוסיף ואמר לה דבר נורא, "ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה", ודרשו חז"ל במדרש רבה [במדבר ד' - כ'] שאמר לה "אותן בנות ישראל שצווחת וקראת אותן אמהות אינן אִמָּהוֹת אלא אימהות, ולוואי יהא לי חלק עמהם לעתיד לבוא". כלומר, דוד המלך אומר למיכל בת שאול, את מכנה את נשות ישראל "שפחות" על שעוסקות במלאכות הבית ובגידול הבנים, ואומרת שאני משפיל את כבוד המלכות בכך שאני רוקד לפניך, הרי שטועה את טעות חמורה בדברך, כי נשות ישראל אינן שפחות אלא "אימהות" - "אידישע מאמע", כי בזכות התמסרותן לחינוך הבנים ממשיכה שרשרת התורה לדורי דורות. דוד המלך, עם כל גדולתו וקדושתו מבקש שהלוואי שיתכבד ויזכה שיהיה חלקו לעולם הבא עם אותה אמה יהודיה שאין לשער ואין לתאר את גודל מעלתה העצומה ועד כמה מחשיבים אותה ואת מעשיה בשמים. ובמדרש שם אמרו שמיכל נענשה שלא היו לה בנים עד יום מותה, לא בגלל שזלזלה בריקוד לכבוד התורה, אלא בגלל שזלזלה בנשות ישראל.

"טפכם נשיכם" (כ"ט - ט"י)

שואל רבי זלמן סורוצקין בספרו "אזנים לתורה", מדוע כאן הקדים טף לנשים, ואילו ב'הקהל' [לקמן ל"א - י"ב] הקדים נשים לטף שנאמר 'הנשים והטף'. ופירש, כאן לענין כריתת הברית על מצות התורה - הקדים את המצוות על כל מצוות התורה, והנשים הרי פטורות ממצות עשה שהזמן

ה"תניא" שאומר, כריתת ברית בין שני אוהבים אינה בשביל ההווה, בזמן שידידותם ואהבתם בתוקפה, שהרי אוהבים הם, אלא יש צורך בברית לעתיד, כי בהמשך הזמן נחלשת האהבה, לכן כורתים ברית כדי שהידידות תתמיד, ואפילו שיתבטלו הגורמים שהביאו לידי האהבה. בימי חייו של משה, היו הניסים קבועים, וכל ההנהגה היתה למעלה מדרך הטבע, והיה חשש, שאולי כשיכנסו לארץ ותהיה התנהגות בדרך הטבע, ע"י חרישה וזריעה וקצירה, תיחלש אהבתם להקב"ה, לזה באה כריתת הברית שתישאר האהבה לעולמי עד, גם כשיהיו טרודים במחיה ובכלכלה וההנהגה תהיה במסתרי הטבע, או בשעה שהחושך יכסה ארץ ויהיו דווים וסחופים, גם אז יוכל אדם מישאל לעזור האהבה בקרבו ולא יהיה נפרד ח"ו.

"כי את אשר ישנו פה וכו' ואת אשר איננו פה" (כ"ט - י"א)

שני משפטים אלו, סופי התיבות שלהם הם "תורה", ללמדך, בין אשר ישנו ובין אשר איננו פה, כולם עמדו על הר סיני.

"למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלקים כאשר דבר לך וכאשר נשבע לאבתך לאברהם ליצחק וליעקב" (כ"ט - י"ב)

כיון ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים חוץ מארבעים ותשע שבתורת כהנים, הוריקו פניהם, אמרו: מי יכול לעמוד באלו. [רש"י] התמיהות בדברי רש"י אלו הן רבות! מדוע כתב רש"י "מאה קללות חסר שתיים" ולא כתב תשעים ושמונה קללות כפי שכתב ארבעים ותשע שבתורת כהנים ולא כתוב חמישים חסר אחת? שאלה שניה, האם ארבעים ותשע קללות שבתורת כהנים אינן מפחידות דיין, ורק כששומעים עוד תשעים ושמונה קללות רק אז יש סיבה ל"הוריקו פניהם"? שאלה שלישית, מדוע כתוב מאה חסר שתיים, הלא כשסופרים את הקללות יש מאה, שהרי "גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה" שתי קללות אלו מצטרפות למנין מאה? תירץ הרב ידיה פרנקל, יש הבדל בין הקללות שבפרשת בחוקותי לקללות של כי תבוא. בתוך הקללות של תורה כהנים מוזכרות גם שתי הבטחות של נחמה - "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים" [ויקרא כ"ז - מ"ד] ו"וזכרתי את בריתי יעקב וכו'" [ויקרא כ"ו - מ"ב]. כששמעו ישראל את הקללות שבתורת כהנים ובתוכן גם את שתי ההבטחות של נחמה, לא חששו כל כך, אבל כששמעו מאה קללות חסר שתיים, שחסרות שתי ההבטחות הנחמה, או אז הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, אי אפשר לעמוד במאה קללות החסרות את הבטחת הגאולה.

"ותראו את שקוציהם ואת גלליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם" (כ"ט - ט"ז) לשון הפסוק צריך ביאור, מתחילה מתחיל שהעבודה זרה היא שקוציהם וגלליהם, ולבסוף מסיים שהעבודה זרה היא כסף וזהב, אומר הרב מבריסק, כך דרך העולם, בתחילה העבודה זרה היה אצלכם שיקוץ, התייחסתם אליהם כמו גללים, נגעלתם מדרך חיים זו. לאחר זמן, כשאתה מתרגל, זה בחזקת עץ ואבן, לא כל כך נורא. לאחר מספר שנים זה הופך לכסף וזהב, ובמשך הזמן "אשר עמהם", זה כבר נהיה חלק ממכם.

נקודות סמוכות ואומרת מזו עד זו, מסביב לכל המעגל. אין פירמידה, אלא מעגל (העני הוא לפני המלך כדרך שהוא אחריו). "מחטב עציך עד שאב מימין". וכן גם בבראשית "מחוט ועד שרוך נעל". וכן הגמ' במגילה [י"א]. "מהודו ועד כוש", שמלך בכיפה. מלכותו הקיפה את כל כדור הארץ, תחילתה בהודו וסופה חוזר עד כוש.

אמנם בפירוש הרלב"ג על התורה כתב כי החוטבי עצים ושואבי מים הם אנשים העוסקים בפרנסתם ובמלאכתם בכל שעה, ובכל עת טרודים הם בדאגה לפרנסתם, ואין הם עסוקים כלל בתיקון מעשיהם ובתיקון נפשם, ועל כן נחשבים הם לאנשים הפשוטים ביותר בדרגה.

רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל היה נוהג לומר כי הרבה נוהגים לבכות בתפילות ימים נוראים כאשר אומרים "אדם יסודו מעפר וסופו לעפר", אמנם הוא אינו בוכה בתיבות אלו, אלא הוא בוכה במילים "בנפשו יביא לחמו", והבכייה היא על מה שטרוד בפרנסתו ובעבודתו ואינו משקיע כלל בנפשו, ו"בנפשו" - במקום לתקן את הנפש שלו, "יביא לחמו" - הולך הוא להביא לחם ופרנסה לביתו, ואין פנאי בידו לעסוק בתיקון נפשו.

"מחטב עציך ועד שאב מימין" (כ"ט - י')

מלמד שבאו כנעניים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושוע, וזהו האמור בגבעונים "ויעשו גם המה בערמה ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים". [רש"י]

בספר "פנים יפות" לבעל ההפלאה שואל, איך קיבלו אותם כגרים, הרי הגמ' ביבמות [מ"ו]. אומרת, אין גרות ללא מילה וטבילה, ובמדבר הרי אי אפשר היה למול? ומתיר, ישראל באמת לא מלו את עצמם בגלל הסכנה, כיון שלא נשבה רוח צפונית, ואפילו שסכנה זו אינה וודאית, בכל זאת אפילו ספק פיקוח נפש דוחה את כל המצוות, וכמו שהגמ' ביומא [פ"ה] אומרת, "אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה". אבל דין זה נאמר רק בישראל, אבל גוי שבא להתגייר, מותר לו להכניס עצמו בספק סכנה כדי שיתגירו ויקיימו כל המצוות. ומוסיף עוד, כי אותם כנענים שמסרו נפשם להיכנס בספק פיקוח נפש הם שנתמנו על ידי משה רבנו לחטוב עצי המערכה למזבח, אבל אותם אלו שלא מלו, הם נהיו שואבי המים, וזהו מה שאמרה התורה "מחטב עציך", החשובים שבהם, "עד שאב מימין", הפחותים שבהם.

"לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו אשר ה' אלקיך כרת עמך היום" (כ"ט - י"א) כותב הנצי"ב בספרו "העמק דבר", אפילו שאי אפשר לכרות ברית עם הקטנים כיון שאינם בני דעת, בכל זאת הברית שאני כורת איתכם היום מועילה גם להם, שהרי היא זכותם, כמו שמצינו ביבמות [מ"ה]. שאב מגייר את בנו הקטן בעל כורחו, כיון שזכותו היא לו, כך ישראל יכולים לכרות ברית גם בשביל בניהם, כי זכות היא להם.

"לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו וכו' כרת עמך היום" (כ"ט - י"א)

שואל האדמו"ר מסוכוטשוב, מדוע היו צריכים לכרות ברית לפני כניסתם לארץ, ולא היה די בברית שנכרתה איתם בחורב? ומתיר על פי דברי בעל

ובעושר, "לא יאבה ה' סלח לו", שכן אתה בעצמך אולי תישאר ביהדותך, אבל "הדור האחרון, בניכם אשר יקומו מאחריכם", הדור הבא, הבנים, יהיו כבר לגויים בבחינת "והנכרי אשר יבוא מארץ רחוקה", גויים לכל דבר. סוף דבר, לא רק בניו של לנדא היו לגויים, אלא אף הוא עצמו המיר את דתו זמן קצר לאחר מכן.

סיפר הרב קרביץ וז"ל: בתחילה כשבאתי לארץ ישראל התגוררנו בתל אביב. לאחר כמה שנים שיפצנו את הדירה שהיתה צריף של שני חדרים, ובתקופת השיפוץ עברנו לבני ברק למספר שבועות. נכנסתי למעונו של מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל ושאלתי אותו האם למען חינוך הילדים כדאי להשאיר לגור בבני ברק, או שאפשר לשוב לתל אביב? ענה לי הרב מבריסק: בגלל הילדים דוקא?! גם בשבילכם אותו דבר. וכי על עצמינו אנו בטוחים?! באותו מעמד בביתו של מרן הגרי"ז נכח גם אחי הגאון הרב יהודה קרביץ זצ"ל ראש ישיבת תפארת צבי, שהיה מתלמידי ה"חפץ חיים" זצ"ל, וכששמע את תשובתו של הגרי"ז פתח את פיו וסיפר: שמועה לא טובה באה לאוזני ה"חפץ חיים" על אוטובוס שאמור לעבור ברחוב הראשי של ראדין בשבת, והנהג הוא יהודי. זעק ה"חפץ חיים": זיי מאכן מיר קאלט - הם מקררים אותי.

הרב מבריסק שמע את הסיפור וקרא בהתפעלות: 'אתם שומעים? אתם שומעים?' ה"חפץ חיים" מרגיש שהוא עלול להתקרר, ואנחנו בטוחים!?

"פן יש בכך איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פונה היום וכו' ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם" (כ"ט - י"ז)

שואל רבי חיים קניבסקי, מדוע הרחיבה התורה מעבר ל"איש" או "אשה" גם ל"משפחה או שבט"? ומתוך, פסוק זה מכוון לפסל מיכה שאמרו נתנה לו כסף לעשיית הפסל, משפחתו תמכה בו, ושבת שלם, שבת דן, התעסק בעשייתו ובעבודתו. וזהו איש אשה משפחה ו"שבט" האמורים כאן בפסוק.

"פן יש בכך שרש פרה ראש ולענה" (כ"ט - י"ז)

"היהודי הקדוש" מפשיסחא היה אומר, "פן", הסקרנות, החקרנות היתירה, "בכם שרש פורה ראש ולענה", הוא שורש כל הרע.

"שרש פרה ראש ולענה" (כ"ט - י"ז)

כותב הגר"א מוילנא, משמעות הכתוב, כי הפירות הרעים הצומחים במהלך הדורות, מהשורש הם באים, וכמו שאמרו חז"ל, פסל מיכה עבר עם ישראל בים, והרי כמה מאות שנים חלפו מיציאת מצרים ועד לפסל מיכה, אלא ה"שורש" ממנו צמח האיש מיכה, שעבד לפסל, הוא שעבר איתם כבר אז. ולכן הסתלקה מיעקב השכינה כשראה את אפרים, ממנו עתיד לצאת ירבעם בן נבט. וכן אמרו בגמ' סנהדרין [פ"ב], הוא זמרי בן סלוא הוא שלומיאל בן צורי שדי הוא שאול בן הכנענית, וחלילה לומר שזמרי היה נשמה אחת עם שלומיאל הצדיק נשיא שבט מישראל, אלא הכוונה שגנאי הדבר לשבטו ולמשפחתו שיצא מהם זמרי, והיה החטא פורח מן השורש משאול בן הכנענית, וזהו "שרש פורה ראש ולענה".

סיפר רבי יעקב גלינסקי, כשגרתי בחדרה ליד הישיבה, גדלה בתי הבכירה והוצרכה לגן ילדים. ניגשתי לשאול את ה"חזון איש", היות והגן הוא חילוני, מה אעשה. חשבתי אמר ר' יעקב שה"חזון איש" ישאל מהם תכני הלימוד, האם הגננת לבושה בצניעות, מי הם חבריה למשחק. אבל ה"חזון איש" הפתיע אותי בשאלה, איזו ציורים תלויים על הקיר? ענה לו ר' יעקב, ציורים של חיות וגמדים. אמר לו ה"חזון איש", אם הגננת תסכים להחליף את הציורים בתמונות של רבנים, אתה יכול לשלוח את בתך לגן ללא חשש. ללמדנו כמה גדול כוחה של ראייה טהורה, לא תוכן הלימודים ומהות הדברים משנה לחזון איש, אלא מה תראה הילדה לאורך היום.

"ותראו את שקוציהם ואת גלליהם עץ ואבן כסף וזהב וכו'" (כ"ט - י"ז - י"ז)

"ותראו את שקוציהם" על שם שהיו מאוסים כשקצים, "גלליהם", שהיו מוסרחים ומאוסין כגלל "פן יש בכך", לפיכך אני צריך להשביעכם. [רש"י] שואל הרב מבריסק, אם רואים את העבודה זרה שמאוסה כשקצים ורמשים, לשם מה צריך להשביע שלא יפנו אליהם? ומתוך, התורה מלמדת אותנו, שגם אם אנו רואים את העבודה זרה במלוא כיעורה ומיאוסה, בכל זאת, עצם הראייה היא מסוכנת ועלולה להשפיע לרעה עד שצריך להשביעו "פן יש בכך" "אשר לבבו פונה".

פי הדברים הללו אמר הרב מבריסק זצ"ל, שאפילו בן תורה שברור לו היטב השקפת התורה, אם יסתכל בעיתונים או בספרים שיש בהם דעות כוזבות, הדבר בהכרח ישפיע עליו, ואין מקום לטעון שכיון שבשכלו הוא מתנגד לשיטתם הרי בוודאי הדבר לא ישפיע עליו, אלא כיון שיש "ותראו", ממילא יימשך אחר ראייתו אפילו אם הוא רואה "את שקוציהם וגלליהם" שהוא דבר מאוס ביותר.

הוסיף רבי משה שטרנבוך ומקובל אצלינו שהגר"א מוילנא ז"ל סגר את החלון בחדר לימודו, כיון שחשש שמא יסתכל דרך החלון על הרחוב ויראה את אנשי הרחוב המסתובבים שם והדבר יזיק לקדושתו, והרי שאפילו הגר"א בעוצם קדושתו פחד שהסתכלות בשוגג על הרחוקים מדרך התורה תזיק לקדושתו. וכמו כן הגר"א לא היה הולך לבית הכנסת בדרך הפשוטה מביתו אלא היה מסבב דרכו ממקומות אחרים אף שהיה מאריך בכך את דרכו, וקיבלנו בטעם הדבר שבדרך הקצרה היו יושבים יושבי קרנות ומבזבזים זמנם בדברים בטלים, והגר"א לא היה מסוגל לעבור שם ולראות אנשים שמבזבזים זמנם בהבלים.

בפטרבורג היה צנזור, יהודי מומר ששמו ישראל לנדא. לפני שהמיר דתו, חי חיים כפולים, בין הגויים נהג כמותם ואילו בביתו נהג כיהודי ירא שמים, התפלל כל יום, הקפיד על כשרות וגם עסק בלימוד הזוהר, וראה עצמו משהו מקובל. יום אחד בא אליו רבי יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנא, בענין מסוים שהצריך שתדלנות בממשלה. התחיל להתפאר בפניו, שהוא מניח תפילין יום יום, וסיים, שהעיקר זה הלב, לא ההתנהגות החיצונית היא העיקר אלא הפנימיות, ובלבו הרי הוא צדיק גמור. ענה לו ר' יצחק אלחנן, "ותראו את שקוציהם ואת גלליהם", אע"פ שלא תהיו אלא רואים את שקוציהם, אפילו שבליבכם תהיו רחוקים מהם מאוד, ומתחברים איתם רק בגלל "כסף וזהב אשר עמהם", כלומר, מתוך שאיפה להתקדמות במעמד

"פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה" (כ"ט - י"ח)

המשגיח רבי דב יפה זצ"ל פירש את כוונת הפסוק כדלהלן. היו יהודים יקרים שהתורה היתה יקרה להם, אבל השקפתם היתה שיש לכבד גם מי שהוא לא שומר תורה בגלל דברים שונים, ואח"כ איבדו את הבנים שלהם. הם לא היו רעים, אבל שורש רע פעפע בקרבם, ומשום כך בניהם כבר התקדמו צעד נוסף, הם כבר סברו שאפשר להיות אדם חשוב גם בלי התורה.

ישנם כאלו שהתורה יקרה להם, אבל הם רוצים גם עוה"ז, סופם שאצל בניהם הרצון יהיה רק עוה"ז. תפקידנו לדאוג לא רק שאנחנו נהיה כראוי, אלא גם בנינו יהיו כראוי. הקב"ה כרת איתנו ברית שלא אנו נהיה עובדי ה' כראוי, אלא גם בנינו.

הסבא מסלבודקא זצוק"ל אמר, שאם הסבא גונב חידושי תורה, יתכן שהבן יהיה גנב ממש.

"והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי וגו'" (כ"ט - י"ח)

יש להבין כוונת הפסוק בלשונו "והתברך בלבבו" – מהי הברכה שבלבבו? מבאר רבי צבי פסח פרנק זצ"ל רבה של ירושלים בספרו "הר צבי" עפ"י מעשה שהיה באחד שחילל את השבת, וכשהוכיחו אותו על זה אמר 'אתם תראו שאתקן את זה', ובמוצאי שבת נתן נדבה גדולה לתוך קופת ארץ ישראל, והתפאר לומר דבוודאי מקובל דבר זה יותר, משאם לא היה מחלל את השבת ולא היה נותן בשביל עניי ארץ ישראל. ו

לזה אמר **הכתוב** "והתברך" – ר"ל שיתפאר בלבבו, כלומר בלבבו הטוב ובנדיבתו, ויאמר דרחמנא ליבא בעי, לזה נאמר לא יאבה ה' סלוח לו.

וכעין זה מפרש ב"כתב סופר", שבשומעו את דברי האלה הזאת, יאמר החוטא לעצמו – אחטא ואח"כ אתענה, או שהקב"ה יענישני בעולם הזה ואבוא לעולם הבא נקי, ונשמתי טהורה. וידוע ד'האומר אחטא ואשוב אין מספיקים בידו לעשות תשובה' [משניות יומא, פ"ח - מ"ט]. וזה שאמר הכתוב "והיה בשמעו את דברי האלה וגו' והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך", אף שאלך בשרירות לבי – מ"מ יהיה שלום לי, "למען ספות הרוה את הצמאה" – שאח"כ אסגף עצמי. "לא יאבה ה' סלוח לו וגו' ורבעה בו כל האלה הכתובה וגו'", ועל אף זאת "ומחה ה' את שמו מתחת השמים" – ולא יטול שכו בעולם הזה.

"והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי" (כ"ט - י"ח)

צריך להבין מדוע שהאדם יחשוב "שלום יהיה לי", וקללות להיכן הלכו? בספר "לב אריה" מתרץ ע"פ מו"כ האלשיך על הפסוק [שמות ל"ב - י"ד] "וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו", פ' האלשיך, כשאדם מתרגז ומוציא את חמתו בדיבורים, הרתיחה הפנימית שבו מתקררת, וכאילו בא על סיפוקו. אבל אם מבליג ומשאיר את כעסו בליבו, אז ליבו בוער כאש, והוא לא ינוח ולא ישקוט עד שיעשה מעשה בידים. לפי זה אפשר לבאר את הפסוק, "וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו", כיון שהקב"ה כביכול הוציא בפיו, כביכול כבר עשה מעשה בפועל, לכן "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו" ורוגזו נח. ולכן גם כאן לא התייראו מהקללות, כיון שהיו בדיבור לא חששו שיוציא את זה בפועל, ומה שפניהם

הוריקן זה בגלל שתי קללות שחסרו ולא יצאו בדיבור גלוי. לפי זה מובן מה ש"התברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי". על זה אומרת התורה "לא יאבה ה' סלוח לו וכו' ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה" – בפועל.

ההפלאה בספרו "פנים יפות" מתרץ, הגמ' בקידושין [כ"ג] אומרת, כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר, וכיון שהאומר מותר שוגג הוא, מסית אותו יצר הרע לחשוב ששוב לא ייענש על חטאיו, כיון שנעשו לו כהיתר והיה שוגג עליהם. על זה נאמר "והתברך בלבבו לאמר וכו' כי בשררות לבי אלך", שהגמ' בברכות [נ"ד] אומרת, "בכל לבבך" בשני יצריך, ביצר הטוב וביצר הרע, אבל כשהחטאים נעשים לאדם כהיתר, מאבד היצר הטוב מכוחו, ואין באפשרותו להטות את האדם לטובה, כי הוא אומר שהחטאים הם היתר. לכן, בהתחלה "והתברך בלבבו", כשעדיין יש לו שני לבבות, יצר הטוב ויצר הרע, והוא חושב שבגלל שנעשה לו כהיתר שוב לא ייענש, אבל אח"כ, אחרי שנעשה לו כהיתר, הוא כבר אומר "כי בשררות לבי אלך", אין ליצר הטוב עוד כח להשפיע עליו, והוא נשאר רק עם לב אחד. ומי שהחטאים נעשים אצלו כהיתר, הוא הרבה יותר חמור מהמזיד, כיון שעצם המחשבה שאותם ציוויים שהקב"ה הזהיר עליהם נעשים לו כהיתר, זהו ממש מרד נגד הקב"ה, והוא ייענש על מחשבתו הרעה, וכמו שהגמ' אומרת [יומא פ"א:]: עבר עבירה ושנה בה, אין מספיקין בידו לעשות תשובה", לכן אומרת התורה "לא יאבה ה' סלוח לו".

בספר "עריב נחל" מתרץ, הגמ' במסכת סנהדרין אומרת שבית דין שראו כולם לחובה, פוטרין את הנידון לגמרי, אבל דין זה נאמר רק בבן ישראל ולא בבן נח. וזה כוונת הפסוק "והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי", מדוע? אני אחטא ואעבור על העבירות ואסמוך שלא יאונה לי כל רע, כי כל הדיינים ידונו אותי לחובה, וממילא אפטר. על זה אומרת התורה "והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל", שיוציא אותו מכלל דין ישראל, אלא ישפטנו כדין בן נח, וימחה את שמו מתחת השמים.

המלבי"ם מתרץ בהקדם מה שיש להוסיף ולשאול, מדוע נאמר "דברי האלה" ולא נאמר בפשטות "בשמעו את האלה הזאת"? ומתרץ, ידועה דרשת חז"ל על הפסוק "גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת" זו מיתת צדיקים, היינו, שמיתת צדיקים מכפרת על עוון הדור. אם כן, כאשר ישמע האדם את "דברי האלה", את הדרשה שדרשו חז"ל על האלה, ופירשו כי מדובר במיתת הצדיקים, יאמר ההולך בשררות ליבו, אני אלך בדרכי ו"שלום יהיה לי", כי הצדיקים במיתתם יכפרו על כך. מזהירה התורה ואומרת: אל תדמה בנפשך להימלט ולהיפטר מהעונש, "כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה", הרשע עצמו ייענש ותגענה אליו כל הקללות הכתובות בתורה בפירוש ולא רק ברמז.

ה"בן איש חי" בספרו "אדרת אליהו" מתרץ, הגמ' אומרת שיש ללמד זכות על ישראל במעשה העגל, עם ישראל חשבו שהציווי "אנכי ה' אלקיך" "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" נאמר למשה ולא להם, וכך אומר רש"י

[שמות כ' - ב'] למה כתוב בלשון יחיד "אנכי ה' אלקיך"? ליתן פתחון פה למשה, ללמד סנוגוריה במעשה העגל, וזהו שנאמר [שמות ל"ב - י"א] "למה ה' יחרה אפך בעמך", לא להם ציוות "לא יהיה לכם אלהים אחרים", אלא לי לבדי. זהו שמותברכים ישראל בלבבם ואומרים: אף אם נעבוד אלהים אחרים, מובטחים אנו כי "שלוש יהיה" לנו, וזאת בגלל טענת "לי" - להם לא ציוות אלא לי. ועל כך אומרת התורה "לא יאבה ה' סלח לו", טענה זו אינה מתקבלת על ידי הקב"ה.

עוד יש מתרצים ע"פ מה שאומרת הגמ' במגילה [ל"א], שבקריאת התוכחה הראשונה שבפרשת בחוקותינו אינו רשאי להפסיק, כי הקללות נאמרו בלשון רבים, אבל בתוכחה השנייה שבפרשת כי תבוא יכול להפסיק, כי הם נאמרו בלשון יחיד, כאילו נאמר לכלל ישראל יחד. לפי זה מובן כאן הפסוק, "והיה בשמעו את דברי האלה הזאת", דהיינו, הקללות שבפרשתנו שנאמרו לכלל ישראל, "והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי", מדוע? כי אני יחיד, ואילו הקללות נאמרו רק לכלל כולו. לכן עונשו יהיה "והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל" כיון שפירש עצמו מכלל ישראל.

בספר "תכלת מרדכי" מתרין, אדם כזה אינו מכחיש שהוא באמת אינו מתנהג כשורה, אבל הוא טוען שיש לו דרך לפטור את עצמו מעונש, וזאת על ידי נתינת צדקה שתכפר לו על עוונותיו. זה שאומר הכתוב: "והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי", על אף ש"בשררות לבי אלך", וזאת באמצעות "ספות הרוה את הצמאה" - אתן לעניים שבעולם, המשולים לצמאים, כסף, ועל ידי כך 'ארוה' את 'צמאונם', וכך אצליח לשחד, כביכול, את בורא העולם. בענין זה אומר ה'עולם': "והתברך בלבבו" - אותו אדם מתפאר בלב הטוב שיש לו, אמנם הוא מחלל שבת ר"ל, אך אי אפשר להתעלם מהשיק המוכבד שהוא תורם. אולם, הקב"ה לא יקבל זאת, כפי שנאמר בהמשך:

"והיה בשמעו את דברי האלה הזאת וכו' ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה" (כ"ט - י"ח - י"ט)

שואל ה"בית יצחק", מה ההבדל בין דברי האלה, לבין האלה הכתובה? ומסביר, הגמ' בסנהדרין [ק"ה]. אומרת, הקב"ה מתנחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו [שמות ל"ב - י"ד], כלומר, הקב"ה מתנחם על הרעה שחשב (דיבר) לעשות לעמו, אבל כשנביא קם ומנבא שתהיה רעה, אי אפשר לפטור את דבריו במשיכת כתף ולקוות לטוב, אלא חייבים לנקוט מיידית בצעדי תשובה. יבוא פלוני ויאמר בליבו דברי האלה הזאת, כלומר: האלה הזאת עלתה במחשבתו של ה', אך הוא מתנחם על הרעה ולא יביאה, באה התורה ואומרת לו שרבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה, אם זה כבר כתוב בספר, הדרך היחידה לבטלה היא בעשיית התשובה, אחרת הנבואה הרעה תגשים את עצמה חלילה.

"לא יאבה ה' סלח לו" (כ"ט - י"ט)

לכאורה המשמעות של הפסוק שלא מועילה התשובה על עוון זה, ובוודאי מדובר שהוא חזר בתשובה, כי אם הוא עדיין לא חזר בתשובה, מה החידוש בכך ש"לא יאבה ה' סלח לו". ולכאורה זה דבר פלא, במה חמור כל כך חטאו, עד שאין לו דרך לשוב בתשובה? כתב בעל ה"שואל ומשיב, מכאן ראייה ברורה לדברי הרמב"ם בהלכות תשובה [פרק ד' הלכה ב'] שמונה את הדברים הנועלים בפני האדם את דרכי התשובה, ואחד מהם הוא מי

עוד יש מתרצים ע"פ מה שאומרת הגמ' במגילה [ל"א], שבקריאת התוכחה הראשונה שבפרשת בחוקותינו אינו רשאי להפסיק, כי הקללות נאמרו בלשון רבים, אבל בתוכחה השנייה שבפרשת כי תבוא יכול להפסיק, כי הם נאמרו בלשון יחיד, כאילו נאמר לכלל ישראל יחד. לפי זה מובן כאן הפסוק, "והיה בשמעו את דברי האלה הזאת", דהיינו, הקללות שבפרשתנו שנאמרו לכלל ישראל, "והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי", מדוע? כי אני יחיד, ואילו הקללות נאמרו רק לכלל כולו. לכן עונשו יהיה "והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל" כיון שפירש עצמו מכלל ישראל.

בספר "תכלת מרדכי" מתרין, אדם כזה אינו מכחיש שהוא באמת אינו מתנהג כשורה, אבל הוא טוען שיש לו דרך לפטור את עצמו מעונש, וזאת על ידי נתינת צדקה שתכפר לו על עוונותיו. זה שאומר הכתוב: "והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי", על אף ש"בשררות לבי אלך", וזאת באמצעות "ספות הרוה את הצמאה" - אתן לעניים שבעולם, המשולים לצמאים, כסף, ועל ידי כך 'ארוה' את 'צמאונם', וכך אצליח לשחד, כביכול, את בורא העולם. בענין זה אומר ה'עולם': "והתברך בלבבו" - אותו אדם מתפאר בלב הטוב שיש לו, אמנם הוא מחלל שבת ר"ל, אך אי אפשר להתעלם מהשיק המוכבד שהוא תורם. אולם, הקב"ה לא יקבל זאת, כפי שנאמר בהמשך:

"והיה בשמעו את דברי האלה הזאת וכו' ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה" (כ"ט - י"ח - י"ט)

שואלים המפרשים, הרי בפסוק זה מדובר רק בחטא במחשבה, כמו שכתוב "אשר לבבו פונה היום מעם ה' וכו' והתברך בלבבו וכו' כי בשררות לבי אלך", ומדוע נענש, הרי חטא רק בלב? מתרצים רבינו דון יצחק אברבנאל וה"בלי יקר" וצ"ל, פירש פסוק זה כמשל להלך רוחו של החוטא. הרי החוטא יודע שה' הוא האלוקים, ואם כן כיצד מלאו ליבו למרוד בו ולחטוא? אלא מה, אומר הוא בליבו: אם יש לאדם שדות רבים הזקוקים להשקיה, וביניהן חלקת שדה רוויה שאינה זקוקה עתה למים, אין ספק שכאשר ישקה את כל שדותיו, ממילא גם חלקת השדה הרוויה תקבל את מי ההשקיה, כך - חושב בליבו החוטא - יהיה גם איתי. הואיל וכל עם ישראל שומרים תורה ומצוות ונהנים משפעו של הקדוש ברוך הוא, יגיע מן השפע הזה אף אליי, למרות שלא אהיה זכאי לו... והזהירו הקב"ה, שלא ימצא מסתור בתוך הכלל! "כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא", ויקבל חלילה את עונשו בפרטות. על כן מוטב שישמור תורה ויקיים מצוות ויזכה לרוב טובה בתוך כלל ישראל!

בספר "תורות ועובדות מובית רבותינו" מביא בשם בעל ה"קדושת יום טוב", שהיה מפרש פסוק זה, יש רשעים שעוברים על כל התורה, אבל עושים

שפורש מן הציבור, שבזמן שכולם עושים תשובה הוא לא עושה איתם, וזה נקרא "כי בשררות לבי אלך", לכן נועלים בפני דרכי התשובה, ולכן "לא יאבה ה' סלוח לו".

"לא יאבה ה' סלוח לו" (כ"ט - י"ט)

שואל ה"בית יצחק", מדוע כתבה התורה לשון "לא יאבה", שמשמעו שאין הקב"ה רוצה לסלוח לו, ולא אמר בפשטות "לא יסלח לו"? מתרץ ה"בית יצחק" בשם הט"ז, כאשר אדם חותם ערבות [ערב קבלן] לחבירו, בעל החוב יכול לגבות את חובו ממי שהוא רוצה, או מהלווה עצמו או מהערב, והואיל וישראל נכנסו בערבות הדדית, עשוי הרשע לבוא ולומר: אמשך לדבוק במנהגי הרעים ובדרכי המעוותים, ובשררות לבי אלך, ומי שישלם אלו הערבים, כלומר כלל ישראל. לכן אומרת התורה "לא יאבה ה' סלוח לו", הקב"ה שהוא בעל החוב, יכול להחליט לבדו ממי לגבות את החוב וממי לא לקחתו, ומכיון שכך, לא ירצה ה' לגבות מן הערבים, אלא מהחוטא עצמו.

"לא יאבה ה' סלוח לו" (כ"ט - י"ט)

שואל ה"שואל ומשיב" בספרו "דברי שואל", הלשון לא מובנת, היה צריך להיות כתוב לא יסלח לו, שהרי הלשון "לא יאבה" שייך במי שמבקש איזה דבר והשני מסרב ולא רוצה לתת לו, אבל כאן הרי מדובר במי שרוצה ללכת בשררות ליבו ולא מבקש שיסלחו לו, א"כ מה שייך לשון לא יאבה. ועוד יש להקשות, וכי מי שנאמר עליו 'חנן המרבה לסלוח', איך יתכן לכתוב אצלו "לא יאבה ה' סלוח לו".

ואפשר לומר, התורה מדגישה פה "לא יאבה ה'" – הכוונה שמידת הרחמים לא תאבה לסלוח לו, כי מידת הרחמים צריכה לסלוח גם לאלה שאינם שבים, גם לבני אדם שליכם רחוק מה' ומחסדיו, ועל זה נאמר "לא יאבה ה' סלוח לו", לאנשים כאלה גם מידת הרחמים לא תרצה לסלוח.

האדמו"ר מסלונים בעל ה"דברי שמואל" מתרץ, הכוונה, שהוא עצמו לא יאבה שהקב"ה יסלח לו, מכיון שלפי דעתו והבנתו אינו זקוק בכלל לסליחתו יתברך, כי אינו מרגיש שחטא, ואין לבבו נשבר בקרבו.

"ומחה ה' את שמו מתחת השמים והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל" (כ"ט - י"ט - כ')

שואל רבי מאיר הלוי סאלאוויצקי, כיון שנמחה מתחת השמים – מה שייך עוד שיבדלו ה' לרעה מכל שבטי ישראל, הא אינו קיים, ומלשון זה משמע דעדיין קיים, ורק שהקב"ה יתן לו את כל הקללות?

והביא בשם הנצי"ב זצ"ל שתירץ, הרי לעיל כתוב 'איש או אישה או משפחה או שבט', והיינו שהכתוב מדבר הן באופן שאיש אחד עבר על הברית, הן בשבט שלם שעבר על הברית. והנה באיש או אישה שייך שימחה ה' לגמרי, אולם בשבט הרי לא שייך שכל השבט ימחה, דהרי גמירי (ילקוט שמעוני פנחס כ"א - ו' - י"א) דלא כליא שבטא. וזה פירוש הפסוקים, בפסוק י"ט – מדובר באיש אחד שעבר על הברית, ובו נאמר שימחה ה' אותו לגמרי. אולם בפסוק כ' מדובר בשבט שלם שעבר על דברי הברית, ובוה לא שייך שימחו לגמרי, ועל זה כתוב שאמנם לא ימחו אבל מכל מקום 'יבדילם ה' לרעה מכל שבטי ישראל'.

"ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה" (כ"ט - כ"א)

על נבואה זו אומרים בשם רבי חיים מבריסק, שהדור האחרון, הדור של אחרית הימים בתקופת הגאולה, יידע על היהדות כמו הנכרי אשר בא מארץ רחוקה. זוהי נבואה מרה ואיומה והשוואה נוראה, שלצערנו מתקיימת בזמננו.

"ואמרו כל הגוים על מה עשה יהוה ככה לארץ הזאת מה חרי האף הגדול הזה" (כ"ט - כ"א)

"ואמרו על אשר עזבו את ברית יהוה אלהי אבתם אשר כרת עמם בהוציאו אתם מארץ מצרים" (כ"ט - כ"ד)

ב"דעת וקנים" לבעלי התוספות מסביר את שאלת הנכרים, הרי גם אצל האומות יש עוונות של רציחה וניאוף, ועם כל זה אינם נענשים בעונשים כה חמורים, ואין ארצם שממה כארץ ישראל. ועונים להם: כי בדין עשה הקב"ה כך, כי בני ישראל באו בבריתו של אברהם אבינו מרצונם ואח"כ עזבוהו. אבל שאר האומות לא באו בברית, לכן לא מגיע להם עונש כה חמור.

כותב הרב שך [מאמרים, חלק א' מאמר י"ט], לגוים יש שבע מצוות בני נח, אבל אין להם ברית, אבל ליהודים יש ציווי עם ברית, ועל עקירתה מגיע להם עונש כבד! גם אם מחללים שבת ושאר עבירות אך שומרים את הברית, עדיין יש תקווה, אך חמור הוא אם ניתקו את הברית עם הקב"ה. כל חוקי המדינה הם ניתוק הברית, השבת היא "אות ברית" בין הקב"ה לבין בני ישראל, ואם יש חוק המתיר חילול שבת, הרי זה ניתוק האות והורדת השלט של כלל ישראל, וזהו גרוע מחילול שבת עצמו! כך כאשר יש חוק האומר שחוקי המדינה הם מעל חוקי התורה רח"ל, הרי זה ניתוק הברית. הגמ' במגילה [ט"ז:] אומרת, ישראל, כאשר הם יורדים, יורדים עד לעפר. יהודים במדינה יהודית צריכים להילחם נגד חילול שבת או נגד הקמת איצטדיון. (פעם אומרים שהשבתת עבודות הרכבת בשבת יגרום לפיקוח נפש, ופעם משביתים את הרכבת לשבוע שלם ואז פתאום נעלם הפיקוח נפש). וכל זה כי השבת בפרט וקיום היהדות בכלל אינם תופסים מקום במדינת ישראל, הרי זה עזיבת הברית.

"מה חרי האף הגדול הזה ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' וכו' וישליכם" (כ"ט - כ"ג - כ"ד)

כתב בספר "ארץ החיים" [פירוש תהילים מרבנותו ז"ל מזמור כ"ז], לפני בריאת העולם, אותיות הא'-ב' היו כתובות במילואן, אבל האות א' היתה כתובה "אף" בלי ה', וראה הקב"ה שאין העולם מתקיים ב"אף", והטיל ל' ונעשה "אלף", וכשמבטלים תורה מסתלקת ה' ונשאר "אף", עכ"ד. לפי זה מבאר החיד"א את הפסוק, כששואלים "מה חרי האף הגדול הזה" הלא כבר הוסיף הקב"ה למ"ד? והתשובה היא, "על אשר עזבו את ברית ה'", שביטלו תורה, ולכן נסתלקה ה' ונשאר "אף", וזהו "חרי האף הגדול".

מוסיף על זה ה"בן איש חי", זהו שאמר שלמה המלך בקהלת [ד' - ט'] "טובים השניים", בזכות מה נהיו שתי האותיות "אף" טובות ורצויות? "מן האחד", בגלל האות ל' שנוספה בהן. ואפשר לרמוז "מן האחד", בגלל האות השלוש עשרה שבמנין הא'-ב' כמנין "אחד", הלא היא האות ל' (שבאה לאחר כ').

וזהו שנאמר בהמשך [פסוק י"ב] "והחוט המושלש", "א-ל-ף" "לא במהרה ינתק".

ועוד אפשר להמליץ על כך את הפסוק [שמות ט"ז - י"א] "נורא תהילות עושה פלא", וכן בישעיהו [כ"ה - א'] "ארוממך אודה שמך כי עשית פלא", שהוסיף ל' ל"אף" ונהיה פלא. ומוסיף, לפי זה יש לפרש בדרך צחות את הפסוק בשיר השירים [ח' - י"ב] "כרמי שלי לפני", בזכות לימוד התורה (כרם כינוי לשיבה, כמו שהמשנה בכתובות [פ"ד - מ"ו] אומרת "כרם ביבנה", ואמרו חז"ל [ירושלמי ברכות ד' - א'] "וכי כרם היה שם? אלא אלו תלמידי חכמים שהיו עשויין שורות שורות ככרם) "האלף לך שלמה", האלף שלימה ואינה "אף". ועוד הוסיף הפסוק לרמוז ענין זה, שכתב את המילה "וישליכם" עם ל' גדולה, כדי ללמדנו שבגלל הל' שסילקו נהיה "וישליכם".

בספר **"פנינים משולחן גבוה"** מביא בשם הרידב"ז פירוש נוסף מדוע הל' של וישליכם גדולה, כיון שנאמר "וישליכם אל ארץ אחרת", הרי לכאורה דינם כאבידה מדעת והרי היא הפקר, ובפרט לשיטת הטור [חושן משפט סימן רס"א] שהמשליך כיסו ברשות הרבים זה הפקר, א"כ, גם ישראל היו ח"ו הפקר לכל. אבל ההלכה, שאם קשר בחבל את החפץ, גם אם הוא השליך אותו, אבל כל זמן שמחזיק בו, אסור לזכות בו. כך גם אומרת התורה להלן [ל"ב - ט'] "יעקב חבל נחלתו", גם כשהקב"ה מגלה אותם מארצו, אבל עדיין קשור יעקב עם החבל למעלה ואינו הפקר. לכן הל' של "וישליכם" כתוב עם צוואר המשוך כלפי מעלה, ללמד, כי גם אם "וישליכם אל ארץ אחרת", אבל גם בהשלכה זו החבל קשור למעלה, ובני ישראל אינם הפקר חלילה.

"ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה וכו' וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה"
(כ"ט - כ"ז)

יש להבין כוונת הפסוק "כיום הזה"? אומר ה"בן איש חי", היום בחורף ובקיץ הוא לא באותו אורך, בחורף היום קצר, וכאילו הלילה לווה ממנו, ובקיץ היום ארוך והוא הלווה מן הלילה. הקב"ה אמר שישליך אותנו מן האדמה, מתי? כאשר תתמלא הסאה. כמה זמן זה יקח? הגמ' בסנהדרין [ל"א.] אומרת, שמונה מאות חמישים ושתיים שנה כמנין "ונושנתם" [דברים ד' - כ"ה], אבל לבסוף עשה איתנו הקב"ה חסד גדול והקדים שנתיים לפני שתתמלא הסאה, כדי שיוכל להחזיר אותנו. "וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה", הקב"ה לווה שנתיים מהמועד שהיו ישראל צריכים להיות בארץ, כדי להחזיר אותם אח"כ, כמו שהיום לווה מן הלילה והלילה לווה מן היום. "כיום הזה", כלומר, באותו היום, לפני הזמן.

"הנסתרת לה' אלקינו והנגלות לנו..." (כ"ט - כ"ח)

אפילו שהנסתרות לה' אלקינו, לכל מצוה יש סודות עמוקים ורמזים טמונים, אבל ע"י קיום המצוות ועשייתן, הן נעשות "נגלות לנו ולבנינו", האור הגנוז בתורה מתגלה ללומדיה ולמקיימי מצוותיה. (רבי יהושע טרונק מקוטנא)

והרבי מקוצק אמר: נעשה ונשמע, ע"י עשיה נשמע, נבין את סודות התורה.

מפורסם בשם הרבי מקאצק ז"ע שאמר, שמחבב הוא את המסתופפים בצילו, שכן חסידים אחרים עושים מצוות בגלוי ועבירות בסתר, מה שאין כן חסידיו עושים עבירות בגלוי ומצוות בסתר. עוד היה אומר, העולם סבור שצדיק נסתר הוא מי שמסתיר ומעלים את צדקתו ומעשיו הטובים מעיני

הרבים, אולם האמת היא שנסתר מושלם הוא - מי שצדקתו נסתרת ונעלמת גם מעצמו, שמעולם לא נתפס למחשבה שהוא צדיק.

"הנסתרת לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את וכו' התורה הזאת" (כ"ט - כ"ח)

אמרו חז"ל [דברים רבה ו' - ב'] כי הקב"ה לא גילה לבריות מהו מתן שכרן של כל מצוה, כדי שיקיימו את כל המצוות. אמנם שתי מצוות נכתב בתורה מתן שכרן, שילוח הקן שהיא קלה שבקלות, וכיבוד אב ואם שהיא חמורה שבחמורות, ושכר שניהם הוא "למען יאריכון ימך". כותב החיד"א בספרו **"פני דוד"** בשם הרב המובהק רבי יוסף קונקני זצ"ל, ללמד שכל המצוות חשובות לפני השם יתברך. וזאת רומז הכתוב: "הנסתרות לה' אלקינו", שכר המצוות נסתר הוא לפני ה' יתברך, "והנגלות" מה שהתורה כן גילתה, מצוה אחת "לנו" - שילוח הקן, ומצוה אחת "לבנינו" - כיבוד אב ואם המוטלת רק על בנינו, והטעם שרק בהם נתגלה שכרם, "לעשות את כל דברי התורה הזאת", כדי שיקיימו את כל המצוות, ולא רק אלו ששכרן רב...

"והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את וכו' התורה הזאת" (כ"ט - כ"ח)

רבותינו אמרו "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" (מגילה כה.), כותב ה"חתם סופר", על כך אומר הפסוק "והנגלות לנו", מה שתלוי במעשינו ובבחירתנו הוא "לעשות את כל דברי התורה הזאת".

מוסיף ה"חתם סופר", גם כאשר הנהגת ה' איתנו היא בהסתר פנים, הרי באמת בכל רגע ורגע ניסיו ונפלאותיו איתנו, אלא שהם ניסים נסתרים ואין בעל הנס מכיר בניסו, כמו שנאמר "לעושה נפלאות גדולות לבדו", שאין אדם מכיר בהן. אבל הגלוי הוא, שעל אף כל הצרות והגלויות עם היותנו בין שיני אריות בכל אורך הגלות הזאת, הרי נס גלוי לכל באי עולם, שבס"ד שומרים אנו על דת התורה הקדושה. וזה מה שרומז הפסוק "הנסתרות", הניסים הנסתרים "ה' אלקינו", אבל "הנגלות לנו", הניסים הגלויים לעין כל, הם "לעשות את כל דברי התורה הזאת", שעדיין ישראל דבקים בתורה ובקיום מצוותיה.

"הנסתרת לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" (כ"ט - כ"ח)

כותב ה"כתב סופר", שני זמנים ניתנו לגאולה העתידה, אחד "זמן נסתר", שאינו ידוע לשום נברא והוא סתום וחתום, עד שאפילו משה רבנו אדון הנביאים לא ידעו, והשני "זמן גלוי לכל", כמו שכתוב "היום אם בקולו תשמעו". משה רבנו נתנבא על הגלות "וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה", אבל מתי יגאלו ומתי יהיה הקץ? גם משה רבנו לא ידע, כי זמן הגאולה ידוע רק להקב"ה. וזה פירוש הפסוק, "הנסתרות", הגאולה הנסתרת הוא "לה' אלקינו" אשר לא גילה סודו לעבדיו הנביאים, אך "הנגלות", הזמן הגלוי לכל, "לנו ולבנינו", הלא היא "לעשות את כל דברי התורה הזאת", בידינו לקרב הגאולה ולהביאה בכל יום, כמו שכתוב "היום אם בקולו תשמעו".

"הנסתרת לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" (כ"ט - כ"ח)

מובא בשם הגר"א מוילנא שאמר, מי שאינו מאמין בנגלה (בפרהסיה) בנסתר (בחכמת הסוד של התורה), סימן שבנסתר (בסתר ליבו) אינו מאמין אפילו בנגלה.

וייסורים, אז רואים את יד ה' בכל זה, ותביעת ההשגחה, וזה מביא "והשבת אל לבבך".

"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו" (י' - א' - ב')

הפסוק לכאורה נפסק באמצע, התורה אומרת "והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה" - התורה לא אומרת מה יש להשיב את לבבנו? ומתוך ה"לקוט גרשוני" בשם שו"ת הריב"א, מה תשיב אל לבבך? צא וראה "בכל הגוים אשר הדיחך", בכל מקום שישראל שרויים בגלות "ה' אלקיך שמה", ה' נמצא איתכם. וכך הגמ' אומרת במסכת מגילה [כ"ט.], בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה, שבכל מקום שגלו, שכינה עמהן. **רבי יהונתן אייבשיץ** מפרש: "והשבת אל לבבך", צא וראה וחשוב בלבבך "בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה" מה עלה בגורלם של כל אותם עמים גדולים ואומות חזקות ששלטו בישראל? היכן הם היום? אם תשיב אל לבבך ענין זה, תראה את יד ה' ואת נפלאות ההשגחה העליונה, ואזי "ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו".

הרב מפוניבז', באחת ממסעותיו במדינות העולם הגיע לאיטליה, וביקש לראות את שער טיטוס. למרות שלוח הזמנים היה צפוף, הוא התעקש שלא לעזוב את המדינה לפני שיבקר בשער טיטוס. כשהגיע למקום, יצא מן המכונית, וניגש קרוב לשער העתיק שעליו נחרת תבליט של כלי המקדש המובלים לרומי ביד חיילים רומאים. קרא הרב מפוניבז' בקול נרגש: טיטוס טיטוס, חשבת כי תוכל להכרית שם ושארית מעם ישראל, היכן אתה והיכן עם ישראל? מלכות רומי הגדולה, חשבת כי תוכל לנו, היכן אתה והיכן אנחנו? עם ישראל חי וקיים, ומטיטוס וכל מלכות רומי לא נשאר זכר.

"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וכו' (י' - א')

"ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו" (י' - ב')

"ושב יהוה אלהיך את שבותך ורחמך" (י' - ג')

כשבאה רעה על האדם, לא תמיד הוא מתעורר לעשות תשובה ולשוב אל ה', לפעמים מתוך היותו שקוע בצרתו, כבר התרגל למצבו השפל והוא לא עושה כלום כדי להיחלץ ממנו. אדם זה זקוק לטלטלה כדי שתנער אותו משוויון נפשו, ותעורר אותו לעשות תשובה. מה עושה הקב"ה? מרומם אותו מעלה מעלה, ומשפיע עליו ברכה רבה, וכשהוא נמצא ברום עושרו, הוא מורידו ומשפילו בבת אחת לבירא עמיקתא, מביא עליו עוד רעה רבה. אדם בר דעת לא יוכל להישאר שווה נפש לשינוי הקיצוני במצבו, ובוודאי יעשה הכל כדי לשוב אל ה' בתשובה שלמה. אומר בעל "העקידה", זה שאומרת התורה "והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה", קודם תבוא עליו "ברכה" ולאחריה "קללה", ואז מובטח כי "ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו".

גאב"ד העדה החרדית בירושלים **רבי יוסף צבי דושינסקי** אמר על כך משל נפלא: כאשר רופא צריך לתת לחולה תרופה דרך הוריד, הוא מחדיר לגופו מחט חדה שבאמצעותה הוא מחדיר את התרופה, ובעת החדרת המחט, הרופא מתבונן בחולה כדי לראות אם הוא מרגיש את החדרת המחט לגופו,

"הנסתרת לה' אלוהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" (כ"ט - כ"ה)

דוד המלך אומר בתהילים [י"ט - י'] "יראת ה' טהורה עומדת לעד", והסביר בספר "אפיקי יהודה" שישנם שני סוגי יראה: א'. יראה חיצונית - והיא היראה שהאדם ירא מחמת עונש או סיבה אחרת. ב'. יראה פנימית - והיא יראת הרוממות שהאדם ירא מה' יתברך.

האדמו"ר מבעלזא שליט"א הוסיף חידוש: כאשר אדם מוליד ילדים, הם יורשים ממנו את תכונותיו הפנימיות הטובות. בו. ממילא, כאשר יש לאדם יראה פנימית טהורה, היא עוברת בירושה לזרעו אחריו (בשונה מיראה חיצונית שלא עוברת בירושה), וזהו שאמר הפסוק, כאשר "יראת ה' טהורה", היא "עומדת לעד" לזרעו של האדם...

לפי זה מתבאר הפסוק נפלא: כאשר "הנסתרות" שהם היראה ואהבת ה' של האדם הם רק "לה' אלוהינו", אז "הנגלות לנו ולבנינו עד עולם", אפשר יהיה לראות את אותה יראה על זרעו של האדם עד עולם.

"והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" (כ"ט - כ"ה) נקוד על 'לנו ולבנינו', לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירידן. [רש"י]

כותב **רבי יוסף צבי סלנט זצ"ל** בספרו "באר יוסף", אפשר לומר טעם על מספר י"א הנקודות שיש כאן, לרמז על הזמן שקיבלו ישראל את הערבות בהר גריזים ובהר עיבל כמ"ש ברש"י, ושם נאמרו י"א ברכות וי"א קללות, ואז קיבלו ישראל את הערבות על הנסתרות ועל הנגלות, ולכן נקוד גם על הע' שבתבת 'עד' - למלאות את המספר של י"א נקודות, שהם כנגד הי"א ברכות וי"א קללות.

"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך" (י' - א')

בספר "שפתי כהן" שואל, איך התורה אומרת "כי יבואו עליך וכו' הברכה והקללה", והרי אם תבוא ברכה לא תבוא קללה, ואם חלילה תבוא קללה לא תבוא ברכה? ויותר קשה, מהו הסיום של הפסוק "והשבת אל לבבך", בשלמא ע"י הקללה והצרות שיבואו מובן שישב אל ליבו להתעורר לתשובה, אבל אם יראה את הברכה, איך יביא אותו הדבר להשיב אל ליבו? ומתוך, בתחילה שבני ישראל יהיו בארצות העמים, תבוא עליהם ברכה, אבל לפני שיתגאו במצבם, יביא עליהם הקב"ה קללה, כדי שיוכלו להבין כי לולי שעזבו את ה' ושכחו את תורתו, לא היתה מתרגשת עליהם קללה זו, ואז ישיבו אל ליבם לומר כי ודאי ה' לא עזבם ושכחם, כי אם היה עוזבם ושוכחם, לא היו באים עליהם בתחילה הברכות, ועכשיו הם יבינו, כי גם הברכה וגם הקללה הם מאיתו יתברך, ובזה "והשבת אל לבבך".

"והיה כי יבואו עליך וכו' הברכה והקללה וכו' והשבת אל לבבך" (י' - א')

שואל **המגיד מדובנא**, מדוע נזכרה כאן ה"ברכה", הלא התשובה באה כתוצאה מהעונש, מהקללה? ומתוך, כשבאה קללה כללית על כל העולם, שכולם סובלים ממנה, כמו דבר, רעש ורעב, עדיין זה לא סיבה לתשובה, כי אומרים מקרה הוא. אבל אם באות הברכה והקללה ביחד, שברכה והצלחה מצויות אצל עמים אחרים, והקללה רובצת עלינו ואנו סובלים מנגישות

אם החולה הרגיש את הדקירה, הרי זו הוכחה שיש עדיין חיים בגופו, ויש תקווה שיתרפא, אולם אם חלילה החולה כבר אינו מרגיש כאשר דוקרים את גופו, סימן הוא שמצבו של החולה חמור וסיכוייו להתרפא קטנים. כך בחולי הגוף, וכך בחולי הנפש: אדם שהתרחק מדרך התורה, כאשר באה עליו צרה הוא מרגיש שיד ה' עשתה זאת, אזי יוכל להתרפא מנגעי עוונותיו. וזו כוונת הפסוקים לפנינו: אם כאשר "יבואו עליך כל הדברים האלה", אזי "ושבת עד ה' אלוך ושמעת בקולו", כי אז יתברר שיש תקווה לאחרייתך, וממילא "ושב ה' אלוך את שבותך ורחמך". הוא אשר אמר שלמה המלך בשיר השירים [ה' - ב']: "אני ישנה וליבי ער" אף ש'אני ישנה' מן המצוות, בכל זאת ו'ליבי ער', ואיני מן הנדחים לגמרי מלהתקרב אל ה', והראיה לכך: שהרי 'קול דודי דופק', אני שומע ומרגיש כי הקב"ה הוא הדופק ושולח לי ייסורים כדי לדכאני, ולכן יש תקווה שאשוב אל ה' בכל לב ונפש!

"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וכו' (א' - ה' - א)

"ושבת עד ה' אלוך ושמעת בקולו" (ה' - ב)

"ושב יהוה אלהיך את שבותך ורחמך" (ה' - ג)

בפסוק זה אומר ה"חתם סופר" כתוב סדר ההנהגה של הקב"ה איתנו. בהתחלה באה הברכה, אח"כ כשלא שומעים בקול ה' באה הקללה, אח"כ עושים תשובה, ואז מגיע החסד "ורחמך".

מוסיף ה"חתם סופר", מעין זה אנו תוקעים בשופר, קודם תקיעה ישרה, הרומזת לחסד, אחריה שברים דהיינו הקללה, ואז תרועה (יללה) שהיא תשובה וחרטה, ובסוף תקיעה שהיא שוב חסד. אך יש הרי גם מצב שבו נשוב בתשובה אל ה' בלי שיעמיד עלינו מלך קשה כהמן, ובלי ייסורים, ולכן גם תוקעים תקיעה תרועה תקיעה בלי שברים, והואיל שלפעמים גם מקבלים את העונש ולא מבינים מה הקב"ה רוצה, ולמרות שלא נשוב בתשובה, בסוף ה' גאל אותנו, כמו שנאמר בסוף שירת האזינו "כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב", וה' יושיענו בלי שום תשובה, והיא דעת ר' עקיבא בירושלמי [תענית פרק ראשון הלכה א'], וזהו סדר של שברים בלי תרועה.

"ושבת עד ה' אלוך וגר ושב ה' אלוך את שבותך ורחמך, ושב וקבצך מכל העמים" (ה' - ג)

יש להבין, אחרי שפתח הכתוב 'ושב ה' את ש' ב'ותך', למה היה הפסוק צריך לחזור שוב ולומר ושב וקבצך? מתרץ ה"משך חכמה", בשיבה לארץ ישראל תהינה שתי שיבות. יש בעם ישראל שני סוגים הנמצאים בגלות, המשתוקקים בכל עת לשוב לארץ ישראל, ורוצים לברוח מחוץ לארץ כמו מבור השבי. אותם ישיב הקב"ה מקודם ועליהם נאמר: ושב ה' אלוך את שבותך. ולאחר מכן תהיה שיבה נוספת, ואלו היהודים שמצאו קורת רוח בארץ נכריה, ובטלה מהם התשוקה לארץ הצבי, ועליהם נאמר: ורחמך ושב וקבצך, גם אותם ישיב הקב"ה בשיבה השניה ויקבצם לארץ ישראל.

"ושבת עד ה' אלוך" (ה' - ב)

אומרים בשם הבעש"ט, כמו שמכניסים נר דולק למקום חשוך, החושך סר ואינו ניכר, כאילו לא היה כלל, כך כשהאדם חוזר בתשובה, אפילו שחטא מקודם והשחית את דרכו וקלקל את נפשו, על ידי התשובה הוא נעשה לבריה חדשה, "ושבת" ואז תגיע "עד ה' אלוך".

"ושבת עד ה' אלוך ושמעת בקולו ככל אשר" (ה' - ב)
שואל החיד"א, מה הכוונה "עד ה' אלוך"? מתרץ החיד"א בספרו "נחל קדומים", כתוב ברמב"ם, תשובה אמיתית היא שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לחטא, ולכן כתוב "ושבת עד ה' אלוך", "עד" מלשון עדות, שהקב"ה כביכול יעיד עליך שלא תשוב יותר לחטא.

"ושבת עד ה' אלוך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום" (ה' - ב)
שואל רבי שלמה זלמן ארנרייך בספרו "אבן שלמה", מדוע מצינת התורה את זמן הציווי היום? ומתריך, יבוא דור, שיקומו אנשים שיאמרו: אפשר לקיים תורה ומצוות, אבל למה להיות כמו בדורות הקודמים המיושנים, אפשר ליצור "יהדות חדשה". אומרת התורה לא! "ושבת עד ה' אלוך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום", בדיוק כפי שזה היום כך יהיה כל הדורות. התורה היא נצחית ואינה משנה את פניה, מה שהיה הוא שיהיה.

סיפר רבי גרשון הענין מראדזין, כשהרבי רבי בונים מפשיסחא היה בדנציג לרגל מסחרו, הוא פגש ביריד הרבה סוחרים יהודים פורקי עול. הוא הזמין את עצמו לשחק איתם שחמט, ובעודו חושב על המהלך הבא, היה מפוסם לעצמו בנעימה: לפני שעושים מהלך, צריכים לחשוב, שלא יתחרט על המהלך שעשה, והיו דבריו חודרים כליות ולב ומעוררים לתשובה ומצילים מן העבירה. פעם אחת שיחק עם אחד הפורקים, ובכוונה תחילה עשה מהלך שגוי ומיד הביע חרטה, וביקש שיאפשרו לו לחזור בו ולהימלט מהפסד, ודאי, אף שזה נוגד את כללי המשחק. הסכים איתו פוקר עול, והרשה לו לחזור בו מאותו מהלך. המשחק נמשך ושוב "טעה" והסגיר עצמו במהלכו לידי המתחרה. ביקש פעם נוספת שירשה לו לחזור ולתקן את טעותו. אמר לו יריבו, פעם אחת ויתרתי, עכשיו איני מוותר. אמר לו הרבי ר' בונים, "אוי לו לאדם שטעה עד כדי כך שכבר אין תחינתו נענית לשוב בתשובה". הדברים נכנסו לליבו של אותו האיש, והחליט שאם לא עכשיו אימתי, וחזר בתשובה.

"ואתה תשוב ושמעת בקול יהוה ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום" (ה' - ב)

שואל ה"חתם סופר", מהי המשמעות של פסוק זה, והלא כבר נכתב בפסוק ב' לעיל "ושבת עד ה' אלוך"? ומתריך, הרמב"ם כותב בהלכות תשובה [פרק ב' הלכה א'], תשובה מעולה היא כשבעל תשובה עושה את התשובה דווקא באותו מקום בו חטא, ובאותו הכח שיש לו ולא מפחד של אף אחד, ולא

הדוור שהביא מכתב. וכן פעם אחר פעם, הם ציפו לבואו, וכל נקישה בדלת הקפיצה את בני המשפחה, ועם כל האכזבות שהיו להם בנקישות הדלת, בכל זאת האכזבה לא הרפתה את המתח והציפיה. כך צריכה להיות הציפיה לבואו של המשיח, ושעם ישראל הוא כמו חולה מסוכן, ולהאמין באמונה שלימה כי המשיח הוא שירפא תחלואי העם ע"י הגאולה.

לפי זה מובן דיוקן של הרב מבריסק בדברי הרמב"ם, כי מי שאינו מחכה לביאת המשיח הרי הוא ככופר, כי מי שרק מאמין אבל לא מצפה, אז או שהוא אינו מאמין שיכול לבוא בכל יום, או שאינו מאמין כמה הכרחי בהגעתו של המשיח להצלת עם ישראל מחוליו, וא"כ כופר הוא בעיקר.

"ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים" (י' - ג)
מדוע חזרה התורה וכפלה על המילה "ושב"? אומר הר"ן [בדרשותיו], כפל הלשון בא לומר, שמתחילה יתן הקב"ה את עמו לחן ולחסד בעיני העמים שהם שרויים בתוכם, שיקלו מעליהם את עול הגלות, ואח"כ תהיה גאולה שלימה.

המלבי"ם מסביר את כפל הלשון "ושב", שכשם שמתעורר האדם לחזור ולהתקרב לקב"ה, כך לעומת זה ישוב אליו הקב"ה, כמו שנאמר "שובו אלי ואשובה אליכם", וגם כאן התורה אומרת "ושב וכו' את שבותך".

ה"משך חכמה" מסביר, יש שני מיני גלויות ושני מיני בני גולה. "ושב ה' אלקיך את שבותך" נאמר על יושבי הגולה שמרגישים בצער הגלות ומשתוקקים לארץ ישראל, אותם הקב"ה יחזיר ראשונים, ואילו "ורחמך ושב וקבצך מכל העמים" מכוון לאותם מבני ישראל שהשתקעו בשעבוד הגלות ונח להם שם, ואין להם רצון לעלות לארץ ישראל, גם אותם יחזיר הקב"ה לארץ ישראל. וזה משמעותן של הנבואות הכפולות, קודם כל צריך לעורר את העם שישתוקקו לגאולה, אבל גם שירגישו בצורך של הגאולה, ואז צריך לשוב ולעוררם שיעלו בפועל לארץ ישראל.

כתב הרמב"ם בהלכות מלכים [פ"א - ה"א] "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה, לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל. וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמיטין ויובלות, ככל מצותה האמורה בתורה. וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר הנביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורת משה רבינו, שהרי התורה העידה עליו, שנאמר, "ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וכו' אם יהיה נדחך בקצה השמים, משם יקבצך ה' אלהיך וכו' אל הארץ וכו'". ואלו הדברים המפורשים בתורה, הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים".

ולפי"ז יש לבאר, החלק הראשון **ברמב"ם** "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה, לממשלה הראשונה, ובונה המקדש", הולך על ה"ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך", ומה שכתב **הרמב"ם** ומקבץ נדחי ישראל וכו' זה נלמד מה"ושב וקבצך מכל העמים".

בספר **"זכרון ישראל"** מתרץ, עשרת השבטים גלו מעבר לנהר הסמבטיון ואי אפשר להגיע לשם, וכשיבוא מלך המשיח הוא יגאל אותם משם ויביאם לארץ ישראל. אבל יש יהודים בכל מקום בעולם, והם משבט יהודה ובנימין

יחטא שוב באותו חטא שחטא בו בעבר, ואז הוא נהיה בעל תשובה הטוב ביותר. ומה יהיה אם אדם כבר זקן ותש כוחו ואין לו את אותם יצרים שהיו לו כשחטא, האם הוא יכול לחזור בתשובה? התשובה היא, הוא יכול גם יכול, אבל זאת לא תהיה תשובה מעולה! כי התשובה המעולה היא עם אותם יצרים ועם אותם כוחות.

לפי זה יובן הקשר בין הפסוקים, עם ישראל היו בארץ ישראל וחטאו, וכעונש על כך הקב"ה הגלה אותנו בין העמים. והיכן עם ישראל יעשה את התשובה? שם בחו"ל. האם זוהי תשובה מעולה? ודאי שלא! ודומים אנו לאותו אדם שהיה עשיר ומכובד, וחטא ונהיה עני, ואז חזר בתשובה והקב"ה ברוב חסדיו השיבו למצבו הקודם, ואז הוא יכול לעמוד בניסיונות ולחזור בתשובה מעולה, והכל בחסדי ה'. הדבר מתבטא היטב בפסוקים: בפסוק הראשון בני ישראל מקבלים עונש, ובפסוק שני חוזרים בתשובה, היכן, בחו"ל, והקב"ה ברוב חסדיו מביא אותנו לארץ ישראל למרות שלא עשינו תשובה מעולה, ואז בפסוק ח' בני ישראל חוזרים בתשובה מלאה ומעולה כאן, בארץ ישראל.

"ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקול וכו' בכל לבבך ובכל נפשך" (י' - ב)
הגמ' בעבודה זרה [י"א] אומרת, כל הפורש ממינות, מת. ופירש"י, ממהרין למות מתוך צרה וכפיית יצרם וזו גזירת מלך עליהם למות. שואלת הגמ' האם רק מי שפורש ממינות מת ומי שפורש מעבירות אחרות לא מת, והרי רבי אלעזר בן דורדיא שפרש מחטא גילוי עריות, ואע"פ כן מת מתוך תשובתו, רואים שגם אם פורש מעבירה אחרת מת. ותירצה הגמ', כיון שבעבירה זו היה מורגל ביותר, הרי זו כמינות.

אומר **רבי חיים מוואלוז'ין**, למדנו איפוא מדברי חז"ל, כי מי ששב בתשובה שלימה ורצה באמת לפרוש מחטאיו, ואפילו מאותם חטאים שנעשו לו כהרגל, והורגל והושרש בדרך רעה, אם באמת ירצה לפרוש מהרע, הרי הוא קרוב למיתה ח"ו, אבל עם כל זאת, יקבל עליו במסירות נפש לשוב מדרכו הרעה כדי להציל נשמתו מפח יקוש. על זה אומרת התורה "ושבת עד ה' אלקיך וכו' בכל לבבך ובכל נפשך", אפילו הוא נוטל את נפשך על ידי תשובה זו, הרי מחויב אתה לשוב בתשובה.

"ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך" (י' - ג)
הרמב"ם [פרק י"א מהלכות מלכים הלכה א'] כותב, וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר הנביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבנו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר "ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וכו'". מסביר הרב **מבריסק**, כוונת הרמב"ם בחידושו, שלא רק מי שאינו מאמין בגאולה כופר הוא, אלא אפילו מי שאינו מחכה ומצפה לו. והרב **מבריסק** הדגיש, שאדם צריך לקיים "לישועתך קיינו כל היום" כפשוטו ממש, למלאות את כל היום בציפיה לישועה.

תיאור מיוחד לצפייה לביאת המשיח תיאר **רבי נחום זאב זיו מקלם**, משל לחולה שהיה במצב סכנה, הזמינו רופא מומחה, ומשפחת החולה ציפו בכליון עיניים לבואו. לפתע שמעו נקישה בדלת, והיו בטוחים שהנה הרופא הגיע, הם רצו אל הדלת לפותחה, ולאזכבתם הגיע שכנה שרצתה להחזיר מוצר שהשאילה. הם חזרו לצפות לרופא, והנה שוב נקישה, הפעם היה זה

שנפוצו על פני כל כדור הארץ. לכן, בהתחלה "ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך", חלק זה מתייחס לעשרת השבטים, "ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה", זה מתייחס לשבט יהודה ובנימין.

"אם יהיה נדחק בקצה השמים משם יקבצך ה' אלקיך" (ז' - ד)

כותב רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "תפארת יהונתן", כשאדם צדיק ועושה רצון בוראו, הרי הוא קרוב לשמים. אם הוא חטא קצת, הרי הוא מתרחק מעט מהשמים, ככל שהוא מרבה לחטוא, כך הוא מתרחק יותר ויותר מהשמים עד שהוא עלול להתדרדר למצב שהוא נמצא "בקצה השמים". עם כל זאת מבטיחה התורה כי גם "אם יהיה נדחק בקצה השמים", מכל מקום השי"ת לא יעזוב - "משם יקבצך" ויעזרך לשוב בתשובה.

"אם יהיה נדחק בקצה השמים משם יקבצך ה' אלקיך ומשם יקחך" (ז' - ד)

לשון הפסוק צריך ביאור, וכי אפשר לאדם להיות נדח בקצה השמים, צריך היה הכתוב לומר: "בקצה הארץ",

מתוך בספר "נועם מגדים" על פי המלצתו של ה"בעל שם טוב" על ישראל, שאפילו בעשותם לפעמים מעשי עוול ואונאה בענייני עסק ומסחר, הרי סוף כל סוף יש להם בכך גם כוונה כשרה כלשהי, שכן רוצים הם להרוויח יותר ממון על מנת לתת צדקה, לשלם שכר לימוד עבור הבנים, לענג את השבת וכדומה.

זוהי איפוא הכוונה שבפסוק: "אם יהיה נדחק בקצה השמים" - אם בנדחק, היינו בחטא, יש בסוף קצה המחשבה יש איזו כוונה לשם שמים, אזי "משם יקבצך ה' אלוהיך" - מניצוץ יחיד ופעוט זה שבעבירה, ישיבה משם יתברך אליו. מחשבה קטנה ונסתרת זו של לשם שמים, מצילה את האדם לבל ישקע בתהום החטא אלא יתעורר סוף סוף לתשובה.

"אם יהיה נדחק בקצה השמים משם יקבצך ה' אלקיך ומשם יקחך" (ז' - ד)

הקשה רבי שמשון חיים נחמני בספר "זרע שמשון", מדוע כפלה התורה בלשונה 'משם יקבצך ומשם יקחך'. ותיירץ, לפי שישראל גלו בגלל שנאת חנם, לא יוכלו להיגאל עד שיהיה שלום ביניהם. לכך אמר הכתוב בתחילה 'משם יקבצך' - היינו שבתחילה יברך את עמו ישראל בשלום, ואז יהיו כל ישראל מקובצים יחדיו כאיש אחד, ורק לאחר מכן 'משם יקחך' - יקח ויוציא אותם מן הגלות, במהרה בימינו אמן.

"משם יקבצך ה' אלקיך ומשם יקחך" (ז' - ד)

בפיוט "י-ה רבון עולם" שחיבר רבי ישראל נג'ארה נאמר בו "פרוק ית ענך מפום אריותא ואפיק ית עמך מגו גלותא", ביאור המילים: פרוק ית ענך, הצל את הצאן שלך, אלו ישראל, שהם הצאן של הקב"ה. ממי יצילנו? "מפום אריותא", מפי האריות, אלו הגויים ההורגים אותנו, "ואפיק ית עמך מגו גלותא" - הוצא את עמך מתוך הגלות. ולכאורה זו חזרה על הרעיון הקודם, מדוע?

בספר "פניני קדם" מביא בשם ספר "הרי בשמים" לבאר, אנו אומרים בתפילת שמונה עשרה "ראה בענינו וריבה ריבנו וגאלנו מהרה למען שמך", על איזו גאולה מדובר? אם על הגאולה העתידה, הרי על כך אנו מתפללים

בברכת בונה ירושלים. תשובה לכך נוכל להבין ע"י הדוגמא דלהלן, ברוסיה בעונת החורף שורר כפור מקפיא, ובכל כפר יש בית מרזח כדי לשתות ולחמם את הגוף. הלכו קבוצת אנשים יחד, וכפור ששרר בחוץ חדר לעצמותיהם, אחד מהאנשים אמר, צריך לשתות משהו וכך נתחמם, ענה אחד מהם, עוד מעט יגיעו ל... אמרו לו, אבל עד אז צריך גם להכניס משהו לפה כדי להתחמם.

אנחנו אומרים, רבש"ע, מה יהיה הסוף, אמנם הגאולה כבר קרובה, אבל עד שתבוא הגאולה צריך להקל את הסבל. ולכן אומרים: קודם כל תציל אותנו כרגע מהצרות שבהם אנו שרויים כיום, ועל זה מבקשים "ראה בענינו", ואח"כ מבקשים על הגאולה השלמה ב"ולירושלים עירך ברחמים תשוב". אותו הדבר אנו אומרים בפיוט "פרוק ית ענך מפום אריותא", תוציא את הצאן מפי האריות עכשיו, ולגבי הגאולה העתידה "ואפיק ית עמך מגו גלותא".

"ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך" (ז' - י)

כותב החיד"א בספרו "נחל קדומים", הראשונים כתבו, "את לבבך ואת לבב" ר"ת אלול, רמז להתעוררות בתשובה בחודש אלול. וסופי תיבות "תכתב", לרמז שעל ידי התשובה נזכה לכתובה וחתומה טובה.

"ומל ה' אלקיך את לבבך" (ז' - י)

בפסוק זה כתוב שהקב"ה ימול את ערלת הלב, לעומת זאת בפרשת עקב [לעיל י' - ט"ז] כתוב 'ומלתם את ערלת לבבכם' - דהיינו שהאדם עצמו יסיר ערלת לבבו. הסביר האדמו"ר רבי מנחם מנדל מקוצק, שהתחלה צריכה להיות בהטבת המידות והסרת גסות הרוח, וזה חייב להעשות על ידי האדם. אך אין אדם יכול לשנות את טבעו הבסיסי ואת נטיותיו אשר ירש. לכן מבטיחה התורה שלאחר שהאדם יסיר את ערלת לבבו בעצמו, ויעבוד על שיפור מידותיו והנהגותיו, יתקיים בו 'ומל ה' אלוהיך את לבבך' - שהקב"ה יעזור לו לשנות את הדברים שקשה לו לשנות - נטיות טבעיות ותכונות שבאו בירושה. (אהל תורה - ילקוט מאיש לרעהו)

"ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" (ז' - י)

הרמב"ן מבאר מה היא ה"מילה" האמורה בפסוק זה. ומבאר כך, מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו להיות צדיק או רשע, כדי שתהיה לו זכות בחירה בטוב ועונש ברעותם ברע, אבל לימות המשיח תהיה הבחירה בטוב בטבע האדם, לא יתאוה הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל והיא המילה הנזכרת כאן כי החמדה והתאוה ערלה ללב ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה לו ברצונו דבר והפכו, וזהו מה שאמר הכתוב בירמיה [ל"א - ל"ב] הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם וגו' כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה וזהו בטול יצר הרע ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי.

יהודי עבד אצל מסינור מומר, המסינור פנה אל היהודי וביקש ממנו להסביר כמה פסוקים בירמיהו [ל"א - ל"ב] "הנה ימים באים נאום ה' וכתתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי וכו' כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאום ה' וכו'". כלומר, בפסוק כתוב שיש ברית חדשה! לא ידע היהודי מה לענות - אמר לו הרב, בדברי הרמב"ן בפרשתנו מבואר שהברית החדשה מדברת על ימות המשיח שלא ישלום אז יצר הרע וטבע האדם יהפך, ולאדם לא תהיה בחירה והלב יעשה בטבעו את מעשהו הראוי, הטוב והרצוי, וזה נקרא "ברית חדשה". [הובא בעלון "אש דת"].

ומל ד' אלוקין את לבבך ואת לבב זרעך וגו' (ל' - ו')

שואל ה"חפץ חיים": מדוע אחרי שהתורה אמרה, בתחילת הפסוק, שתכלית מילת הלב היא אהבת ה', היא מוסיפה וכותבת בסופו שהתכלית היא "למען חיך"? מה הקשר בין שני חלקי הפסוק? מבאר ה"חפץ חיים" את הדברים במשל: יום אחד התמזל מזלו של אדם עני ואביון, בלוי בגדים, רעב, צמא וחסר כל, והציל את בן המלך מסכנה גדולה. בתמורה נתן לו המלך להיכנס ליום שלם לבית גזיו לקחת מאוצרותיו ככל שתמצא ידו. בבא היום הלך העני לגני המלך כולו מרוגש ומאושר, אסף ככל יכולתו מאוצרות המלכות, והתעשר מכך עד מאוד. ככל שנה היה עושה מסיבת הודיה לכל ידידיו, ולכל שרי המלכות, שבגלל עשרו כולם חשקו בקרבתו. כך נהג במשך שנים רבות, עד שנשכחה סיבת מסיבת ההודיה לשמה התכנסו בכל שנה, וכולם חשבו שזהו טבעו - להראות גדלו, עשרו ואושרו. שנה אחת, כשהתכנסו כל רבי המדינה למסיבה, קם אותו עשיר ושאלם: "האם אתם יודעים מה היום המאושר ביותר בחיי?" "בודאי", ענו כולם, "יום מסיבת ההודיה שבכל שנה, בה אתה מראה קבל עם ועולם את גודל עושרך ורוב נכסי". "לא ולא!" אמר העשיר. "היום המאושר ביותר בחיי היה היום שהייתי עני מרוד, חסר כל, בלוי בגדים, רעב וצמא". לתמיהת כל הנוכחים המשיך ואמר: "באותו יום שהגעתי עני ואביון לאוצר המלוכה לקחת את האוצרות שנתן לי המלך, הייתי רעב, מצא ועטוף בגדים בלויים, אבל נכנסתי לאוצר המלוכה ולא הפסקתי לרגע לצבור אוצרות של זהב וכסף. על אף שהייתי רעב, צמא, חלש ומיוסר, לא שמתי לב כלל לשום דבר, כי ידעתי שבכל רגע אני מתעשר ומתעשר, ולכן שמחתי היתה גדולה עד מאוד".

המשיך ה"חפץ חיים": ה' יתברך נתן לנו אוצרות עצומים של תורה ומצוות ככל שנחפוץ כל הימים. לפיכך על האדם להיות תמיד בשמחה עצומה ורוממות של אהבת ה', ואפילו אם הוא סובל ומלא צער וייסורים. כאותו עני ששכח מכל צעריו בזמן שאסף את אוצרות המלך, כך אנחנו צריכים להיות שמחים ומאושרים ולשכוח מכל צרותינו, בידענו כי בכל רגע אנחנו יכולים לזכות באוצרות אין סוף.

סיים ה"חפץ חיים" ואמר: מדוע אין אנו מרגישים כך? זה מחמת ערלת לבבנו, העטופה בהבלי הזמן, ומונעת מאיתנו את הרגשת השמחה ואהבת ה'. על זה אמרה התורה: "ומל ה' אלוקין את לבבך" - כשהקב"ה יסיר

מאתנו את ערלת הלב, אז מאליה תפרוץ בנו הרגשת השמחה עצומה על ריבוי האוצרות שבידנו ועל יכולתנו לאסוף מהם בכל רגע עוד ועוד. אם כן, הסרת ערלת הלב היא "למען חיינו" - כדי שנחיה חיים מאושרים ושמחים תמיד! [מתוך 'ומתוך האור' - סדר תפילתנו, מאוצרו של רבי שלמה לוונשטיין שליט"א]

"ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על איביך ועל שנאיך" (ל' - ו')

שואל ה"מגיד מדובנא", מה זה משנה אם הקללות יחולו על האויבים או לא, העיקר שעלינו לא יחול? ומתרגם במשל: אדם אחד רצה להגיע ליעד רחוק, קנה סוס ועגלה אבל לא ידע את מלאכת העגלונות, מה עשה? ביקש מאדם אחד שיתלווה אליו ובשכר זה יתן לו בסוף המסע את הסוס והעגלה. כך עם ישראל: כדי להגיע ליעדו הסופי, היה צריך לקבל בדרך מכות, בכדי לכפר על העוונות ולהגיע לתיקונו, לקח הקב"ה את הגויים, שהם אלו שיתנו את המכות, אבל כשהעם יגיע ליעדו, ניתן להם במתנה את המכות שהיכו את עם ישראל, שזה יהיה ה"שכר" שלהם.

רבי יהונתן אייבשיץ אומר: אם לא יראו מישהו שחולה בקדחת, איך יידעו האנשים כמה טוב להיות בריא, לכן צריך את הגויים.

המהרי"ל דיסקין מתרגם: בפסוק הקודם כתוב "ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לב זרעך", שיתבטל מהם היצר הרע, ותהיה תשובתם תשובה מאהבה, והרי החוזר בתשובה נעשים לו זדונות כזכויות, וכל הרדיפות שאנחנו נרדפים ע"י אומות העולם זה בגלל העבירות, אבל אחרי שהזדונות ייהפכו לזכויות, ממילא כיון שהכל בגללם, בדין הוא שכל הרדיפות האלו יתהפכו אל שונאיהם, לכן "ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויבך ועל שונאיך".

"ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך" (ל' - ו')

מי הם האויבים ומי הם השונאים, ומה ההבדל ביניהם? כותב רבנו בחיי, "אויבך" אלה הישמעאלים, "שונאיך" אלו בני עשיו, ומה ההבדל בין אויב לשונא? אדם ששונא, לא יעשה הכל באכזריות, כי יש בליבו קצת רחמנות, אבל האויב שבלבו איבה עולמית, אין בו רחמים בכלל. לכן ישמעאל הוא אויב ואין בליבו בכלל רחמים, ואילו עשיו עם כל שנאתו, הרי הוא בן רבקה ואח של יעקב, ומסתמא מידותיה הטובות השפיעו גם עליו קצת. ומה שהתחיל אויבך ואח"כ שונאיך, כדי להסמיך את "אשר רדפוך" אל השונאים שהם בני עשיו, כי גלותנו לרוב אצלם.

"ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך" (ל' - ו')

את האשמה שבגללה יבואו כל האלות האלה, על "מסיג גבול רעהו" "הטיית משפט" ו"לא יקים את דברי התורה הזאת" ישל "על אויבך ועל שונאיך" שהם הם שהביאונו למעשים מגונים אלה, ובכך מקורן של כל האלות "אשר רדפוך".

"ואתה תשוב ושמעת בקול ה' אלקיך" (ל' - ה')

שואל רבי שלמה מרדומסק בעל "חשק שלמה", הרי כבר נאמר קודם "ושבת עד ה' אלקיך", משמע שעשה תשובה, א"כ למה נאמר פעם שנייה

"ואתה תשוב?" ותיירץ, יש פעמים שאדם נמצא במצב שאינו יודע חטאיו, בבחינת אינו יודע שאינו יודע, כ"כ הוא מתבוסס בחטאיו, עד שלא מרגיש באיזה מצב גרוע הוא נמצא. רק לאחר הצעדים הראשונים של תשובה, הוא מתחיל להשיג את גודל הפגם של חטאיו, במה חטא ולמי חטא, וכך הוא עולה ממדרגה למדרגה, ובכל מדרגה הוא מרבה בתשובה. ולכן, קודם נאמר "ושבת עד ה' אלקיך", אבל לאחר שעשה את ההתחלה והתקרב אל הקב"ה, בא השלב השני "ואתה תשוב", כל פעם יותר, בלי הפסק, תלך ממדרגה למדרגה במעלות התשובה.

וכך גם מסביר ה"שפת אמת", אדם שחוזר בתשובה נכנע בגלל החטאים הרבים שעשה, אבל בהתחלה, שרואה עד היכן נפל בגלל החטא, זוהי לא הכנעה אמיתית, ורק כאשר זכה להתקרב ולעלות מעלה מעלה על ידי התשובה ואע"פ כן הוא עומד בתשובה ובהכנעה, זו התשובה האמיתית, וזה הפירוש "ואתה תשוב", ועל זה אומרת הגמרא בברכות [ל"ד:]: "במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים".

"והויתירך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך בפרי בטןך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך למנוחה" (ל' - ט')

שואל ה"משך חכמה", בפרשת כי תבוא [כ"ה - י"א] כתוב את אותו פסוק מילה במילה, רק בלי התוספת "בכל מעשה ידיך"? ומתירץ, ישנם שני דרכים בעבודת ה', האחת כרבי שמעון בר יוחאי שתורתו אומנותו וצדיקים גמורים נעשית מלאכתם ע"י אחרים, ויש מי שכבר היה שקוע בחטא וחוזר בתשובה עליו לנהוג כרבי ישמעאל, ולקיים "בכל מעשה ידיך", כי אם רק יעסוק ברוחניות, יכול להיות שיחזור לסורו, והנהגה הטובה ביותר עבורו היא כמו שאמר ר' ישמעאל במסכת אבות [ב' - ב'] שיגיע דרך ארץ עם תורה משכחת עוון. לכן, בפרשה זו שנכתבה אחרי שכבר חזר בתשובה, כתוב "בכל מעשה ידיך".

בספר "טעם ודעת" העיר, שכוונת ה"משך חכמה" היא רק בתקופה הראשונה לפרישתו מהחטא ולחזרתו בתשובה, אז צריך לעסוק גם במעשה ידיו, אבל לאחר שהשתרש בדרך הישרה ועסק כמה שנים בתורה, ודאי שיכול הוא וראוי הוא לפרוש מיגיעת דרך ארץ ולעסוק רק בתורה.

"כי תשמע בקול ה' אלקיך לשמור מצוותיו וחוקותיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" (ל' - י')

ב"ספר הזכרון" [מוריה] לרבי יחזקאל אברמסקי מובא בשמו: שלוש בחינות של חזרה בתשובה אנו מוצאים בפרשה זו. הנמוכה שבהם, שעה שכבר פוגעת בו מידת הדיון, והוא נותן אל ליבו כי הדבר בא לו כעונש על מעשיו. על זה כתוב [פסוק א'] "והיה כי יבוא עליך כל הדברים האלה וכו' והשבת אל לבבך וכו' ושבת וכו'". הדרגה הבינונית, כאשר רואה פורענות שפוקדת את חבירו ומבין כי יש להתעורר לתשובה ולתיקון המעשים. זו שכתוב "ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויבך וכו' ואתה תשוב ושמעת בקול ה'". ואילו הדרגה השלישית, והיא המעולה שביניהם, כשמתבונן אדם מעצמו, בדרכיו ומעשיו, ומתעורר לתקנם ללא כל תזכורת משמים. על זה אומרת התורה בפסוק שלפנינו "כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך", תשוב אתה לבדך מתוך התבוננות פנימית וללא כל סיבה חיצונית אשר איננה מוזכרת בפסוק זה.

"כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" (ל' - י')

האם יש סיכוי לכל אחד לחזור בתשובה, גם אם הרבה לחטא, ובגד בוגדים בגד, האם יוכל גם הוא להתקרב לאלוקיו ולכפר על חטאיו?

על הפסוק בתהילים "אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם" [פ"ט - י'], אותו אומרים מידי בוקר בסליחות. שואל הבעש"ט [הובא בספר "טובך יביעו"] מה ענינם של הגלים לסליחות עמך בית ישראל? ומתירץ, לפני אלפי שנים בעת בריאת העולם קבע הקב"ה גבול לים, עד כאן יגיעו המים ותו לא. ולמרות שיש גלים שמנסים להתרומם ולעבור את הגבול אינן מצליחים. מסביר ה"בעל שם טוב", למרות שהקב"ה תיחס את הגבול מעוניין הגל לעבור אותו ולהגיע ליבשה. כל גל וגל מנסה את מזלו ואינו מתייאש, ולפני שמגיע ליבשה מתרומם מעט, ושוב חוזר אל עצמו ואל הגבולות שקבע לו האלוקים. והקב"ה משבח את הגלים על כך, על העקשנות שהם מפגינים ועל כוח ההתמדה המופלא, בלי להגיע לנקודת משבר.

לכן נאמרות מילים הללו לפני סליחות, כדי לדעת שהקב"ה קל מלא רחמים הוא, ומעוניין בטובתנו, וגם אם לא הלכנו בדרך טובה ומרדנו נגדו ח"ו, עדיין יש לנו סיכוי להתקרב אליו בלב שלם, וצריך רק להתמיד ולהתמיד, לנסות ולנסות כמו גלי הים, ולא להישבר לעולם.

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא" (ל' - י"א)

ידועים דברי הרמב"ן שהכוונה בפסוקים אלו למצות התשובה. וכן כתב בספר העיקרים ש"המצוה הזאת" הכוונה לתשובה.

שואל ה"משך חכמה", לכאורה אצלנו להלן פסוק ט"ו התורה אומרת: "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע", ואילו בפרשת ראה [י"א - כ"ז] כתוב "ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה", מדוע השוני בלשון? ומתירץ, לפני שניתנה הזכות לשוב בתשובה, היה זה בגדר ברכה וקללה, אבל אחר שנצטוו לחזור בתשובה וניתנה להם האפשרות לחזור בתשובה ולזכות לסליחה, למחילה ולכפרה, א"כ, אדם שלא חוזר בתשובה, חטאו חמור יותר, ובגלל החמצה זו הברכה והקללה נהפכים לחיים ומוות, כי אדם שלא שב מהקללה, גדול עונו מנשוא עד שנהיה בן מוות. לכן מסיימת התורה "העידותי בכס היום את השמים ואת הארץ" שנתתי לכם את מצוות התשובה, "החיים והמוות נתתי לפניך הברכה והקללה", שלאחר שניתנה דרך התשובה, נהפכה הקללה למוות, לכן "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך".

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים היא וכו' ולא מעבר לים היא" (ל' - י"א - י"ב)

ידועים דברי הרמב"ן שהכוונה בפסוקים אלו למצות התשובה. שואל ה"חתם סופר": מה הקשר בין תשובה לבין זה שהיא אינה מושגת בשמים או מעבר לים? ותיירץ, שהנה יום הכפורים נקבע ליום סליחה ומחילה. ומדוע נקבע דווקא יום זה? שלש סיבות לדבר: א. אז אמר ה' למשה: "סלחתי כדברך" [במדבר י"ד - כ']. ב. ביום זה מל אברהם אבינו את עצמו. ג. ביום זה היתה עקדת יצחק. ומחמת כל הטעמים הללו נקבע יום הכפורים ליום סליחה ומחילה.

לפי"ז מובן כפילות הלשון בפסוק, "מי יעלה לנו השמימה" הוא באמת דבר בלתי אפשרי, אבל "מי יעבור לנו את הים", הרי זה דבר שלא רק שאפשרי אלא נעשה יום יום על ידי הרבה אנשים הסוחרים מעבר לים.

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום", דהיינו תרי"ג המצוות, "לא נפלאות היא ממך", כלומר, לא תוכל לומר שאי אפשר לקיים, וגם "לא רחוקה היא" - כאילו שהמצוה היא נדירה ורחוקה ממך שתוכל לקיים אותה. "לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה", זה מדבר על המצוות שאי אפשר לכאורה לעשותן כגון אם אני כהן וצריך לקבור את המת, או אם אני ישראל ורוצה לקיים ברכת כהנים, "ולא מעבר לים היא", היינו אותן מצוות שאי אפשר לומר שמן הנמנע לעשותן, אבל על כל פנים הן רחוקות וקשה לקיימן. על כל זה אומרת התורה "כי קרוב אליך הדבר מאוד בפך ובלבבך לעשותו", דהיינו, שתלמד בפך את הפרשה של המצוה, ובלבבך - ותקח את מחשבתך במחשבה אמיתית לקיים את המצוה כשתגיע לידך, ואז "לעשותו", זה נחשב כאילו עשית בפועל.

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא וגו' ולא מעבר לים היא" (ל' - י"א - י"ג)

יש להבין הפלגת הכתוב לבאר עד כמה התורה איננה רחוקה, הרי אם לא בשמים היא שהוא המקום הרחוק ביותר לאדם, ובכל זאת על האדם להתאמץ לקיימה, ודאי שאף אם היא מעבר לים, עליו לקיימה, מבאר רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו "תפארת יהונתן", אין כוונת התורה למרחקים אשר עליך להשיג ולהתאמץ על מנת לקיים את התורה, אלא שלא תאמר שבכדי להבין את התורה וללמוד מצוה זאת שדיבר בה, צריך השגת רוח הקודש כאשר השיגו דור המדבר, שמן השמים דיבר ה' עמהם. וגם הרבה מצוות שנצטוו מקדם - משום שהשיגו רוח הקודש בהיותם על הים, כאמרם 'אתה שפחה על הים וכו'. או יאמר שתלוי במזלות, דמזל מחכים, וזהו "לא בשמים היא". וגם בהיותך בחוצה לארץ בגולה, הקרויה מדינת הים, כמ"ש בגמרא דגיטין, תאמר כי התורה אינו מושג רק בארץ ישראל משום שאיורה מחכים, וזהו "מעבר לים היא". ועל זה אמר לא כן הוא - רק דבכל מקום הכל ביד אדם לעשות להשיגה וללמודה.

במעמד המרכזי של סיום הש"ס בארה"ב שהיה בפרשת נצבים שנת תשס"ה, פתח רבי מייכל זילבר שליט"א ראש ישיבת זוועהיל, את דרשתו בהארה נפלאה מפסוק זה: כאשר הגמ' מחפשת דוגמא לתנאי שאי אפשר לקיימו, היא נוקטת בדוגמאות אלו - [בבא מציעא צ"ד.] 'האומר הרי זה גיטך על מנת שתעלי לרקיע ... על מנת שתעברי את הים הגדול ברגליך ... כלל אמר רבי יהודה בן תימא: כל שאי אפשר לו לקיימו בסופו והתנה עליו מתחילתו - אינו אלא כמפלגה, וכשר', פירש רש"י: 'שאינן בלבו לשום תנאי, אלא להקניטה בעלמא מרחקה ודוחה אותה בדברים'. למדנו מדברי הגמ' שלגבי מילי דעלמא, שתי הדוגמאות הללו נחשבות ל'אי אפשר לקיימו', ויותר מכך - זהו הסמל והדוגמא לדברים שאין ביכולת האדם לעשותם, לא לעלות לרקיע ולא לעבור את הים הגדול. והנה הפלא ופלא דווקא על שתי הדוגמאות הללו כתבה התורה, שלגבי לימוד תורה הם נחשבים כ'דבר שאפשר לקיימו', למען התורה אפשר לעלות לרקיע

אמנם, כידוע, הלוח היהודי נקבע לפי חודשי הירח ואלו מערכת הכוכבים מסודרת לפי מהלך השמש, ואם כן לא תהיה חפיפה ביניהם, וכשאנו נקדש את יום הכיפורים, מערכת הכוכבים לא תהיה באותו מקום ובאותו מצב שהיתה בזמן הג'ל. וגם אם נצליח למצוא זהות תאריכית, מזה יעשו אלו שנמצאים בחוץ לארץ ואינם יודעים מתי חל יום כיפור? התשובה היא שהקב"ה מוחל לעם ישראל אפילו אם הם שוגגים או מזידים. שוגגים: כדוגמת בית דין שקידש את החודש כראוי, אבל ישנן מדינות רחוקות שעשו בשגגה את יום הכיפורים בתאריך הלא נכון, ואף על פי כן ה' מכפר על העוונות. מזידים: כאשר בית דין החליטו שצריך לעבר את החודש מסיבות מסוימות, ובמזיד הביאו עדים שלא ראו את הירח, ואומרים להם לומר שהם ראו את הירח - גם על זה יום כפור מכפר.

דבר זה - אומר ה"חתם סופר" - נרמז בפסוקים לפנינו: מצות התשובה אינה "מעבר לים" - השוגגים מעבר לים, ואף "לא בשמים היא" - מערכת השמים אינה מתאימה לכך, אלא "בפך", הכוונה לבית הדין שיקבעו מתי חל ראש החודש, "ובלבבך" - אלו הנוסעים למקומות רחוקים, שעושים את יום כיפור ביום הלא נכון, והם טועים.

רבי חיים מוואלווין מבאר: האדם בחטאו פוגם בעולמות העליונים שבשמים ושמי השמים, כיון שכך, מן הדין היה שלא תועיל התשובה אלא אם כן יעלה לתקן המעוות במקום שנתקלקל. לכן אומרת התורה "לא בשמים היא", אינך צריך לעלות השמימה כדי לחזור בתשובה, כי דווקא בעולם הזה מועילה התשובה לתקן הפגם. ולא זו אף זו, "ולא מעבר לים היא", שהרי הגמ' בקידושין [מ:] אומרת, האדם בחטאו יכול להכריע את כל העולם כולו לכף חובה, אם כן, יכול להיות אפוא שבעבירה זו שעבר האדם, הזיק הרחק מעבר לים, וגרם שמה פורעניות וצרות רבות, אע"פ כן אמרה תורה "לא מעבר לים היא", פירושו, אינך צריך ללכת ולתקן הפגם דווקא במקום הפורענות, "כי קרוב אליך הדבר מאוד" לעשותו כאן במקומך, בעזיבת החטא וחזרה בתשובה.

רבי חיים שמואלביץ זצ"ל שואל, אם כה קלה היא מצות תשובה - מדוע אין איש שב מדרכו הרעה, ובעלי תשובה המה מועטים, ומדוע לא יבחרו בדרך התשובה שכה קרובה לאדם? אלא כך הוא ביאור הדברים, אסונו של האדם הוא שמתרגל למצבו ומשלים עמו בלי לחוש כי הסופה מתקרבת ובאה. ומי גרם לכך? - ההרגל גרם לכך, שהוא ממיית כל רגשי קודש של התעוררות והתחדשות.

"כי המצוה הזאת וכו' לא נפלאות היא ממך וכו' בפך ובלבבך לעשותו" (ל' - י"א - י"ד)

שואל בספר "נפש יהונתן" לרבי יהונתן בנימין כהן [הובא בעלון "לאור הנר"], בפסוק זה יש פעמיים כפל לשון או תיאורים מקבילים. א'. "לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה", ב'. "לא בשמים היא ולא מעבר לים", ומתוך, ידוע כי יש חוב על כל יהודי לקיים תרי"ג מצוות. אבל יש מצוות שאינן בהישג יד, כמו שילוח הקן, או מצוות פטר חמור. אבל כבר הורו לנו חז"ל, שגם מצוות כאלו אפשר להשיג על ידי לימוד הלכותיהן, וכמו שהגמ' במנחות [ק"י.] אומרת, "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה".

ואפשר לעבור את [הים]. ללמדנו שכאשר הדברים אמורים בתורה הקדושה - אין כל מניעה ושום עיכוב, אפילו בדברים שבדרך כלל אין להם כל אחיזה במציאות.

"כי המצוה הזאת וכו' לא נפלאה וכו' ולא רחוקה וכו' בפך ובלבבך לעשותו"
(ל' - י"א - י"ד)

שואל ה"פרי מגדים", לכאורה היה צריך לכתוב לעשותה? ומתוך, "המצוה הזאת" - מצוות התשובה, איננה כמו כל המצוות שלפעמים הוא לא יכול לקיימן, שהרי בתשובה מספיק בהרהור הלב ובידיו פה, כמו שכתוב "בפך ובלבבך לעשותו", וגם ע"י שחזור בתשובה גם יקיים מצוות נוספות כמו שכתוב [לעיל פס' ח] "אתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצוותיו", כי מי שחזור מאהבה זדונות נעשות לו כזכויות, כל העבירות נעשות מצוות, א"כ לעשותו הוא על כל המצוות ולא רק על מצוות תשובה.

"לא בשמים היא" (ל' - י"ב)

אילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה ללמדה. [רש"י]
אומר ה"חידושי הרי"ם", מי שרוצה ומבקש את התורה בכל לבו ונפשו, עד שאפילו אם בשמים היא, הוא טורח ועמל לבקש אחריה, אליו קרובה התורה באמת.

הרבי מקוצק אמר: לא תמצא תורה אצל יהודים החושבים שכבר הגיעו לשמים.

"לא בשמים היא" (ל' - י"ב)

אילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה ללמדה. [רש"י]
במדרש רבה בתחילת "קהלת" מסופר, רבי חנינא בן דוסא ראה בני עירו מעלין נדרים ונדבות לירושלים, אמר, הכל מעלין לירושלים ואני איני מעלה דבר? יצא מחוץ לעיר, וראה אבן אחת וסיתת אותה וניקה אותה, וביקש לשכור פועלים להעלותה. אמרו, תן חמשה סלעים ולא היה בידו הכסף. זימן לו הקב"ה חמשה מלאכים, והסכימו להעלותו ואמרו לו, ובלבד שתתן ידך ואצבעך עמנו. נתן ידו ואצבעו עמם, וברגע עפו ופרחו ונמצאו עומדים בירושלים. שואל ה"חפץ חיים", למה עיכב אותו עד ששכר פועלים, ולא שלח לו תיכף מלאכים, תיכף בתחילת הענין? וגם, מהו התנאי שהעמידו המלאכים לר' חנינא בן דוסא "ובלבד שתתן ידך ואצבעך עמנו"? ענה ה"חפץ חיים", ללמדנו, שהאדם מחויב לפועל בכל מצב שהוא, ולעשות מצידי את כל מה שניתן לעשות, אפילו אם בדרך הטבע המשימה שלו נראית כבלתי אפשרי, ולא מסתבר כלל שיספיק לבצע מחשבתו, רק אז שולח הקב"ה עזרתו בדרך נס. רק אחרי שעשית מצידיך את כל מה שיכולים לעשות, יבוא הסיוע ממעל. ראינו לדברינו בפרשתנו, "לא בשמים היא", וכתב רש"י, שאילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה, ואיך אמר "היית צריך לעלות", הרי אפילו אם נעשה אלף סולמות לא נגיע לשמים? משמע אם כן, שאנחנו מצידינו חייבים לעשות כל מה שביכולתנו לעשות, אפילו אם ברור מראש שאין כח עשייתנו להשיג את המטרה, כי אז הקב"ה עוזר לנו מחוץ לדרך הטבע.

בספר "תולדות אדם" על רבי זלמלה מוילנא מסופר, מעשה שהיה, רבי זלמלה ישב לילה אחד בבית המדרש שבשניפישוב, פרבר וילנא מרוחק, ובתוך לימודו היה צריך ספר שהיה נדיר ויקר המציאות, והיה באיזה בית מדרש שבמרכז העיר. ושום דבר לא עצר אותו מלכת, לא השעה המאוחרת, ולא הדרכים המושלגות והכפור החזק, ויצא אל תוך הלילה תוך ששפתיו ממלמלות כרגיל דברי תורה. כשהגיע לאותו בית מדרש, לפנות בוקר, לא הבין מדוע אנשים שראו אותו הרימו גבה, וכי בשביל זה היה לכתת רגליו מרחק כה רב? התפלא רבי זלמלה לעומתם, הרי חז"ל אמרו "לא בשמים היא" - שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, ולא מעבר לים היא, שאם מעבר לים היא, אתה צריך לעבור אחריה", והרי עיניכם רואות כי מרחק זה שהלכתי אינו גדול כמרחק שבין שמים לארץ, וגם קרוב הוא ממקומות שמעבר לים. ושוב קרה שנוקק לספר, וכדי להגיע אליו הוצרך להזיז ארגז גדול וכבד שניתן להזיזו רק על ידי שלושה אנשים, ור' זלמלה היה כידוע איש כחוש וחלוש, עד שכונה בפי גדולים וטובים "נשמה בלא גוף", אבל הרי "לא בשמים היא", קם ר' זלמלה וצעד בחדרו הלך ושוב תוך שהוא משנן את הגמ' "שאם בשמים אתה צריך לעלות אחריה", וכל פעם שחזר על המאמר, היה הולך ומתגבר כארי, עד שמרוב תשוקתו התעצם בגבורתו הרים את הארגז לבדו ולקח את הספר.

"לא בשמים היא" (ל' - י"ב)

הגמ' בברכות [כ"ח.] אומרת, רבן גמליאל היה מכריז ואומר, כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש. שואל הרבי מקוצק, מי זה שיכול לקבוע אם תלמיד הוא תוכו כברו? ומתוך, בפתח בית מדרשו של רבן גמליאל לא היה שומר, אלא רק סגור את השער, ולא מעבר לזה. מי שהלימוד יקר לו, עשה כל מיני תחבולות להיכנס לבית המדרש, נכנס דרך החלון, או עלה לגג כהלל וכדומה. ואילו אותם תלמידים שבאו כמצוות אנשים מלומדה, סובבו על עקביהם וחזרו לביתם, וכי מה הם יכולים לעשות שהשער סגור? ושם בהמשך הגמ', שבאותו היום שמינו את רבי אלעזר בן עזריה ונתן רשות לכל אחד להיכנס, נוספו ספסלים, לא כתוב שנוספו תלמידים, ומדוע? כי אחרי הכל אלה שנוספו לא היו תוכם כברם, ולכן לא נקראו "תלמידים" אלא ספסלים.

"לא בשמים היא" (ל' - י"ב)

בגמ' בבא מציעא [נ"ט:] נחלקו רבי אליעזר וחכמים, מה דינו של תנורו של עכנאי האם הוא טהור או טמא, רבי אליעזר הביא ראיות מהחרוב, מאמת המים, מכותלי בית המדרש ויצאה בת קול ואמרה שההלכה בכל מקום כרבי אליעזר. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר "לא בשמים היא", כבר ניתנה לבני אדם. שאלו את אליהו הנביא, מה אמר הקב"ה באותו זמן. ענה, ניצחוני בני ניצחוני.

שואל הגר"א מוילנא, [ומבא גם ב"תולדות אדם" בשם רבי זלמלה], למה השתמש רבי אליעזר דווקא בשלוש דוגמאות אלו? ועוד קשה, אחרי שאמר שאמת המים תוכיח והחרוב וכו' וזה לא עוזר, מדוע חשב שההוכחה מכותלי בית המדרש כן תעזור? ומתוך, כדי שיוכה אדם שיפסקו הלכה כמותו, צריך שתהיה בו אחת משלוש מעלות, או שהוא המתמיד הכי גדול בדור, או

לנשימה שנמצא בכל מקום, שאם לא כן, הרי עד שיטרח להשיגו, ימות חלילה, כך התורה, בגלל שנפש האדם זקוקה לה בכל זמן ובכל מקום, לכן היא כל כך קרובה אליו ממש בפיו ובלבבו, ללמדה ולקיימה.

"כי קרוב אליך הדבר מאד" (ז' - י"ד)

הגמ' בעבודה זרה [י:]: אומרת, יש קונה עולמו בשעה אחת. בספר "דברי אמת" לרבי אלכסנדר מושה לפידות כתב: ונראה לבאר הכוונה על דרך הרמז, יש קונה עולמו לחיי עולם הבא, בשעה אחת שהוגה בתורה כל יום, שאף אם בשאר שעות היום נצרך לעסוק לפרנסתו ולמחייתו, כיון שדעתו ולבו נתונים לתורה ורצונו שיוכל לקבוע עיתים לתורה, לשמור מצוותיה ולגדל גם את בניו לתורה, הרי זה כאילו עסק כל היום בתורה. וזהו פירוש הפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבו לעשותו", אך אם יאמר בפיו ויהרהר בליבו, שמכוין בכל מעשיו כדי שיוכל לעבוד את ה' ולקיים מצוותיו, כי אז גם בשעות שעסק בענייני העולם, נחשבים לו לקיום התורה.

"כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבו לעשותו" (ז' - י"ד)

בספר "עטרת ישועה" לרבי יהושע הורביץ כתב, פסוק זה רומז לעסק של יששכר וזבולון, יש בני אדם שאין באפשרותם ללמוד, אבל הקב"ה תיקן לאלו שתהיה להם שותפות בעסק התורה ע"י עסקת יששכר וזבולון. מאד פירוש - כסף, כמו שכתוב בכל מאודך - ופירשו חז"ל בכל ממונך, וזה אומר הפסוק לפנינו "לא בשמים היא", שלא תאמרו אין ביכולתנו לעלות במדרגות הגבוהות האלה לקחת דברי תורה, "כי קרוב אליך הדבר מאד", כי ע"י הכסף שתתמוך בלומדי התורה יחשב לך בעולם הבא כאילו אתה בעצמך עסקת בתורה ותזכה לשכר ולאורה של תורה.

"כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבו לעשותו" (ז' - י"ד)

כותב רבנו בחיי: מוזכר כאן שלושה דברים, "בפיו" "בלבבו" "לעשותו", דהיינו, הפה, הלב והמעשה, כי כל המצוות שבתורה נכללות בשלושה חלקים אלו. יש מצוות התלויות בפה, ויש התלויות בלב ויש התלויות במעשה. על זה דרשו חז"ל "על שלושה דברים העולם עומד", "על התורה" זה "בפיו", "ועל העבודה" זה "בלבבו" כמו שכתוב בחז"ל איזו עבודה שבלב זו תפילה, "ועל גמילות חסדים" זה במעשה - "לעשותו".

"כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבו לעשותו" (ז' - י"ד)

הגמ' ביבמות [ק:ט] אומרת, האומר אין לי אלא תורה, שלומד תורה על מנת לא לקיימה, אפילו תורה אין לו ואין היא נחשבת לימוד. אומר ה"משך חכמה", לכן אמרה תורה "בפיו", כשאתה לומד תורה בפיו, יהיה זה על מנת ש"בלבבו לעשותו".

ה"דברי חיים" אומר, יש לומר "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו", קל מאד לקבל על עצמו לעשות טוב ולומר כן מן השפה ולחוץ, אבל מה בצע בפיו, העיקר הוא שיהיה ובלבבו לעשותו, שיהיו פיו וליבו שווים.

"כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבו לעשותו" (ז' - י"ד)

כתוב במדרש [ד"ר ח' - ו'] 'אמר משה וכו' אינה רחוקה היא מכם, קרובה היא לכם'.

שהוא מסתפק במועט, או שהוא עניו גדול. אמר ר' אליעזר: אם הלכה כמותי, החרוב יוכיח כי כל חיי אני מסתפק במועט, והחרוב נעקר ממקומו. אמר ר' יהושע, אין מביאים מזה ראייה. אם הלכה כמותי, אמת המים תוכיח כי אני עניו, ומים הולכים אל המקום הנמוך, ומיד אמת המים חזרה לאחוריה. אמר רבי יהושע, אין מביאין ראייה מאמת המים. אמר ר' אליעזר, אם כך, כותלי בית המדרש יוכיחו כי אני המתמיד הכי גדול. וגם זה ר' יהושע דחה שאין מביאין ראייה. ולכן אמר בת קול תוכיח, ואז ר' יהושע אמר "לא בשמים היא", כבר ניתנה לבני אדם. אמר הקב"ה, ניצחוני בני ניצחוני.

אומר הגאון מוילנא, "ניצחוני" מלשון נצח, אם היו נכנעים מפני מופתים שעשה, היה זה סוף התורה כולה, ומדוע? בדור ההוא היה ר' אליעזר עושה מופתים, ומולו עמדו חכמים, וכולם היו גדולים בתורה, ואם כך, איך היו פוסקים הלכה בדור שלנו? וכי יש מי שיכול לעשות מופתים כאלה?! אך הם לא נכנעו, ואמרו שפסיקת ההלכה אינה ע"י מופתים, אלא רק בידי עמלי התורה. בזה קיבלה התורה נצח, כי גם בדורותינו יש בידי מי לפסוק הלכה, עמלי התורה יש גם היום, רק בידם לפסוק הלכה ורק כך פוסקים הלכה.

כותב החיד"א בספרו "ראש דוד", שמעתי בשם רבי משה גאלנטי, שלזה כיוונה התורה באמרה "לא בשמים היא" שאין משגיחין בבת קול, אך כל זאת רק במקום שמבקש החולק כי "מן השמים יוכיחו", וכמו שאומרת התורה "לאמר - מי יעלה לנו השמימה", אזי "לא בשמים היא", אבל אם יצאה בת קול מאליה, שם ודאי הלכה כמותו.

"לא בשמים היא וכו' ולא מעבר לים היא" (ז' - ב' - ג')

הגמ' בעירובין [נ"ה]: אומרת, רבי יוחנן אומר "לא בשמים היא", לא תמצא בגסי הרוח, "ולא מעבר לים היא", לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים. נמצא שאדם העוסק במסחר לא תמצא אצלו התורה, אבל אומר האדמו"ר מסדיגורא, כתוב בתורה [שמות כ"ג - ה'] "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו", אתה חייב לעזור לו, זאת בתנאי שהחמור הוא רובץ, ולא שהוא רבצן. קורה שהוא כורע ונופל, אך אם בטבעו הוא רבצן, דהיינו חמור עצלן אין חובה לעזור לו. "לא בסחרנים ולא בתגרים", אין הכוונה שלא ימצא אדם שהוא גם סוחר וגם ת"ח, אבל אדם שכל המהות שלו הוא מסחר, אדם כזה לא יכול להיות תלמיד חכם אמיתי, סחרן רבצן זאת המהות שלו.

"לא בשמים היא וכו' ולא מעבר לים היא וכו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבו לעשותו" (ז' - ב' - ג')

בספר "המאיר לעולם" מרבי מאיר מיכל רבינוביץ כתב: מצרכי הגוף הוא, ככל שהדבר יותר נצרך לחיי האדם, כך יותר קל להשיגו ויותר הוא מצוי בשפע. כגון, אויר לנשימה, אשר הוא הכרחי ביותר לחיי האדם, לכן הוא מצוי בכל מקום ובכל זמן. אחריו המים, אשר משום נחיצותם לבריות הם מוכנים ומזומנים להם ללא טרחה יתירה. באה התורה ואומרת ומלמדת אותנו, שאותו הדבר הוא גם במזון הנפש, התורה היא כל כך הכרחית ונחוצה לאדם, עד שהיינו חייבים לעלות אחריה השמימה, או לנדוד אל מעבר לים כדי להשיגה. אלא שדווקא משום נחיצותה, לכן "לא בשמים היא", ואף "לא מעבר לים היא", רק "בפיו ובלבבו לעשותו", שכמו האויר

ויוכל לעסוק בתורה כיאות, אלא יוציא מפיו דבר תורה גם בלי מחשבה, והם ישפיעו על הלב והמוח, כי הדיבור ובמיוחד בנגינה ובנעימה יש בהם כח רב להשפיע על מחשבת האדם, וכך יעלה בידם בידו לשעבד ליבו להגות בתורה. וזה פירוש הפסוק "בפיך ובלבבך לעשותו", אפילו כאשר ליבך עסוק במשהו אחר ואין לו חשק לעסוק בתורה, הרי "אחר הפעולות נמשכים הלבבות", ובפעולה חיצונית שבדיבור פה יוכל לעזור את ליבו ונפשו אל עבודת השי"ת לעשות ולקיים.

מוסיף המושגיח רבי יחזקאל לוינשטיין, הקדימה התורה את ה"פה" ל"לב", ללמדנו, שיש בכח הפה למשוך את הלב אליו, אבל זה רק כשהוא דובר אמת, אבל אם מרחיק את הפה מהלב, לא יגרר הלב אחרי דברי פיו.

"ראה נתתי לפניך" (י' - ט')

הפסוק נאמר בלשון יחיד "לפניך", מבאר ה"שפתי כהן", התורה באה לרמוז בזה שהאדם יחשוב שהוא יחיד בעולם ולא נברא העולם אלא בשבילו, לכן לא יאה הוא הגורם לחורבן ואיבוד העולם.

"ראה נתתי לפניך היום" (י' - ט')

שואל רבי משה פיינשטיין, מהו הלשון "היום"? ומתוך, הכוונה שבכל יום ויום, בכל מצב ובכל מדרגה בו נמצא האדם, אפילו שנכשל בחטא ובחר בדרך רעה, צריך הוא לבחור בחיים, וגם אם בחר בחיים ובדרך הטובה שלא יסמוך על כך וירגיש בטוח בעצמו גם להבא, אלא עליו לדעת, כי בכל יום ויום ובכל דרגה ודרגה עדיין שתי דרכים לפניו, ועליו לבחור בחיים ובטוב.

"ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע" (י' - ט')
העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים" (י' - ט')

שואלים המפרשים, מדוע נשמטו הטוב והרע שהופיעו בפסוק ט' ביחד עם החיים והמוות, ולא חוזרים בפסוק י"ט, ובפרט שהרי מעשים טובים של אדם מזכים אותו בחיים, ומן הראוי היה לכתוב 'ראה נתתי לפניך היום את הטוב ואת החיים וגו'?

מתוך ה"כלי יקר", בסדר הדברים שלפנינו באה התורה להזהיר את האדם, שלא יתכוון לעשיית מעשים טובים רק כדי לזכות בחיים, אלא יתכוון שיחיה כדי לעשות את הטוב...

ויש להוסיף את אמרתו של האדמו"ר רבי מנחם מנדל מקוצק, התורה הקדימה 'את החיים' ל'את הטוב', ללמדנו שתכלית החיים היא לעשות טוב. אבל מחוסר תבונה ומקוצר השגה מתנהג האדם להיפך, גם את הטוב הוא עושה כדי לחיות.

ה"משך חכמה" מתוך, חיים ומוות אנו מכירים, אבל טוב ורע מיוחסים לעולם הבא, דהיינו, הטוב והרע המוחלט הם גן עדן וגיהנום. לכן, כשהקב"ה מדבר לישראל, הוא נותן לפניו את החיים והמוות, את הטוב ואת הרע. אך כשה' מעיד בנו את השמים ואת הארץ, איך יכולים שמים וארץ הנמצאים כאן בעולם הזה להבין את הנעשה בגן עדן ובגיהנום? לכן בפסוק זה נאמר רק את מה שהשמים והארץ רואים לנגד עיניהם, את החיים והמוות.

שואל ה"כתב סופר" זצ"ל מה רצה המדרש בזה, הלא מקרא מפורש הוא 'ולא רחוקה הוא, כי קרוב אליך' ונתירן על פי מה שכתבו רז"ל שכל עיקר התשובה שמקובלת בקל - הוא כשעשה תשובה מיד אחר שעבר את העבירה, ולא יאחר. ואז קלה היא על האדם לעשות עליה תשובה עוד קודם שמושרש בעבירה הזו. וזו כוונת המדרש 'לא רחוקה היא מכם' - שאם אין אדם מרחיק את התשובה למחר, אז קרובה היא אליך בפיך ובלבבך לעשותה - את התשובה.

"בפיך ובלבבך לעשותו" (י' - י"ד)

שואל רבי נח מלכוביץ שואל, הרי היה צריך להיות כתוב קודם בלבבך ואח"כ בפיך, שהרי המחשבה קודמת לדיבור? ומתוך, בפיך - אם אתה רוצה לומר מוסר לחברך, בדוק עצמך תחילה, אם הדבר יוצא מליבך, ואם אתה מוכן ומזומן בלבך לעשותו בעצמך, קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים.

ה"שר שלום" מבעלזא תירץ, כאשר האדם לכו בל עמו לקיים מצוות - צריך להתחיל בפה תחילה, שיאמר בפיו שברצונו לעשות מצוה, ועל ידי אמירת הפה יתעורר גם הלב. וזה שאמר הכתוב 'כי קרוב אליך הדבר מאוד' - שכל אדם יכול בניקל לקיים מצוות התורה בפיו - שיתחיל תחילה באמירת הפה בלבד, 'ובלבבך לעשותו' - ועל ידי אמירת הפה יתעורר גם הלב לעשות המצוה.

עפ"י ביאר המהרי"ד מבעלזא זצ"ל הכתוב [הושע י"ד - ג'] 'קחו עמכם דברים ושובו אל ה', אפילו כאשר אין לו לאדם אלא דברים בעלמא ולכו בל עמו, גם כן ביכולתו לשוב בתשובה שלימה.

והוסיף על הדברים רבי אלעזר מייזליש זצ"ל רבה של אוהיפל בספרו "דבר אלעזר" לפרש הכתוב [ישעיה ס"ה - כ"ד] 'והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע', 'קריאה' היא בלב כמו שנאמר [תהלים קי"ט - קמ"ה] 'קראתי בכל לב', ודיבור הוי דברים בעלמא כנ"ל, וזהו הכוונה 'והיה טרם יקראו' - בלב, 'ואני אענה, ואפילו' עוד הם מדברים' - שעדיין הוי רק, דיבור בעלמא, עם כל זה 'ואני אשמע'.

בספר "שובע שמחות" מבאר, כוונת הכתוב היא על המצוות שנמנע מן האדם לקיימן, אעפ"כ בשעה שעוסק בדיני המצוה ומשתוקק לקיימן, נחשבות לו כאילו קיימן בפועל, כמו שאמרו חז"ל [מנחות ק"א]: "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה". וזהו שאמר: "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך וכו' לא בשמים היא" - בין אם המניעה היא בידי שמים, כגון מי שלא זכה לבנים ח"ו, שכמה וכמה מצוות אין ביכולתו לקיים, "ולא מעבר לים" - בין שהמניעה היא מצד המקום, כגון בחו"ל שאין יכולים לקיים מצוות התלויות בארץ, על זה אמר: "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך" - בשעה שאתה עוסק ולומד בדיני המצוה, "ובלבבך" - שאתה מחשב ומשתוקק לקיימה "לעשותו" - עיי' נחשב כאילו עשית את המצוה.

"בפיך ובלבבך לעשותו" (י' - י"ד)

פעמים שהאדם טרוד בדאגות וקשה לו להתרכז בדברי תורה, אומר רבי צבי לוינסון, חתנו של ה"חפץ חיים", אל ימתין האדם שישתפר מצב רוחו

"נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע וכו' ובחרת בחיים" (ל' - ט"ו - י"ט)

שואל ה"מגיד מדובנא", מדוע לא כתוב "ובחרת בחיים ובטוב"? ועונה במשלו: יהודי נסע ליריד עם בנו לצורך עסקים, בדרך ממהרים ואין זמן לאכול. סוף סוף חנו באכסניה, והבן אכל עד להתפקע, ונרדם. לאחר כשעה, העיר האבא את הבן להמשיך הנסיעה, ביקש הבן להמשיך לישון, כיון שאכל הרבה וחש כבדות אך אצה להם הדרך והמשיכו בנסיעתם. בהמשך הדרך הגיעו לאכסניה נוספת, בעל האכסניה ערך ברית באותו יום, וכמובן הכין סעודת מצווה דשנה, והזמינם להשלים מנין. באמצע הסעודה אומר הבן לאבא, אני רואה שפה אתה אוכל לתאבון... עונה האבא, נכון, אבל אני לא משלם על כך מכיס, פרט לכך, אנו בדרך ליריד לעשות עסקים, ואין זה הזמן להתיישב ליד שולחנות עמוסים, מילא אם מזמינים אותנו, וזה בחינם... אומר המגיד מדובנא, כתוב "ראה נתתי לפניך וכו' ובחרת בחיים", למה לא כתוב "בחיים ובטוב"? כיון שאתה אל תבחר מה טוב! אם הקב"ה זימן לך את הטוב, אדרבה! אבל אם לא, כך יותר טוב לך, אחרת הקב"ה כבר היה נותן לך.

"העידתי בכם היום את השמים" (ל' - י"ט)

מובא ב"כל בו", איתא במדרש (וכן הוא בסמ"ג - סוף הלכות שופר): כל השנה כולה השמן מקטרג על ישראל לפני הקב"ה, והקב"ה דוחהו לראש השנה, ליום הדין, ובראש השנה בא השמן לקטרג ומביא עימו את השמש להעיד על עוונותיהן של ישראל, והשמש מעידה, ואומר לו הקב"ה, הרי עד אחד הוא, וכתוב "לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת", לך והבא עוד עד אחד! והוא הולך להביא את הלבנה ואינו מוצאה, מפני שהיא נכסית, שנאמר "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו".

ולכאורה יש לדקדק, וכי משוא פנים יש בדבר, הרי הלבנה חייבת להעיד, דכתיב "אם לא יגיד ונשא עונו"? אולם, הנה לשון מרן השו"ע (ח"מ סימן כ"ח - סעיף א'): כל מי שידע עדות לחבירו, וראוי להעידו, ויש לחבירו תועלת בעדותו - חייב להעיד אם יתבענו שיעיד לו. ובנידון שלנו אין העדות לתועלת (ישראל) אלא לס"מ שרו של עשו, כי אין רצונו אלא להעניש את ישראל, ולא נוח להקב"ה בזה, שהרי אנו נקראים בנים להקב"ה, שנאמר "בנים אתם לה' אלקיכם", וקיימא לן כרבי מאיר, בין שעושים רצונו של מקום, בין שאין עושים רצונו של מקום, תמיד נקראים בנים... ולכן טוב עושה הירח שמתכסה ואינו בא להעיד.

"ובחרת בחיים" (ל' - י"ט)

אומר הרבי מסאטמר, ואתה מוכרח לבחור בין שניהם ואי אפשר לך ללכת בשתי הדרכים, קצת מזה וקצת מזה, אתה מוכרח לבחור את הדרך, והתורה מייעצת לך "ובחרת בחיים".

"ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך" (ל' - י"ט)

"ובחרת בחיים למען תחיה", ודאי שאם בוחרים בחיים, אז נשארים בחיים, א"כ למה הכוונה בפסוק? אומר ה"תכלת מרדכי", יש הרבה אנשים בעולם שאם תשאל אותם מדוע הם עובדים, יגידו, כדי שיהיה להם מה לאכול.

ולמה הוא אוכל? כדי שיהיה לו כח לעבוד. ולמה הוא עובד? וכו', כך מסתובב האדם במעגל כל חייו, אוכל כדי לעבוד ועובד כדי לאכול. תשאל אותו למה אתה חי? חי לעבוד ולאכול, החיים עצמם אינם סיבה עבורו, ועל זה נאמר "סביב רשעים יתהלכון" (תהילים י"ב - ט). אבל התורה אומרת "ובחרת בחיים", אילו חיים? חיים של "למען תחיה", חיים שהם עצמם אף המטרה, חיים של עבודת ה', אתה חי לא על מנת לאכול ואתה לא אוכל כדי לעבוד, אתה אוכל כדי לעבוד את ה', צריך לשלם עבור זה, ולכן צריך גם לעבוד, אבל כל זה בשביל עבודת ה'.

בספר "עבד המלך" מביא בשם "ספר חסידים", כל רגע אם מזדמן לכן אדם איסור או ספק איסור והוא פורש ממנו, הוא מקיים מצוות עשה של "ובחרת בחיים". משמעות המצווה הזאת היא גם כפשוטה, לרצות לחיות, מצווה על בן אדם לרצות לחיות.

ומוסיף, בעשרת ימי תשובה אנו אומרים "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלקים חיים", גם בזה אנו מקיימים מצוות עשה של "ובחרת בחיים". ועוד: אם אדם שומר על עצמו שלא ללכת במקום סכנה, מקיים מצוות עשה של "ובחרת בחיים", כל רגע שאדם שומר על בריאותו, הריהו מקיים "ובחרת בחיים".

"ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך" (ל' - י"ט)

אומר ה"מגיד מדובנא", התורה מפרשת לנו את ההוראה "ובחרת בחיים" על דרך שאנו מבקשים בימי הדין: זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים למענך וכו', שאין בקשתינו את החיים למעננו, לצרכי הגוף, להשיגם ביתר קלות וביתר נעימות, לחיי "עולם הזה" טובים יותר, רק כל כוונתנו היא להישאר בחיים כדי לעבד בלב שלם - "למענך אלקים", לכן אנו מבקשים "וכתבנו בספר החיים" - לא למעננו אלא למענך, כי "לא המתים יהללו קה", על כן מבקשים אנו חיים. זהו מאמר התורה "ובחרת בחיים", לא למען עניינים פחותים, רק "למען תחיה אתה וזרעך לאהבה את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו כי הוא חיך", אלו הם החיים האמיתיים.

רבי חיים שמואלביץ אמר, כשאגיע לשמים אחרי מאה ועשרים, ישאלו אותי לאן אני רוצה ללכת, ואומר, שאני רוצה לגן עדן. למה לגן עדן? כי למדתי תורה. אבל אצלך כל לימוד התורה היתה הנאה, אז מה אומר להם? אומר להם שהם צודקים, אבל תסכימו איתי שגם גיהנום לא מגיע לי, אלא שאני מציע פשרה, תביאו לי סטנדר וכוס תה ומסכת נדרים, ואמשיך ללמוד.

סיפר רבי אהרן טוסיג שליט"א ששמע סיפור זה מעד ראייה שהיה בשעת מעשה: הרב מפוניבז' רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל כידוע בנה את הישיבה פוניבז' המתנוססת כפנינה יקרה של כל העם יהודי. יגע רב השקיע כדי לבסס מפעל זה, וכיתת רגליו בחו"ל כדי ליזכות יהודים יקרים בעלי ממון, שיהיה להם חלק בבנין גדול זה. באחד הימים כששהה בחו"ל חזר בערב לאכסנייתו כשהוא באפיסת כוחות ממש, ונשכב על המיטה מחוסר כוח. בעל האכסניה רץ להגיש לו כוס תה עם מגדנות כדי להחיות נפשו, אמר לו הרב זצ"ל: אם אתה רוצה להחיות נפשי - תגיש לי את הטלפון, ברצוני

כאן סיים הרב מפוניבז' את סיפורו. הייתי אז בן 11, וכשראיתי את אהבת תורה של הרב החלטתי שכשאיה גדול אשקיע את כל כוחי בתורה, ומכאן אני שואב את כוחי בהעמדת תורה ובבניינה. שני לימודים גדולים אנו לומדים מהסיפור: האחד - כל מצוה שאדם עושה בחייו, ובפרט בביתו בקרב משפחתו, יעשנה בחיות בשמחה ובהתלהבות. כי אף פעם אין אדם יכול לדעת כיצד תשפיע התנהגותו על בני ביתו. השני - לפעמים אדם עושה מעשה ואינו יודע איזה פירות מצמיחים מעשיו, הרי הרב הזה רקד עם הגמרא, ובמעשה הזה נעשה שותף סמוי לכל המפעל הגדול הזה של הקמת ישיבת פוניבז'.

"ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך" (ל' - י"ט)

אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים. [רש"י]

וכן כתוב ב'ספרי' 'כול יבחר באיזה שירצה?' ת"ל 'ובחרת בחיים' שואל ה'חכם סופר', לשם מה צריך הקב"ה להורות להם לבחור בחלק החיים, וכי מי לא ירצה לבחור בדרך זו? ומסביר, חז"ל אומרים במסכת תמיד: מה יעשה אדם ויחיה, ימית עצמו. מה יעשה אדם וימות, יחיה עצמו. נמצא, שבכל אחת מהדרכים יש שתי בחינות, חיים ומוות, לכן היה צריך לייעץ להם "ובחרת בחיים", תבחרו בחיים של נצח, "למען תחיה אתה וזרעך", וזהו כמובן שימית עצמו בעולם הזה, היינו מענייני העולם הזה.

ה"אמרי אמת" תירץ עפ"י דברי זקנו החידושי הרי"ם שהקשה על דברי המכילתא שיתרו עשה תנאי עם משה רבינו שהבן הראשון שלו יהיה עובד ע"ז, ומכאן ואילך שאר בניו יהיו שלו לעבוד את השי"ת. ומשה רבינו אכן נשבע לו על זה, שנאמר 'ויואל משה' - ואין 'ויואל' אלא לשון שבועה. והקשה החידושי הרי"ם, איך אפשר לומר שדברי המדרש הם כפשוטם, ואיך אפשר לומר על משה רבינו שיבטיח שבן אחד ילך לע"ז?!! אלא וודאי הכוונה על פי מה שכתוב על יתרו, שאמר על עצמו 'עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים' [שמות י"ח - י"א]. שיתרו לא הניח שום ע"ז שלא עבדה - כדי לבדוק כל אחת אם יש בה ממש, עד שהגיע ליהדות. וזה מה שהתכוון יתרו שהבן הראשון גם הוא ילך בדרך הזו - שלא לקבל מיד את היהדות, אלא שקודם ינסה כל הע"ז האחרים, ויבין שאין בהם ממש ורק אז יכנס ליהדות. וביאר בנו ה"בית ישראל", כפי הנראה משה רבינו סבר שזו דרך יותר נעלה בעבודת ה', וניתן לדייק זאת מלשון המדרש 'בן הנוול לך תחילה' - היינו שגם הבן הזה יעבוד ע"ז רק 'תחילה' ואח"כ ישוב ליהדות. אבל דרך זו מאד מסוכנת, ובאמת רואים שיצא מזה קלקול מבניו של גרשום - פסל מיכה, כמוכא בגמרא [בבא בתרא ק"י].

ולפי זה פירש ה"אמרי אמת" כאן דברי ה'ספרי': יכול יבחר באיזה שירצה' - היינו שירצה אדם לנסות את דרכו של יתרו לעבוד מקודם ע"ז, כדי לראות שיש בזה הבל, ורק אחר כך להגיע לדרך אמת, ת"ל 'ובחרת בחיים' שאין זו דרך טובה כלל.

מסופר על רבי אברהם מרדכי, בנו של החידושי הרי"ם, שבצעירותו חלה מאוד ונטה למות. החידושי הרי"ם ניגש אליו ולחש לו באוזן: תדע שמצווה על האדם שירצה לחיות בעולם, ויש דעה שזו המצווה של 'ובחרת בחיים',

להתקשר אל עוד כמה כתובות. וכך כשהוא עדיין באפיסת כוחות ושכוב על מיטתו, הרים טלפונים לכמה גבירים כדי לזכותם במצוה חשובה זו - בניית הישיבה הקדושה. בעל האכסניה שראה את כל המחווה לא היה יכול להתאפק ואמר להרב וצ"ל: ברצוני לשאול שאלה, הרב כבר איננו צעיר, ואני רואה את הכוחות הגדולים שהרב משקיע. מניין לוקח הרב כוחות אלו? השיב לו הרב וצ"ל: אספר לך מעשה שהיה עמי בילדותי, וממנו אני שואב את כל הכוחות. בילדותי הייתה אמי שולחת כל שנה משלוח מנות להרב של עיירתנו שבה היינו דרים, קויל שמה. וכך כל שנה הייתה אופה עוגה - וכל זמן האפיה הייתה ממלמלת: זה בשביל הרב, זה בשביל כבוד התורה. ובפורים עצמו הייתה שולחת אותנו הילדים כדי להביא את המשלוח מנות לרב העיירה.

שנה אחת - ממשיך הרב בסיפורו, נכנס אבי שבוע לפני פורים וסיפר, שהשנה גם לו יהיה חלק במשלוח מנות לרב, אמנם העוגה שאמא שולחת זה הרי מכספי - אך בכל אופן אני אינני שותף פעיל במשלוח מנות, והשנה גם אני אזכה ליטול חלק במשלוח מנות. מה אירע היום?! הגיע מוכר ספרים לעיירה ובידו היה מסכת בבא בתרא שלימה בהוצאת וילנא, וכשאני יודע שלרב של עיירתנו אין ש"ס בבית, ולכן קניתי את המסכת הוואת עבור הרב למשלוח מנות. בבוקר יום הפורים קרא אבי לי ולשני אחי ואמר לנו ללכת להביא את המשלוח מנות לרב, כשאחי הגדול נושא את העוגה ולי אמר אבי להביא לרב את הגמרא. נכנסנו לבית הרב ואחי הגיש את העוגה לרב, והרב אומר לרבנית בחיבה הנה הילדים של כהנמן הגיעו עם המשלוח מנות.

נגשתי לרב ואמרתי לו שהשנה גם אבי השתתף במשלוח מנות, והראיתי לרב שאבי הביא במשלוח מנות גמרא מסכת בבא בתרא. את המחווה הזה לא אשכח לעולם - המשיך הרב מפוניבז' בסיפורו כשהוא נשנק מדמעות. הרב של העיירה לקח את הגמרא הצמידו ללבו, וזעק: אוי גמרא שלימה, מסכת בבא בתרא. והתחיל לדקוד עשרים דקות שלימות מסביב לשולחן כמון בשמחת תורה.

הרב מפוניבז' בחולשתו הרבה לא עצר ברוחו וקם ממטתו והראה בדיוק איך שהרב רקד עם הגמרא בידו.

הסיפור עדיין לא נגמר - המשיך הרב מפוניבז'. הרב של העיירה שלנו קרא לרבנית ושאלה: את רוצה לתת לי משלוח מנות? הרבנית השיבה: ודאי שאני רוצה. אמר לה הרב: סיכמנו אתמול שאת סעודת פורים אנו אוכלים היום בשעה חמש, אבקש ממך להתחיל את הסעודה בשעה שש, ומשעה חמש עד שעה שש אל תכניסו אף אחד אלי, וכך אוכל ללמוד מהגמרא שעה שלימה בלא הפרעה. הרבנית השיבה: ודאי. לאחר שהרבנית השיבה בחיוב על משאלתו של הרב, הצמיד הרב עוד פעם את הגמרא ורקד עוד עשרים וחמש דקות רצופות עם הגמרא.

רבי יעקב גלינסקי הוסיף משפט נוסף שאמר רבה של קויל: רצונך שאסבר את אוזנך מהו גן עדן? מסכת בבא בתרא, וחפסת נרות. לעולם הבא יתנו בידי מסכת בבא בתרא, סטנדר, וידליקו לפני נרות שלא יכבו לעולם, ואשקע בלימוד ערב כשדבר לא יפריע לי מההתענגות על נופת צופה'. ברגש כה עז, יצאו הדברים מפיו, כמתפרצים מן הלב, ונכנסו לליבי. נחרטו הם לנצח בקרבי ... זהו גן העדן, זה נקרא חיים מעין העולם הבא !!!

ואני מקווה שתצצה לחיות ותתרפא ותוליד בן זכר. לשמע דברים אלו התאמץ ר' אברהם מרדכי, התיישב על מיטתו ואמר: רבש"ע, תן לי במתנה עוד שנות חיים, ותזכני להוליד בן זכר, ואקרא את שמו יהודה, ואקיים מה שנאמר [בראשית כ"ט - ל"ה] "הפעם אודה את ה'". הקב"ה הקים אותו מחוליו, ובאותה שנה נולד לו בן שנודע לימים כבעל ה"שפת אמת".

"ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך" (ל' - י"ט)

יש שחוזר בתשובה בסוף ימיו סמוך למיתתו, ובוה אמנם הציל עצמו, אך לא את זרעו, ואילו שב בעודו בחיים, בצעירותו, אזי היה מציל גם את זרעו מדרת שחת, וזהו שאומרת התורה "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך".

סיפר רבי אלחנן היילפרין זצ"ל אב"ד גולדרס גרין: שמעתי מפי רבי נתן קופשיץ שזקינו רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל רבה של העדה החרדית בירושלים ת"ו, בשכבו על ערש דוי ביסורים קשים ומרים רח"ל, שכל אדם רגיל היה רוצה כבר ליפטר מחיים כאלו, אמר הוא ז"ל: הלא יש מצות התורה 'ובחרת בחיים', ולכאורה הרי לחיים שקטים ושלוים לא הוצרכה התורה להזהירנו לבחור בחיים?! אלא שהכוונה היא על חיים כאלו שמוטב עליהם המיתה מהחיים רח"ל, על זה באה מצות ה' לבחור בחיים כאלו, כי החיים בעוה"ז אף שעה קלה - חשובה מאוד בעיני המקום ב"ה, שהרי פיקוק נפש אף לחיי שעה דוחה איסורין שבתורה.

"כי הוא חיך" (ל' - כ')

רבי גדל אייזנר, משגיח בשיבת "חידושי הרי"ם", היה פונה לבחור שאין לו טעם בלימוד ומשמיע לו דברי טעם, אדם שאין לו תיאבון, יאכל בסופו של דבר גם בלעדיו, כי הוא יודע שבלי אוכל לא יוכל לחיות, ואם לא יהיה מסוגל לאכול, יבקש שיאלצוהו לעשות כן, שיתנו לו זריקה שידחפו לו בכח, מדוע אם כן אדם שאין לו חשק ללמוד לא ידעזעזע ויעשה הכל כדי שיאלצוהו ללמוד, והרי "הם חיינו".

"כי הוא חיך וארך ימיו" (ל' - כ')

לכאורה הרי זה כפל דברים? מסביר בספר "קול שמחה" במשל, רופא הנותן לחולה תרופה מרה, כשהחולה טועם אותה מר לו מאוד, אלא שבסוף היא מביאה לו אורך ימים, ולפעמים ההיפך, אדם אוכל הרבה מעדנים ומתוק לו בפה, אבל התוצאה היא מחלה וקיצור ימים. אבל בתורה נאמר: "כי הוא חיך - חיות ותענוג - ואורך ימיו", כי הנפש המשכלת חיה לעולם. התוס' בבבא בתרא [פ"ה:] אומרים בשם רב ניסים גאון, שהטעם שמחלקים פרשת וילך מפרשת אתם נצבים כשיש שתי שבתות בין ראש השנה לסוכות בלי חג, אף על פי שהיא פרשה קטנה ומחברים פ' מטות מסעי שגדולות יותר, כי רוצים שיתמו שנה וקללותיה, כי יש קללות בפרשת אתם נצבים, ואין אנו רוצים שייכנסו תוכחות של שנה שעברה בשנה הבאה.

הקדמונים נתנו לנו כללים ידועים בקריאת הפרשיות [עין טור או"ח סי' תכ"ח], ואחד מהם הוא: "קומו ותקעו", שתמיד קוראים פרשת נצבים לפני ראש השנה, כיון שיש שם ענייני תשובה. וסיבה נוספת, להפסיק בקריאת פרשה

"וילך משה" (ל"א - א')

לשון זה של "וילך" אין הרבה בתורה, בכל מקום נאמר: "ויאמר" ו"ידבר" ו"יקהל", וכאן "וילך"? ויש לומר, שהכוונה לדברי הגמ' בברכות [ל"א], אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו, וכאן עמד משה להיפטר מהעולם, לכן נפטר בדבר הלכה, הלכות תשובה ומצוות הוכיח תוכיח. וזהו שאמר התנחומא, אין וילך אלא לשון תוכחה, שנאמר "לכו חזו מפעלות אלקים".

מספרים על רב גדול שגירשו אותו מהעיר, משום שהציק לקהל בתוכחותיו. אמר בדרך צחות: אין וילך אלא לשון תוכחה, התוכחה היא סיבת ההליכה.

"וילך משה" (ל"א - א')

יש שהקשו, למה בסנה לא רצה ללכת וכאן הלך מיד?! בספר "וואת ליהודה" מובא שהחסיד הישיש רבי יהודה מנחם ביום זצ"ל הביא בשם רבי מנדל מווארקא זצ"ל שתיירץ, לקחת גדולה לעצמו - מזה ברח, ולכן בסנה משה רבנו לא הלך מיד, אך כאן שבא לומר 'לא אוכל עוד לצאת ולבוא' - להנמיך עצמו, לזה רץ מיד.

"וילך משה" (ל"א - א')

בספר "קטורת סמים" כתב: "וילך" בגימטריה "בו ביום", כי באותו יום גם נולד וגם נפטר.

"וילך משה" (ל"א - א')

"וילך משה וגו'." [רש"י]

מה רש"י בא לבאר בדבריו שאמר וגו'. רבי ברוך נוסבויים זצ"ל אב"ד קהל 'עץ חיים' קווינס ניו - יארק בספרו "זכרון ברוך" תירץ, ע"פ הכתוב בילקוט שמעוני [במדבר - רמז תשכ"ד] 'אמר הקב"ה למשה: מלך עשיתך, שנאמר: 'ויהי בישרון מלך' [דברים ל"ג - ה'], מכאן שהיה למשה רבינו דין מלך'. ואף מצינו שאמר משה 'כי יהיה להם דבר בא אלי' [שמות י"ח - ט"ז], שהרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ולכן היה על בני ישראל החובה לבוא אליו. ומנגד אצל שמואל הנביא, כתיב: 'והלך מדי שנה בשנה וסבב בית א-ל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל', מכאן שהיה לו דין רב, ורב שמחל על כבודו - כבודו מחול, ולכן הלך הוא וסבב בערי ישראל לשפוט את העם. ולכן היה קשה לרש"י מה דכתיב 'וילך משה' - מדוע הלך הוא אל העם? ותירץ רש"י - וגו' - ההסבר לכך תמצא בפסוק הבא 'לא אוכל עוד לצאת ולבוא', פירש רש"י: איני רשאי, שנטלה ממנו הרשות וניתנה ליהושע, כיוון שכבר עברה המלוכה ליהושע. (וע"ע להלן פסוק ב' בביאור ה"ברית יצחק").

"וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל" (ל"א - א')

כתוב במדרש תנחומא [סימן א'] 'שהלך להוכיחם', עיי"ש. ביאר האדמו"ר מקאליב זצ"ל בספרו "קול מנחם": איזו תוכחת מגולה יכולה להיות יותר גדולה מזו, שאדם הולך ומסובב במחנה ישראל משבט לשבט ומאוהל לאוהל ומועיד על עצמו - 'בן מאה ועשרים שנה אנכי היום - היום מלאו ימי ושנותי', מלאתי והשלמתי כל מה שבן תמותה יכול לעשות בימי חייו, לא קצרתי מכל מה שהשיגה ידי לעשות ולא עשיתי, לא הנחתי אפילו שניה אחת מהחיים שנקצבו לי שלא מלאתי בהם את התפקיד שהיה מוטל עלי. איזו גדלות היא זו של משה רבינו ע"ה! איזה ספר מוסר ענקי הוא זה, הטופח על פניו של כל אחד ואחד! איזו תוכחה עוקצת כמדקרות חרב היא זו - בלב האדם המשכיל והמבין!.

"וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל" (ל"א - א')

שואל ה"כלי יקר", הליכה זו מה טיבה? ומתרץ, מכיון שאמר "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", שהמשמעות אני יכול אבל איני רשאי, מלשון "לא תוכל לאכול בשעריך", אבל הרי יש לטעות שהוא פשוטו כמשמעו - לא אוכל מלשון יכולת, לכן הלך אל כל שבט ושבט, והלך בוריות כדרכו תמיד, כדי להראותם שכוחו עדיין במותניו כאז גם היום, רק לא אוכל, איני רשאי.

התרגום יונתן בן עוזיאל מתרגם "וילך משה" - ואזל משה למשכן בית אולפנא (משה רבנו הלך לבית המדרש). מהי ההדגשה הזאת? בספר "דבש וחלב" מבאר, רש"י [במדרש ל"א - ה'] כותב על הפסוק 'וימסרו מאלפי ישראל - להודיע שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל, עד שלא שמעו במיתתו מהו אומר [שמות י"ז - ד'] "עוד מעט וסקלוגי", ומששמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין ("נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך"), לא רצו ללכת עד שנמסרו בעל כרחן". וגם כאן, לאחר שאמר משה "אתם ניצבים היום", וכתב רש"י שכינסם משה לפני הקב"ה ביום מותו, והגמ' בסוף מכות אומרת "תורה צוה לנו משה" בגימטריא תרי"א [אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום], וכבר נאמר על ידו תר"ט מצוות, ועדיין היו חסרות ב' מצוות (הקהל, ו"כתבו לכם את השירה הזאת") שנאמרו על ידו באותו היום, ומוכרחים היו להיאמר על ידי משה, לכן החליטו בני ישראל לא ללכת אל משה, ובזה יתאחר יום מותו. וכשהרגיש בזה משה, מיד "וילך משה", הלך הוא אליהם לומר להם שתי מצוות אלו, שלא תתאחר כניסתן לארץ ישראל על ידו.

האדמו"ר מגור בעל ה"בית ישראל" בביקורו אצל רבי דב בעריש וויידנפלד מטשעבין זצ"ל (בחורף תשכ"ה), ביאר בשם אביו מרן ה"אמרי אמת", היות שנסתמו ממנו מעיינות החכמה, ראה משה רבינו ע"ה שאין לו אפשרות ללמוד - הלך לביהמ"ד לכל הפחות לשמוע איך שאחרים לומדים. ה"לב שמחה" ביאר, אולי הכוונה שהלך לביהמ"ד להתחיל מחדש.

רבי יצחק הוברמן זצ"ל הצדיק מרעננה בספרו "בן לאשרי - ברכה משולשת" תירץ על פי הידוע דמלאך נקרא 'עומד' ואדם חי נקרא 'מהלך', וכדכתיב ביהושע כהן גדול [זכריה ג' - ז'] 'ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה'. ועי" מה זוכה האדם להיות מהלך ולעלות בכל פעם ממדריגה למדריגה? עי" תורה ומצוות שמקיים. והנה משה רבינו קיבל מהקב"ה הן תורה

שבכתב והן תורה שבע"פ ולמדה את בני ישראל, ואף לאחר פטירתו הוא עדיין ממושיך ונקרא מהלך, שכן כל אחד ואחד מישראל בכל הדורות שלומד בתורת משה, שפתותיו של משה דובבות וממשיכות, כדאיתא בגמ' [יבמות צ"ו:] 'מאי דכתיב "אגורה באהלך עולמים" [תהילים ס"א - ה'], וכי אפשר לו לאדם לדור בשני עולמים? אלא אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם, יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה ... כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר'. על כן נאמר 'וילך משה', שלא כאדם רגיל שמיום מותו נקרא 'עומד', אלא משה רבינו אף לאחר מותו נקרא 'מהלך', בבחינת "מוסיף והולך מכאן ולהבא בכל הזמנים, כדאיתא אהפשוטותא דמשה בכל דרא ודרא' (זוה"ק ח"ג רע"ג).

"וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל" (ל"א - א')

כתב בספר "נטפי המים": הגע עצמך, משה רבנו בן מאה ועשרים שנה, נושא את העם ארבעים שנה כאשר ישא האומן את היונק, היו ודאי כאלו שהיו קרובים אליו יותר, תלמידים מסורים, היו ראשי העם, הזקנים, ראשי השבטים, הדיינים, משרי האלפים ועד שרי העשרות דרגות, אבל משה רבנו הלך להיפרד מכל ישראל, עד האחרון שבהם, לא דילג על אחד! כולם חביבים כבנים יחידים.

"וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל ויאמר אלהם וכו'" (ל"א - א' - ב')

בפסוק הראשון נאמר "וידבר", ובפסוק השני נאמר "ויאמר". מה ההבדל בין דיבור לאמירה, ומדוע שינתה התורה בין דיבור לאמירה? וההסבר, דיבור נעשה בלשון קשה, ואלו אמירה בלשון רכה. מבאר בספר "ליקוטי בתר ליקוטי" בשם ה"תולדות יעקב יוסף", לצדיקים דיבר משה רבנו בלשון קשה, ואילו לאנשים הפשוטים דיבר בלשון רכה, על מנת שלא יברחו מבוהלים לפניו. נמצינו למדים, שיש להתאים את סגנון הדיבור לשומע, לדעת עם מי מתאים לדבר קשות, ועם מי אפשר להצליח יותר בדיבורים רכים ומסבירי פנים.

באחד הימים הגיע המשגיח של ישיבת מיר, רבי יוחם ליבוביץ למקום כלשהו והחל לדבר בלשון קשה ובתוכחה גלויה אל השומעים. בעלי הבתים ששמעו את סגנון דיבורו התובעני, התקשו לעמוד בכך, והחלו להשמט מן האולם אחד אחד בעיצומה של השיחה. ראה זאת רבי יוחם, הגיב ואמר: כאשר הספרדים הגיעו ליבשת אמריקה לפני מאות שנים, הם רכבו על סוסים. האינדיאנים שראו אותם, נבהלו מאוד ונפוצו לכל עבר בזעקות אימה, מימיהם לא ראו יצור משנה כזה, חצי אדם וחצי חיה... אלה שעוזבים את המקום, לא הבינו אותי, אני דברתי אל הסוס שבהם, הלא הוא היצר הרע, שאליז יש לדבר קשות, אך הם נעלבו כי הסיקו שאני מדבר אלהם. [הופיע בעלון "לאור הנר"]

"ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" (ל"א - ב')

"אנכי היום" - היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות. [רש"י] התוס' במנחות [ז'] אומר: מה שנוהגין לומר צידוק הדין בשבת במנחה (צדקת צדק), פירש רב שר שלום גאון, על שנפטר משה רבינו באותה שעה, לפיכך נמנעו מלעסוק בתורה משום דאמרינן: חכם שמת כל בתי

בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" (ל"א - ב')

כותב המהר"ם שיף [בדרושים המובאים בסוף חידושיו למסכת חולין] היום בדווקא, דהיינו שמושה רבינו עליו השלום חי בדיוק ק"כ שנה, וכנגדן עלה למרום שלוש פעמים, וכל פעם ארבעים יום, דהיינו ק"כ יום היה משה במרום, להם לא אכל ומים לא שתה, יום לשנה הסתגף והתקדש.

"בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" (ל"א - ב')

היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות. [רש"י]

שואל בעל ה"שואל ומשיב" בספרו "דברי שאול", מהו הלשון "אנכי"? ותירץ, "חז"ל אומרים על הפסוק במשלי [י"ג - כ"ג] "ויש נספה בלא משפט" - בלא זמנו, ושאל ר' ביבי בר אבבי את מלאך המוות, ומה אתם עושים בשנותיהם הנשארים, א"ל, מוסיפים למי שהוא מעביר על מידותיו, היינו שהוא עניו גדול. על משה רבנו העידה התורה "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה", וא"כ, היה מקום לחשוב כאילו חלק משנותיו של משה ניתנו לו מאחרים, לכן אומר להם משה רבנו "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום", אלו הם שנותי שלי עצמי.

"בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" (ל"א - ב')

היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות. [רש"י]

אנו מוצאים בחז"ל שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום. וצריך להבין בדרך הפשט, מהו הייחוס והאות בדבר זה, שהצדיק מסתלק מן העולם ביום הולדתו? מבאר רבי חיים קניבסקי זצ"ל, חז"ל בירושלמי ראש השנה [פ"ג - ה"ח], עמלק מכשף היה, והיה לוקח למלחמה בני אדם ביום הולדתם, משום שביום הולדת האדם מזלו חזק ותקיף, ולכן לא במהרה נופל וניזוק ביום הולדתו. אמנם, כותב ר' חיים, זה בכלל בני אדם שאצלם המיתה היא "עונש", אבל בצדיקים הגמורים, יום הסתלקותם מהעולם היא טובה גדולה ועילוי גדול להם, שהרי הולכים הם מחיל אל חיל, לעולם שכולו טוב ועידון. א"כ, אדרבה, דווקא ביום הולדתם שאז בריא ותקיף מזלם, מסתלקים הם מכח זה מהעולם אל עולם שכולו טוב.

רעיון זה כבר מוזכר בשם רבי יעקב אורנשטיין בעל "ישועות יעקב", ומוסיף שם לבאר לפי"ז את הפסוק [קהלת ז' - א'] "טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו", כלומר שיום הולדו הוא הגורם למיתתו, וזו אות ועדות שמיתתו לטובה היא.

ובאותו עניין הקשה רבי חיים קניבסקי זצ"ל, בפרשת וארא כאשר משה מדבר בתחילה אל פרעה, כתוב: ומשה בן שמונים שנה בדברו אל פרעה. ונוסף לזה: כל משפט המצרים היו שנים עשר חודש [מסכת עדויות ספ"ב], ואח"כ היו במדבר ארבעים שנה, א"כ לפי זה היה עכשיו משה בן מאה עשרים ואחת שנה? ותירץ: כשמושה עמד לפני פרעה, שכתוב שהיה בן שמונים שנה, היה זה בתחילת שנת השמונים שלו, וא"כ עכשיו שמושה הולך למות הוא בדיוק בן מאה ועשרים שנה.

"בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא" (ל"א - ב')

לצאת ולבוא בדברי תורה, מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות חכמה.

[רש"י]

מדרשות בעיר בטלין. שואלים התוספות, אם משה רבנו נפטר בשבת אחר הצהריים, איך יתכן באותה שבת לכתוב שתים עשרה ספרי תורה שמסרם לכל ישראל? ואם תאמר שהוא ביום שישי ולא בשבת, היתכן שגם על יום שישי אמר "היום מלאו ימי ושנותי"? המהרש"א [ר"ה י"א]. שואל, איך ניתן לומר שהיום מלאו ימי ושנותי, הלא אם אדם נולד בראש השנה הוא מסיים את שנתו בכ"ט באלול, כי בראש השנה הוא נהיה בן שנה ועוד יום? אומר ה"ענף יוסף" בפירושו על ה"עין יעקב", כאשר אומר משה רבנו שמלאו ימי ושנותיו, היה זה ביום ו' אדר, ביום שישי, ואז גם כתב את ספרי התורה, ולפי זה קושיית התוס' מתורצת, ולמה אם כן הוא חי עד למחרת? כי הקב"ה מוסיף לצדיקים עוד יום אחד על מנין שנותיהם, שכתוב [שמות כ"ג - כ"ד] "את מספר ימך אמלא", מלא בגימטריה שבעים ואחד, שבעים שנות אדם ועוד יום אחד שהקב"ה מוסיף לו, ויום אחד בשנה נחשב שנה.

"ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת

ולבוא" (ל"א - ב')

"לא אוכל עוד לצאת ולבוא - וכו' וה' אמר אלי - וכו' אנכי היום - היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי ביום זה אמות. ד"א לצאת ולבוא בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה". [רש"י]

רבי אהרון כהן, ראש ישיבת חברון, שואל בספרו "בית אהרן", מדוע רש"י מפרש את סופו של הפסוק לפני ראשיתו [א.ה. יש לציין שבדפוסים החדשים הגיהו וסידרו את דברי רש"י לפי סדר הפסוק], שכתב "לא אוכל לצאת ולבוא" - איני רשאי שניטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע, ורק אח"כ ביאר את תחילת הפסוק "אנכי היום - כבר מלאו ימי ושנותי ביום הזה? ומתיר, מלשון הפסוק היה לבאורה משתמע שבגלל שהוא בן מאה ועשרים לכן לא יוכל לצאת ולבוא, לכן מודגיש רש"י שההפך הוא הנכון, שמכיון שניטלה ממנו הרשות וניתנה ליהושע, לכן אינו יכול עוד לצאת ולבוא, ומכיון שנגמר תפקידו, ממילא מלאו ימיו.

בספר "ברית יצחק" מתירץ, ב"ילקוט שמעוני" [שמואל א', ז' - ט"ז] על הפסוק "והלך מידי שנה בשנה וסבב בית א-ל והגלגל והמצפה" שאמר שמואל הנביא. משה אמר [שמות י"ח - ט"ז] "כי יהיה להם דבר בא אלי", "ואני לא עשיתי כן, אלא אני טורח והולך אצלם". ולכאורה משה רבנו בענותנותו מדוע לא נהג כשמואל, לעבור משבט לשבט ולשופטם? והתירץ, כיון שמושה רבנו אבי הנביאים, נתעלה מכל הנביאים, שהיתה השכינה מדברת מתוך גרונו, שהרי כל הנביאים נתנבאו ב"כה" ומשה רבנו ב"זה הדבר", וכמו שמביא רש"י בחומש במדבר [ל' - ב'], לכן לא יכל משה רבנו ללכת למחנה ישראל, בגלל כבוד השכינה, היו צריכים לבוא אליו. אבל שמואל שלא היה במדרגה זו, יכל להסתובב וללכת לעם. אם כן קשה, מדוע כתוב "וילך משה וידבר את הדברים וכו'", מדוע שינה ממנהגו ולא קרא את בני ישראל אליו, הרי כשהולך אלהם לזלזל בכבוד השכינה, ח"ו? לכן מפרש רש"י מיד בתחילת הפרשה מה שכתוב "לא אוכל עוד לצאת ולבוא" - שניטלה ממנו הרשות וניתנה ליהושע, וא"כ בוודאי לא היה במדרגה זו ששכינה מדברת מתוך גרונו, ולכן חזר לענותנותו הגדולה שהלך אל בני ישראל.

הגמ' בשבת [ל:]. מספרת, כי ביום בו אמור היה דוד המלך להסתלק מהעולם הזה, ישב ועסק בתורה ולא יכול היה מלאך המוות להתקרב אליו, עד שמצא עצה להפסיקו ממשנתו, וכתב שם רש"י, שהתורה מצילה ממוות לפי שנאמר בתורה: כי חיים הם למוצאיהם. כותב ה"שואל ומשיב" בספרו "דברי שאול", גם משה רבנו, בהיותו דבוק במעיינות החכמה, לא יכול מלאך המוות להתקרב אליו, עד שלקח ממנו הקב"ה את מעיינות החכמה, ורק אז שלטה בו ידו של מלאך המוות.

בספר "קהלת יצחק" מביא בשם רבי משה צייטלין, אב"ד דק"ק ראיסין, טעם נוסף, הגמ' בגיטין [לז:]. מספרת על מלמד דרדקי שהיה מכה את התינוקות יותר מדאי, והדירו רב אחא על דעת רבים, אבל רבינא התיר את הנדר כיון שלא מצא מלמד המדייק כמותו. לכן, אילולי נסתמו ממשותי רבנו מעיינות החכמה, היה הכרח להתיר את השבועה שנשבע הקב"ה שלא להכניסו לארץ ישראל, כיון שלא נמצא חכם כמותו, שהרי "פני משה כחמה", לכן היה הכרח לסתום את מעיינות החכמה, כדי שתתקיים השבועה.

"בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא" (ל"א - ב') "היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות. דבר אחר, 'לצאת ולבוא' - בדברי תורה, מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה..., 'יכול שתשש כוחו? תלמוד לומר לא כהתה עיני ולא נס לחה'. [רש"י] הקשה רבי דוד יצחק נבנצל זצ"ל בספרו "דודאי יצחק" כיצד ידע משה רבינו שהיום ימות, הרי הקב"ה לא גילה לו יום מותו, ורק אמר לו 'הן קרבו ימך למות?' כמו"כ אף מבחינה גופנית לא יכול היה משה רבינו להרגיש את יום מותו, שהרי לא תשש כוחו ולא נס לחו. ותירץ על פי דברי הגמ' [שבת קנ"ב]. 'תניא רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר: תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים חכמה נתוספת בהם'. והרי כאן מביא רש"י שפירוש התיבות 'לצאת ולבוא' הם בדברי תורה, למדים אנו מכך שבאותו היום שנפטר - נסתמו ממשותי רבינו מעיינות החכמה ולא נוספה בו היום חכמה - על חכמת יום האתמול. ולפי זה ידע משה רבינו שהיום ימות, כיון שהרגיש שנסתמו ממנו מעיינות החכמה, ואם כן לא יזקין עוד.

"ה' אלקיך הוא עובר לפניך" (ל"א - ג')

שואל רבי ברוך הלוי עפשטיין זצ"ל בספרו "תוספת ברכה", מדוע נאמר ה' אלוך ולא אמר ה' אלוך? - כמו שהיה רגיל לדבר בכל ספר דברים? ותירץ על פי מה שאמרו בגמ' [כתובות ק"ז:]: 'כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוך', כלומר שבחו"ל לא תראה אלוך כמו בארץ ישראל, וכיון שאמר משה ליהושע - אתה תיכנס לארץ ולא אני, רמז לו בזה שעליו ראוי ביותר השראת אלוך ורמז לו זאת בלשון ה' אלוך'.

"ונתנם ה' לפניכם ועשיתם להם ככל המצוה אשר ציויתי" (ל"א - ה')

כותב ה"תפארת שלמה" מרדומסק, כשתלחמו בגויים ותכו בהם, לא תעשו זאת מתשוקה לשפיכת דמים ומצמאון לנקמה, כי תועבת ה' כל עושה אלה, אלא כשתהיו מוכרחים לעשות מלחמה, יהיה זה "ככל המצוה אשר ציויתי", כמצוות ה', כי כן נצטוו מבעל הרחמים וא-ל נקמות.

"כי ה' אלקיך הוא ההלך עמך לא ירפך ולא יעזבך" (ל"א - ו')

"לא ירפך" לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו. [רש"י]

הרמב"ם ב"מורה נבוכים" כותב, השגחת הבורא על האדם קשורה ותלויה בהשגה שאדם משיג בו יתברך. ככל שמקווה האדם ומייחל להקב"ה ואמונתו חזקה בו, בה במידה משגיח עליו הקב"ה. לפי"ז מבאר ה"שואל ומשיב" את הפסוק, לכן כאשר "לא ירפך", כשלא יהיה לך רפיון ותהיה חזק ביראתך ובדבוקתך בו, הרי באותה מידה ממש "לא יעזבך".

בדומה לזה ביאר המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין, ששואל: כיון שה' אלקיך הוא ההלך עמך ולא יעזבך, לשם מה יש לצוותם עוד "חזקו ואמצו אל תיראו ואל תערצו מפניהם"? אלא, כך הוא חזק מהלך הדברים, האדם מצדו חייב להקדים "חזק ואמץ", ורק אז מובטח הוא כי ה' לא יעזבו.

רבי משה שטרנבוך מבאר את ההבדל בין רפיון לעזיבה. רפיון הוא קשר 'רופף' עם הקב"ה, עזיבה הוא 'ניתוק גמור' מהקב"ה, אמנם הרפיון מביא בסוף לידי עזיבה, שכאשר מתחיל האדם ברפיון ומתחיל לדרת ולהתרופף במידת שייכותו ודבקותו לקב"ה, סופו שיורד עוד עד שבא לידי עזיבה גמורה, ועל זה נאמר "לא ירפך ולא יעזבך" - לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו", והיינו שלא יתן לנו הקב"ה אפילו רפיון קל אשר סופו מביא לידי עזיבה גמורה. וזהו לימוד חיוזק גדול לדין, כמה עלינו להתחזק שלא להניח אפילו לרפיון קל בעבודת ה', כי אם נתפס איזה רפיון קל, הרי סופו עלול לבוא לידי עזיבה גמורה ח"ו.

"ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ וכו' ואתה תנחילנה אותם" (ל"א - ז')

רבי צבי אלימלך מדינוב למד מפסוק זה לקח מוסרי לדורות הבאים. בבואנו לבקש על גאולת עם ישראל, עלולים לעלות בליבנו הרהורים: הלוא דורות קודמים של צדיקים וחסידים שהיו ראויים עשרת מונים מאיתנו, ביקשו ולא זכו לכך, וכיצד נזכה אנו? לפיכך קרא משה ליהושע "לעיני כל ישראל" ואמר לו: אף שתפילותי להיכנס לארץ לא נענו, "חזק ואמץ", שכן תזכה: "ואתה תנחילנה אותם". בכך לימד משה את הדורות הבאים לבל יתייאשו מלבקש על דברים שהדורות הקודמים לא זכו להם, שייתכן כי עתה הוא: "עת לחננה כי בא מועד" (תהילים ק"ב - י"ד)

"ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ" (ל"א - ז')

כותב ה"משך חכמה", אפשר לפרש בדרך צחות: המלך הרי מצווה "לבלתי רום לבבו מאחיו", וצריך להתנהג עם כל אחד מישראל באהבה ואחוה, אבל זה רק בצנעה, כי בפרהסיא לעיני העם - "מלך שמחל על כבודו, אין כבודו מחול", ושואל נענש על שמחל על כבודו. וזהו "לעיני כל ישראל" - חזק ואמץ", אז לא תתנהג בענווה ושפלות רוח, לא תראה להם מורך לב, אלא היה קשה כברזל וגיבור כארי.

"ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה" (ל"א - ז')

משה אמר לו ליהושע: זקנים שבדור יהיו עמך, הכל לפי דעתך ועצתך, אבל הקב"ה אמר ליהושע "כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי

להם", תביא, על כרחם, הכל תלוי בכ, טול מקל והך על קדקדן ד־בר אחד לדור ולא שני ד־ברים לדור. [רש"י]

הגמ' במסכת בבא בתרא [ע"ה]. אומרת, זקנים שבדור היו אומרים אוי לה לאותה בושא, פני משה כפני חמה, ופני יהושע כפני לבנה. מבאר ה"משך חכמה", כוונתם היתה ב־דְמוּתם את יהושע ל"לבנה", כי בניגוד לשמש, אין ללבנה אור עצמי אלא את כל אורה היא מקבלת מהשמש, ולכן אין בכחה של הלבנה להעניק מאורה לדבר אחר, כך שגם הוא יוכל להאיר, שכל כוחה הוא להאיר על הארץ ולא יותר. לכן דימו את יהושע ל"לבנה", שאמרו, כי אמנם יש ליהושע כח להנהיג את ישראל ולהאיר מאורו לזקני הדור, אבל אין בו כח לתת לזקנים, עד שיוכלו גם הם עצמם להשפיע מאורם לאחרים, אבל משה רבנו דימה וקיווה כי כוחו של יהושע יהיה כמעלתו כשם שאורו היה כאור ה"חמה" כך שהוא יוכל להשפיע על אחרים שיתנו הם מאורם הלאה, כך יזכה גם יהושע למעלה זו. לכן אמר: "כי אתה תבוא את העם הזה", היינו תשפיע על הזקנים מאורך, עד שהם יחד איתך ינהיגו את כלל ישראל. אבל לפני הקב"ה היה גלוי שלא ישיג יהושע מדרגה זו של השפעה, אלא רק הוא עצמו יזכה למעלה זו של הנהגה, לכן אמר הקב"ה "כי אתה תביא את בני ישראל", אתה לבדך, המושפע מהאור שקיבלת ממושה רבנו, תנהיג את העם, אבל לא יהיה בכוחך להשפיע על אחרים שייחפכו אף למשפיעים - ד־בר אחד לדור ולא שני ד־ברים לדור.

"ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו וכו' כי אתה תבוא את העם הזה" (ל"א - ז)

משה אמר ליהושע: זקנים שבדור יהיו עמך, הכל לפי דעתך ועצתך, אבל הקב"ה אמר ליהושע [ע"י משה - לקמן פסוק כ"ג] "כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם", תביא על כרחם, הכל תלוי בכ טול מקל והך על קדקדן, ד־בר אחד לדור ולא שני ד־ברים לדור. [רש"י]

שואל הרב מבריסק, וכי משה מדעתו אמר, הרי מפי הגבורה אמר, ותורה היא, וכאן נראה שדברי הקב"ה סותרים למה שאמר משה. וגם, מה הלשון "טול מקל והך על קדקדן"? מתרץ הרב מבריסק, הרמב"ם [פ"ו מהלכות בית הבחירה ה"א] אומר, משה רבנו היה לו דין של מלך וגם של ראש הסנהדרין, [וכן ברמב"ם הלכות סנהדרין פ"א - ה"ג ובפ"א מהלכות מלכים ה"ג], וגם יהושע היה מלך, וכמו שכתוב ביהושע [א' - י"ח] "כל איש אשר ימרה את פיך וכו' יומת", ודין זה הוא רק במלך, וגם היה ראש הסנהדרין. ההבדל בין מלך לראש הסנהדרין, א' ראש הסנהדרין אין לו שום כח לדון, אלא כשהוא עם הסנהדרין, אבל המלך, לו לבדו העוז והמשרה לעשות מדין המלכות. ב' סנהדרין דנים הכל לפי משפטי התורה, אבל המלך דן ורודה בעם כפי ראות עיניו, וזהו דין המלכות. וזו כוונת רש"י, מינוי מלך צריך להיות ע"פ נביא, אבל מינוי ראש הסנהדרין אין בזה שום דינים, ורק הגדול בחכמה מושיבים אותו לראש עליהם [רמב"ם פרק ראשון מהלכות סנהדרין ה"ג], וזה שאמר משה ליהושע "כי אתה תבוא את העם הזה", זקנים שבדור יהיו עמך, זה היה מינוי של ראש הסנהדרין, שבלעדי הזקנים אין לו שום כח וסמכות, וזה אמר משה מדעתו, אבל הקב"ה אמר ליהושע - ע"י משה "כי אתה תביא על כרחם, הכל תלוי בכ, דן ורודה, טול מקל והכה על קדקדן, כי אין לו משפטים ודינים לפיהם ישפוט וימלוך, אלא כפי ראות עיניו.

"כי אתה תבוא את העם הזה" (ל"א - ז)

משה אמר ליהושע: זקנים שבדור יהיו עמך, הכל לפי דעתך ועצתך, אבל הקב"ה אמר ליהושע "כי אתה תביא", הכל תלוי בכ טול מקל והך על קדקדן, ד־בר אחד לדור ולא שני ד־ברים. [רש"י]

שואל רבי אלחנן וסרמן, איך משה רבנו שינה ממה ששמע מהקב"ה? ומתרגן, באמת שני הפירושים נכונים, כי זה וודאי שמנהיג הדור צריך לשמוע דעתם ועצתם של הזקנים והחכמים, ואסור לו להסתמך מראש רק על דעתו בלבד. אבל אחרי ששמע את כל הדעות של יועציו, צריך שתהיה ההכרעה למעשה מסורה בידו לבד, אחרת תשתרר אנדרלמוסיה בעם ואיש הישר בעיניו יעשה.

"כי אתה תבוא את העם הזה" (ל"א - ז)

משה אמר ליהושע: זקנים שבדור יהיו עמך, הכל לפי דעתך ועצתך, אבל הקב"ה אמר ליהושע "כי אתה תביא", הכל תלוי בכ טול מקל והך על קדקדן, ד־בר אחד לדור ולא שני ד־ברים. [רש"י]

רבי יהודה לייב פיין אב"ד סלונים מבאר. רוב האיברים החשובים של האדם הם זוגיים, ידיים, רגליים, אוזניים ועיניים, מדוע אין שני מוחות? והתשובה, אוי לו לאדם שיש לו דעות בראש. זה מה שאמר הקב"ה, כיון שאתה תהיה המנהיג, וכמנהיג יחיד תוכל להמחיש להם על ידי "טול מקל והך על קדקדן" ששם נמצא המוח שניתן כאבר אחד ולא זוגי, ומה ילמדו, שדבר אחד לדור, שהוא המוח והמנהיג של העם, אחד הוא יהיה ולא שני ד־ברים לדור.

"חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה" (ל"א - ז)

רבי יחזקאל אברמסקי נשאל בדיון אודות דחיית גיוסם של בחורי הישיבה על ידי אחד השרים: וכי אינך חושב שחובת ההגנה על המדינה קודמת להגנה על התורה? קם הרב ואמר, בדיוק ההיפך, מצינו שיהושע הצטווה שני ציוויים לפני כניסתו לארץ, אחד על כיבוש הארץ, והשני על שמירת התורה. בציווי הראשון [יהושע א' - ו'] שהצטווה על כיבוש הארץ, כתוב "חזק ואמץ", ובציווי השני על שמירת התורה כתוב "רק חזק ואמץ מאוד", שבציווי השני נוספת התיבה "מאוד", ללמדנו, כי חובת ההגנה על התורה עדיפה.

"ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית ה'" (ל"א - ט)

אומר הש"ך, "התורה הזאת ויתנה" לשון נקבה, מדוע? מלאכי השרת רצו שהתורה תישאר אצלם במרום ולא תינתן לבני אדם, אמר משה רבנו למלאכי השרת: כלום קנאה יש ביניכם? כלום יצר הרע יש ביניכם? כלום מושא ומתן יש ביניכם? לתורה יש לבושים רבים, אך כפי שניתנה למושה בהר סיני, היא לבשה צורה המתאימה רק לבני אדם ולישראל בלבד. ומדוע נאמרה תורה בלשון נקבה? אומר הש"ך, לפי שנלבשה במלבוש וכיסוי, שנראה כביכול שהיא סיפור דברים, שיופיה של האשה היא במלבושיה, ומה שלובשת היום אינה לובשת מחר, ומה שלובשת בימי טומאתה אינה לובשת בימי טהרתה, ואין לי רשות לפרש, והבן... אף התורה מכוסה

הארון, ואתה יודע כי הארון היה נושא אתכם, א"כ כל מענתך שמצוות התורה מכבידות על ישראל, אין להם כל יסוד, כי לא הם נושאים את התורה, אלא התורה היא שנושאת אותם. לפי זה הסביר ר' לייב גורביץ, זאת הסיבה מדוע מסר משה רבנו דווקא לשבט לוי לשאת את התורה, כיון שרק הם ידעו שהארון נושא את נושאי, יודעים הם מהי ערכה של התורה וישמרו עליה מכל משמר. כי משה רבנו ראה בנבואה שיבואו ימים קשים על עם ישראל, חיי שמד וגזירות איומות, ורק בני לוי הם המתאימים לשומרה בכל המצבים.

"תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם" (ל"א - י"א)

לכאורה סדר המצוה הרי היה להקהיל את העם ולקרא בתורה, והיה צריך לכתוב קודם הקהל את העם ואח"כ תקרא את התורה הזאת? ואפשר לומר, הכוונה היא "תקרא לפניהם את התורה הזאת - הקהל את העם", שיקרא לפניהם תורת הקהל, תורת האחדות, והאחדות, שיהיו בשלום ורעות. ובספר "מענינה של תורה" מביא בשם ה"שפת אמת" על הגמ' במגילה [ב:], "ג' זמן קהילה לכל היא ולא צריך קרא, בזמן קהילה, שישאל באחדות, לא צריך קרא (קריאה), כי זה עצמו תורה.

"הקהל את העם" (ל"א - י"א)

יש להבין מדוע מצוות הקהל היא דווקא לאחר שנת השמיטה, כותב ה"כלי יקר", הזמן המתאים ביותר לדבר על אחדות ושלוש, היא בסוף שנת השמיטה, שנה של שיויון חומרי, שבה עשיר ורש נפגשו, והחובות נשמטו ואין בעלות על תבואת השדה והכרם - "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך", וזה גורם בלי ספק לשלום, כי כל ריב מקורו - שלי שלי, שזה אומר כולה שלי, וזה אומר כולה שלי, משא"כ בשנת השמיטה. וכן מתאים הזמן בחג הסוכות, שכל אחד יוצא מדירת קבע לדירת ארעי ויושב בסוכת שלומו, ולכן "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות", ביום ראשון של חול המועד סוכות, נצטווה המלך לדבר על האחדות והשלום, וזה ענין ה"הקהל".

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (ל"א - י"א)

הגמרא בחגיגה [ג:] שואלת, וטף למה באו? לתת שכר למביאייהם. כותב רבי נתן אדלר, האמת היא שהילדים הקטנים מבלבלים ומפריעים לגדולים, שלא יכולים להקשיב ולשמוע היטב, ולכן השאלה טף למה באים, למה כל הטיפול והטורח בילדים אם רק מפריעים לגדולים, והרי יותר כדאי להשאירם בבית שלא יפריעו בתפילה. לכן באה התשובה, לתת שכר למביאייהם, יש שכר גדול בהבאת הילדים, והשכר הוא יותר גדול מההפסד. התרגשות הילדים ואווירת הקודש, עושים רושם עמוק בליבות הילדים ומקרבת אותם לעבודת ה', ויש שכר ותועלת בזה, אע"פ שיש בזה משום ביטול תורה. ולימוד גדול יש בזה, שכדאי לפגוש בשלימות האישית לטובת חינוך הילדים, לתורה ולמעשים טובים.

ה"חתם סופר" בספר "דעת חת"ס" מסביר כך את השאלה: אם אנשים באין ללמוד ונשים באות לשמוע, א"כ למה מביאים את הטף, הרי אם הטף יגיעו עם הוריהם, האנשים לא ילמדו והנשים לא ישמעו, כי התינוקות מפריעים

במלבוש, לפיכך התורה היא בלשון נקבה, לתורה מלבושים רבים, פנים וחזן, כל אחד מבין לפי רמת דרגתו ושכלו.

"ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון

ברית ה'" (ל"א - ט')

הנחת התורה בצד הארון או בתוכו, ודאי שלא מדובר בהנחה גרידא - שזה מעשה שנעשה ע"י אדם אחד בלבד, אלא ודאי שמושה רבנו מוסר בזה לכהנים ולקני ישראל את התפקיד של מסירת התורה והעברתה לדורות הבאים. ולכאורה זה אינו שייך כלל למשא המשכן, ומדוע א"כ מוזכר בכתוב שהם נושאי ארון ברית ה'? מבאר רבי יוסף חיים שניאור קוטלר זצ"ל בספרו נועם שי"ח, משה רבנו בבואו למסור את ספר התורה לשומרים שתפקידם להעביר את מסורת התורה לדורות הבאים, הוא ממנה לתפקיד זה דוקא את הלויים נושאי הארון, משום שהם שייכים בכל מהותם למשא התורה ועליהם נאמר "ויראו משפט" ליעקב ותורתך לישראל, ולכן הם ראויים למלא תפקיד זה כראוי, וכך נאמר גם בהמשך [פסוק כ"ה - כ"ו] "ויצו משה את הלויים נושאי ארון ברית ה' לאמר לקח את ספר התורה הזה ושמרתם אותו מצד ארון ברית ה' וגו', וגם שם הענין אינו שייך לנושאי הארון דוקא שהרי הכהנים הם שהיו במשכן ולא הלויים נושאי הארון, אלא שגם כאן משה מוסר את תפקיד העברת מסורת התורה לדורות הבאים - ללויים נושאי הארון, משום שהם אלו שמתאימים לכך במיוחד ולכן נבחרו להיות נושאי הארון, כיון שהתורה היא חלק ממהותם, ורק הם ראויים למלא שליחות זו באופן הטוב ביותר.

"ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון

ברית ה'" (ל"א - ט')

חז"ל אומרים [סוטה ל"ה]. דוד המלך ע"ה נתבע על שאמר [תהילים קי"ט - נ"ד] "זמירות היו לי חוקיך", ונכשל בשל כך כשהורה להניח את ארון הברית על העגלה. שואל רבי יהונתן אייבשיץ, מהי המידה כנגד מידה שבחטא ובעונשו? ומתרץ, עיקר קנין התורה הוא על ידי יגיעה, ורק האומר "יגעתי ומצאתי תאמין", ללא עמל ויגיעה אין דרך לזכות ולרכוש קנין אמיתי בתורה. דוד המלך ע"ה בהגדירו את התורה "זמירות", נתבע על כך שאין בלשון זו משמעות של יגיעה, לכן נענש בטעות זו שהורה לשים את הארון על העגלה, היינו, לשאת את הארון ללא עמל ויגיעה, בעוד שהתורה ציוותה על הלויים "בכתף ישאו" - ביגיעה, כשור לעול, וכחמור למשא. וזה רמזה התורה כאן, "ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי", ומדוע ניתנה להם? כי הם "הנושאים את ארון ברית ה'", היינו, יגיעים על התורה כדרך משא הארון.

"ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון

ברית ה'" (ל"א - ט')

מדוע באמת נתן משה רבנו לבני לוי לשמור על התורה? רבי לייב גורביץ שמע מחותנו רבי אלי' לאפיאן, ששאל, מדוע במחלוקת קרח טרחו חז"ל לכתוב שקרח היה מנושאי הארון, וביאר, קרח טען כלפי משה רבנו שהוא מעמים על בני ישראל יותר מכוחם. טען לו משה רבנו, הרי אתה מנושאי

לו: "טף למה באים" - לעולם הזה? והתשובה היתה: "כדי לתן שכר למביאייהם", כלומר, הוריהם מקבלים שכר על שהביאום לעולם הזה.

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (ל"א - י"ב)

כתוב במכילתא בפרשת בא, דרש ר' אליעזר בן עזריה, אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באים? כדי ליתן שכר למביאייהם. אמר ר' יהושע, אשריק אברהם אבינו שר' אליעזר בן עזריה יצא מחלצ'ך. ובגמרא בחגיגה [ג'], מובא שכששמע זאת רבי יהושע אמר 'מרגלית טובה הייתה בידכם וביקשתם לאבדה ממני?'

שואל בספר "פרדס יוסף", ומדוע התלהב רבי יהושע דווקא בדרשה זו? ויש לומר, בהקדם מה שיש לשאול מה השאלה וטף למה באים? הרי מובא במשנה באבות [ב' - י"א] על ר' יהושע בן חנניה אשרי יולדתו, שאמו הביאה את עריסתו שיספוג דברי תורה, א"כ צריך להביא את הטף כדי שיספוג יראת שמים, ומה שואלת הגמ' וטף למה? מתרץ הר"י מיינץ [בדרוש א'] קושיית ר' אליעזר בן עזריה, היא כיון שאנשים ונשים באים, ממילא יביאו את הקטנים, ולמה צריך ציווי על זה? על אמר, להביא שכר למביאייהם, כי גדול המצווה ועושה ממנו שאינו מצווה ועושה ויגדל שכרם.

האדמו"ר רבי יוסף גרינוולד מפאפא הוסיף ואמר כי הדברים אף נרמזו בדברי הגמרא: תמחה הגמרא: לשם מה הוצרך הכתוב להשמיענו שיש להביא אף את הטף, הלא אם האנשים והנשים הצטוו לבוא, בוודאי לא ישאירו את הטף לבדם. והשיבה: "כדי ליתן שכר למביאייהם" - בא הכתוב ללמדנו כי אין להביא את הטף, אלא באופן שמביאייהם יקבלו על כך שכר, דהיינו כדי לחנכם לענות אמן ושאר דברים שבקדושה. אך אם חלילה נוכחותם מפריעה למתפללים, ייענשו מביאייהם בסביבתם, ומוטב איפוא שישארו בביתם.

שני אנשים הגיעו לפני רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל ראש ישיבת פורת יוסף, כדי שיכריע בסכסוך שפרץ ביניהם. הציג האחד את טענותיו: אני משמש כנהג הסעות בתלמוד תורה שבראשות העומד מולי, כאשר חתמנו על הסכם העבודה, סיכמנו על שלוש תחנות שבהן אני אוסף מספר תלמידים קבוע ומסיע אותם לתלמוד תורה. לאחרונה התרבו התלמידים בתלמוד תורה, ונוספו ילדים המתגוררים בשכונות מרוחקות, ועלי להוסיף תחנות בדרך. בכל פעם אני נדרש לפתוח לילדים את הדלת, ולפעמים גם לקום ולהעביר אותם את הכביש. העבודה נעשתה קשה וסבוכה יותר, אך המנהל אינו מוכן להוסיף על שכרי. סיים הנהג להרצות את דבריו, והשיב המנהל לטענותיו: ההסכם בינינו היה כללי. לא התחייבתי לנהג שמספר התחנות לא יגדל, ולכן איני מוכן להוסיף על שכרו.

רבי בן ציון האזין לטענות הצדדים בנחת, אחר נפל מבטו על פניו של הנהג, הביט הוא בו בחמלה ואמר: מקנא אני בך. בחלקך נפלה זכות עצומה אתה זוכה להסיע תלמידים לבית מדרשם וממנו הייתי מוכן לשלם לך כדי שתתן לי את הזכות לפתוח בעבורם את דלת האוטובוס!

הנהג הביט ברכי בן ציון בפליאה, אך הרב המשיך ושאלו: האם קנית פעם את מצות פתיחת ההיכל בבית הכנסת? בודאי - השיב הנהג, הרי זוהי זכות

ומבטלים אותם מללמוד ולשמוע. אלא, גם חינוך הילדים היא מצוה בפני עצמה, וזה מה שהתורה באה להשמיענו, שאמנם התינוקות מבטלים קצת את הוריהם מללמוד ולשמוע, מ"מ זכות היא להם שיחנכו את בניהם בדרכי ה', וזה מה שאומרת הגמ' "כדי ליתן שכר למביאייהם", איזה שכר? על החינוך של הטף.

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (ל"א - י"ב)

בזמן שמקהילים את כל העם אנשים נשים וטף אומר ה"חפץ חיים", זהו זמן לחשבון נפש למי שזיכה אותו הקב"ה בילדים. והמשיל את זה במשל, עובד לו אדם במקום עבודתו הרבה שנים, מהבוקר ועד אחה"צ במשרה מלאה. באחד הימים, מגיע המעביד אל חדרו של העובד בלוויית אדם זר ובלתי מוכר, הוא ערך ביניהם הכרות קצרה, הכר נא את העובד החדש שלנו. אני ממנה אותך ללמד אותו מה אנו עושים כאן, ולהדריך אותו בעבודה. מרגע זה הוא עובד כאן לצידך לתקופת חפיפה. העובד אינו יודע את סיבת השינוי, הוא אינו יכול לנחש אם הוא עומד להתקדם בדרגה, או שעומדים פשוט לפטר אותו. אך דבר אחד ברור לו היטב, אם התחילה חפיפה, הוא לא יישאר עוד בתפקידו. עומד אדם - מסיים ה"חפץ חיים" - ומחזיק בהתרגשות בבנו הנולד לו. כאן המקום להזכירו, נולד לך ילד? מוזל טוב! תקופת החפיפה התחילה.

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (ל"א - י"ב)

האנשים ללמד והנשים לשמוע והטף למה באו לתת שכר למביאייהם. [רש"י] הגמ' בחגיגה [ג']: מספרת: מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ור' אליעזר בן חסמא, שהלכו להקביל את פני ר' יהושע בפקיעין. אמר להם, מה חידוש היה בבית המדרש היום? אמרו לו, תלמידך אנו, ומימך אנו שותין. אמר להם, אף על פי כן, אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש, שבת של מי היתה? במסכת ברכות [כ"ז - כ"ח]. מסופר, שרבן גמליאל הודח מהנשיאות ונתמנה ר' אליעזר בן עזריה במקומו. כשרבן גמליאל הוחזר אח"כ לתפקידו, לא היה אפשר להוריד את ר' אליעזר בן עזריה בגלל הכלל "מעלין בקודש ואין מורידין", קבעו החכמים את חלוקת תפקיד הנשיאות ביניהם באופן שרבן גמליאל ידרוש שלוש שבתות בחודש, ור' אליעזר בן עזריה ידרוש בשבת הרביעית. מכיון שבית המדרש היה ביבנה ור' יהושע היה בפקיעין, לא היה ר' יהושע יודע שבת של מי היה התור לדרוש! אמרו לו, שבת של רבי אליעזר בן עזריה היתה. ובמה היה הגדה היום? אמרו לו, בפרשת "הקהל". ומה דרש בה? הטף למה באים? כדי לתן שכר למביאייהם. אמר להם: "מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני!" מדוע הגדיר ר' יהושע חידוש זה כ"מרגלית טובה"? מסביר ה"משך חכמה", כידוע, אמו של ר' יהושע, כשהיה קטן, הניחתהו בבית המדרש לספוג את הקדושה. אם כן, אומר ר' יהושע, כך נהגה אמי, ועבורי הנהגה זאת היא מרגלית טובה לאין שעור.

הש"ך מבאר, לר' יהושע היה קשה, מדוע הקב"ה ממית ילדים בעודם קטנים רח"ל. בשלמא אדם מבוגר נפטר בגלל חטאיו, אך לילדים קטנים הלא אין חטאים, וא"כ למה הם מתים? ואם תאמר שנענשים בחטאי אבותיהם, מדוע בחר הקב"ה דווקא בעונש זה, להביאם לעולם ולקחתם אחרי תקופה קצרה? כששאל אותם, אם כן, רבי יהושע: מה דרשו היום, ענו

עצומה. וכמה שילמת על הזכות הזו? הקשה הרב. תלוי בזמן - השיב הנהג בפירוט, לרוב עולה הזכות עשרות שקלים, אך בימים הנוראים אני משלם עליה מאות שקלים. הגיב הרב לדבריו בהתרגשות: דע לך יהודי, שבכל פעם שאתה פותח את הדלת ועוזר לילדי החמד הקדושים להגיע לתלמוד תורה, אתה עושה מאות פתיחות היכל. אלו זכויות עצומות שלא יסולאו בפו, להוליך ילד יהודי לבית תלמודו. דמעות של התרגשות נצצו בעיניו של הנהג. מעולם לא חשב על גודל הזכות שנפלה בחלקו, והשיב: די לי בזה, אין לי יותר צורך בהעלאת השכר. בשמוע המנהל את הדו שיח בין רבי בן ציון לנהג, הבין היטב את המשמעות של שיעור המוסר הנוקב שזה עתה שמע, על גודל זכותו של מחנך תשב"ר, פנה אל הנהג ואמר: תן גם לי חלק ממצוה זו, ואשלם לך בהעלאת המשכורת ...

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (ל"א - י"ב)

האנשים ללמד והנשים לשמוע והטף למה באו לתת שכר למביאייהם. [רש"י] כתוב בתוספות בחגיגה [ג]: ועל זה סמכו להביא קטנים בבית הכנסת. מביא על כך ב"אוצר הידיעות" בשם השל"ה שכותב: "בזמן הזה יש טף בא לתת לבית הכנסת לתת עונש למביאייהן, לפי שהוא בא לחלל קדושת בית אלוהינו ולשחוק בו בכרחובות קריה, יקומו לצחק זה עם זה, זה מצחק עם זה וזה מכה את זה, זה מרנן וזה בוכה, זה מדבר וזה צועק, זה רץ הילך וזה רץ הילך, רץ לקראת רץ ירוץ, ויש אשר יעשה צרכיו בבית הכנסת ואז יאמרו מים, מים, ויש אשר יתן אביו בידו ספר והוא ישליכו לארץ או יקרעוהו לשנים עשר קרעים. סוף דבר, מקול שטותם כוונת המתפללים נפסדת ונמצא שם שמים מתחלל, והמביא טף בזה האופן לבית הכנסת, אין ראוי לו לקוות על זה שכר, כי אם לדאוג מן הפורענות, הא למה זה דומה? לאיש שיש לו עבד שוטה, והלך לדבר עם המלך ועבדו עמו, עמד העבד בשטותו וביזה את המלך וחירפו, ואדוניו ראה ושתק, הלוא יקצוף המלך על אדוני העבד, ויאמר לו: לא עבדך ביזני כי אם אתה, וייסרהו כדי רשעתו, ולעבד לא יעשה דבר כי אין לעבד חן.

והנה כן הדבר הזה, ולא עוד אלא שלפעמים גם האבות משחקים עמם למען ספות הרווה על הצמאה, והיותר רע, כי יגדלו הנערים על זה המנהג הרע והתכונה הזרה, וכל אשר יגדלו עוד יוסיפו סרה להבזות בעיניהם ענין בית הכנסת וקדושתו, ולא יתנו כבוד לתורה, וכיון שעבר אדם עבירה ושנהג בה, הותרה לו כי יזקין ממנה לא יסור. סוף דבר, ראוי לאדם שלא להביא הטף הקטן מאוד לבית הכנסת, כי יפסיד בהביאו ולא ירוויח. אך הטף הגדול קצת, יביאנו לבית הכנסת ולא יניחנו לזוז ממקומו, וילמדוהו ויזרזהו לענות אמן קדיש וקדושה, ולא יניחנו לדבר דברי הבאי, וילמדוהו לשבת שם באימה וביראה, ובוזה יהיה לו שכר טוב מאת השם יתברך תחייהו עין החיים, כי התורה נקראת עין חיים, והכוונה שייגדל בניו לתלמוד תורה, כי זה יהיה סיבה שיחיו ויגדלו הנערים, וגם עד זקנה ושיבה אלקים לא יעזבם."

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (ל"א - י"ב)

המשנה במכות [כ"ג]: אומרת "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", לכאורה, מי שרוצה לזכות את רעהו, מקל את עולו ואינו מכביד עליו, וכאן ביקש לזכותנו והכביד את העול, הרבה תורה

ומצוות? שאלה ידועה ותשובות רבות לה. רבי שלמה זלמן אויערבאך הוסיף לתשובות נופך משלו. כל מצווה מקנה לעושה חלק נוסף בעולם הבא שלו, ושכל חיי העולם הזה אינם משתווים לו, ולמען האמת, יכול היה הקב"ה לצמצם את מספר המצוות, תפילין, שבת, כשרות, אורחות הבית היהודי, אבל התורה לא משאירה רגע ביומו של האדם בלי הוראה, איזו נעל נועלים תחילה, איזה אבר רוחצים קודם ואיזה יד נוטלים קודם, יהדות תובענית, והכל כדי לזכות את ישראל ולהרבות בשכרם. אבל פעולות אלו הן לא פעולות חדשות, אלא כל הפעולות שיהודי עושה במשך היום כדבר שגרתו, תובעת ממנו ההלכה לשים לב למעשיו, כדי שגם פעולות אלו תתווספה לשכרנו! שהרי גם גויים נועלים נעליים, אבל אין להם שכר. אומרים על זה בדרך צחות "אנו נועלים והם נועלים, אנו נועלים ומקבלים שכר והם נועלים ואינם מקבלים שכר". והדברים גם מדויקים בפרשתנו, וטף מדוע מגיעים? מסביר שאלה זו רבי יעקב מליסה, בעל "נתיבות המשפט", הרי אם ההורים מגיעים, ממילא הילדים באים, לשם מה היה צריך ציווי על זה? והתשובה: כדי ליתן שכר למביאייהם, כדי שתהא זו מצוה ויקבלו עליה שכר. [הובא בספר "מעין השבוע"]

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף למען ישמעו ולמען ילמדו" (ל"א - י"ב) מדוע כפלה התורה ב' פעמים תיבת למען, ולא כתבה בפעם אחת למען ישמעו וילמדו? מתרץ ה"אור החיים", מאחר שהתורה אמרה להקהיל את העם, האנשים והנשים ולקרוא בפניהם בספר התורה. והרי נשים אינן בנות לימוד תורה, שכתוב: ולמדתם אותם את בניכם, ודרשו חז"ל: ולא בנותיכם, לכן חילקה התורה לשני חלקים. למען ישמעו זה שווה לאנשים ולנשים שכולם חייבים וחייבות במצוות לא תעשה ובמצוות שהזמן לא גרמן. למען ילמדו כנגד האנשים בלבד המצוות בלימוד תורה, ולכן לא אמרה התורה למען ישמעו וילמדו, שאז היינו חושבים ששניהם גם האנשים וגם הנשים בכלל שני הדברים שמיעה ולימוד

"ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלקיכם" (ל"א - י"ג) שואל ה"משך חכמה", מדוע בפסוק הקודם כתוב "הקהל את העם וכו' למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת", ואילו אצל הבנים נאמר "ישמעו ולמדו ליראה" ולא כתוב "ושמרו לעשות"? והסיבה, כיון שבתורה יש מצוות עשה ולא תעשה, א"כ, "ילמדו ויראו" זה סור מרע ושמירת לא תעשה ששייך על זה מורא, "ושמרו לעשות" זה קיום מצוות עשה. אבל הקטנים, גם אם הגיעו לחינוך, אינם מצווים בקום עשה מהתורה, שהרי מצוות חינוך זה מדרבנן, אבל במצוות לא תעשה, ההלכה שקטן האוכל נבילות, בית דין מצווים להפרישו, לכן כתוב "ישמעו ולמדו ליראה" לפרוש מהאיסור, אבל "ושמרו לעשות" לא שייך בקטנים מהתורה.

"ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלקיכם כל הימים" (ל"א - י"ד)

כותב המלבי"ם, המעמד האדיר של "הקהל" שבו השתתפו כל ישראל ובראשם המלך, נועד להשאיר רושם שלא ימחק מלב העם כולו, ובעיקר

"ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע וכו'" (ל"א - י"ד)
 לקמן [פסוק ט"ז] כתוב: "ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבותיך", מדוע שינה הקב"ה בלשונו, שבהתחלה כתב לשון מיתה, ואח"כ כתב לשון שכיבה? מתרצים המפרשים, הגמ' בבבא בתרא [קט"ז:] שואלת, מפני מה נאמרה שכיבה בדוד ומיתה ביובא, דוד שהניח בן כמותו, נאמרה בו שכיבה, יובא שלא הניח בן שימלא את מקומו, נאמרה בו מיתה. אבל גם מי שלא הניח בן כמותו, אם הניח תלמיד הגון הראוי למלא את מקומו, הרי זה כאילו ילדו, וכבנו הוא, ולכן אפשר לכתוב במיתתו שכיבה. והנה, על הפסוק [במדבר כ"ז - ט"ז] "יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה" כתב רש"י, שמשנה רבנו ביקש שבניו יירשו את גדולתו, אמר לו הקב"ה "לא כך עלתה במחשבה לפני כדאי הוא יהושע ליטול שכר שימושיו שלא מש מתוך האוהל". ולכן, בתחילה אמר הקב"ה למשה רבנו "הן קרבו ימיך למות", כיון שלא הניח בן כמותו, ושייך בו לשון מיתה, אבל לאחר שאמר לו "קרא את יהושע וכו' ואצונו", וא"כ יש למשה רבנו תלמיד הראוי למלא את מקומו, שייך במיתתו לשון שכיבה, לכן אמר לו אחר כך "הנך שכב עם אבותיך".

"ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע וכו' ואצונו" (ל"א - י"ד)
 מדוע הקדימה התורה "הן קרבו ימיך למות" לציווי הקב"ה ליהושע, הרי ציווי זה יכל לצוותו לפני זה, או לאחר מות משה רבנו? מתרין הנצי"ב בספרו "העמק דבר", הגמ' בבבא בתרא [ע"ה:] אומרת, זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, שכשם שאור הלבנה ניזון מהשמש, כך אור יהושע בא מכוחו של משה רבנו, וכשם שהלבנה אינה זורחת רק כשהשמש מתחילה לשקוע, כך יהושע לא היה יכול לזרוח בעוד אורו של משה זורח. ולכן משה רבנו גער ביהושע פעמיים, הראשונה במעשה העגל, ובשניה כשאמר "אדוני משה כלום", שכל זמן שמשה רבנו הנהיג את הדור, לא היה עדיין מקומו של יהושע בהנהגה, ורק כשאור משה התחיל לשקוע, החל אורו להזריח. לכן אומרת התורה "הן קרבו ימיך למות" וזהו הזמן שתתחיל להעביר את אורך ליהושע, לכן "קרא את יהושע והתיצבו באוהל מועד".

"ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד" (ל"א - י"ד)
 כתוב במדרש רבה, משנסתלק עמוד הענון, הלך משה אצל יהושע ואמר לו, מה אמר לך הדיבור? אמר לו יהושע: כשהיה הדיבור נגלה עליך, יודע הייתי מה מדבר עמך?! אותה שעה צעק משה "מאה מיתות ולא קנאה אחת". שואל הגר"א מוילנא, מדוע באמת לא רצה יהושע לגלות למשה מה אמר לו הדיבור? והתירוץ, אותם הדברים ממש אמר הקב"ה ליהושע על מנת שיאמרם למשה, שהרי משה ביקש להישאר בחיים בתור תלמידו של יהושע. ציווה הקב"ה על יהושע לומר לו דברים האלה, כדי שמשה רבנו ירגיש היטב כמה קשה הדבר ליהפך מרב לתלמיד, כי אז כבר יסכים למות, שכן מוטב "מאה מיתות ולא קנאה אחת".

"הן קרבו ימיך למות" (ל"א - י"ד)
 במסורה אצלנו כתוב, בחמשה מקומות מופיעה המילה "הן". א'. "הן קרבו ימיך למות". ב'. "הן אני עץ יבש" [ישעיהו נ"ו - ג'] ג'. "הן אני ערל שפתיים" [שמות

הטף שעליו נצטוו הוריו להביאו להיות נוכח במעמד רב רושם זה. וכך הוא מסביר את הפסוק: "ובניהם אשר לא ידעו" מדובר על הטף, שדווקא בגלל שהם לא מבנים, אבל עצם המעמד משאיר עליהם רושם לכל ימי חייהם, וממנו ישפטו וילמדו לכל הנהגת חייהם, "ישמעו", הם יבינו עד כמה חשובה שמייעת דברי התורה, הרי הם רואים את הקהל העצום עומדים שעות ארוכות כאילו אין להם שום דבר אחר לעשות, וכל רצונם לשמוע את הלקח שישמיעם המלך בקוראו מספר התורה, ומכאן ילמדו ויבינו עד כמה חשובה השמיעה מפי מוריהם ומלמדיהם, "ולמדו" כאשר המלך המעונג עומד שעות אחדות וקורא ללא הפסק מתוך ספר התורה, מכאן ישפטו בנפשם עד היכן מגיעה תשוקת הלימוד. "ליראה", יראו את גודל המעמד, איך שכל הקהל עומד שעות ארוכות ביראה ופחד מפני כבוד ה' השוכן במקום ההוא, וגם יראת המלך מוסיפה יראה על יראתם, שהרי המלך שעומד מול הקהל העצום, וכשמתבונן על עצמו שנבחר מכל ישראל להיות המלך, גוברת עליו היראה וההכנעה, כמו שאמר דוד המלך "ונקלותי עוד מזאת", מזה יבינו הטף "ליראה את ה' אלקיכם כל הימים", כי זכר המעמד והשפעתו שראו בקטנותם, לא ישכח מהם כל חייהם.

רבי משה שטרנבוך ביאר, הנה ידוע שכדי להשיג יראת שמים צריך ללמוד תורה, (שעל ידי לימוד התורה משיגים את גדלות הקב"ה וממילא נכנס פחד ויראת ה' בלב האדם, וביותר שעל ידי לימוד התורה כראוי נדבק האדם בקב"ה, שהרי קודשא בריך הוא ואורייתא חד הוא, וממילא משיג האדם יראת שמים), וא"כ לכאורה יש לשאול מה יהא על ילדים קטנים שאין מוחם בשל עדיין כדי לקלוט את התורה והיאך יגיעו ליראת שמים. ועל זה אמר הכתוב "ובניהם אשר לא ידעו", והיינו הילדים הקטנים שאינם מוכשרים לקלוט את תורת ה', וממילא הם נמצאים חסרים ביראת שמים, "ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלקיכם", והיינו שישמעו בצוותא חדא עם כל ישראל וישהו במחיצתם של תלמידי חכמים, ועל ידי שיתחברו לגדולי תורה ותלמידי חכמים ממילא יזכו ליראת שמים, כי ילמדו מהם דרכי הנהגה ומושגים של גדלות.

וזהו לימוד לבעלי בתים העמלים לפרנסתם אשר אינם זוכים ללמוד את תורת ה' כדבעי במשך היום כולו, שאין להם לסמוך על מקצת לימוד תורתם כדי להשיג בזה יראת שמים, אלא עליהם להתדבק בתלמידי חכמים דווקא וללמוד מעשיהם, ואז ישיגו יראת שמים.

"ולמדו ליראה את ה' אלקיכם כל הימים" (ל"א - י"ג)

אנו רואים שלכל בעלי החיים יש חוש מפותח להתגונן מבעלי חיים אחרים, חוש זה מפעיל בהם את ה"אינסטינקט" להתגוננות ושמירה על חייהם. אומר ה"דבר אברהם", גם לאדם יש את הכח הזה, הנקרא "יראה", שכאשר הוא נזהר מעבירה, וגם מנודוד עבירה, הזמן גורם אצלו לפתח "חוש" של יראה של זהירות, להרגיש ברע ולהתרחק ממנו, אבל למי שאין יראת שמים ויצר הרע קונה אצלו שביתה עד שנהיה בעל הבית עליו. זהו כוונת התורה "ליראה את ה' אלקיכם כל הימים", שיראה זו היא לא בת חלוף, אלא לאחר זמן היא נהיית חלק ממנו, והזהירות מרע נהיה חוש טבעי "כל הימים".

כך, מה תהיה המשמעות של המשך הפסוק "העם הזה וזנה"? ומתוך, לחז"ל היה הכרח מהמילה "וקם". כי אם נאמר שהכוונה היא "וקם העם הזה וזנה", אפשר היה לדלג לגמרי על המילה "וקם", ומה היה חסר אם היה כתוב בפסוק "הנך שכב עם אבתיך וזנה העם הזה". אבל אם נאמר שהמילה שייכת לחצי הראשון של הפסוק, יש לה משמעות. וזה מה שהכריח את חז"ל לומר שהמילה הזאת נקראת עם שני חצאי הפסוק, גם כפשוטו וגם רמז לתחיית המתים.

"וקם העם הזה וזנה" (ל"א - ט"ז)

התורה קוראת לזה קימה 'וקם', לכאורה הרי זו ירידה ממש? אלא הפירוש, "וקם העם", העם יעמדו בראש, ולא המנהיגים ידריכו אותו, אלא העם ינהל את המנהיגים, "וזנה", יתדרדרו עד שאול תחתית.

"וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ" (ל"א - ט"ז)

כותב רבנו אפרים, שמעתי שרבנו תם שאל לבעל החלום אם נרמז ישו ומרים אמו בתורה, והשיבו לו בחלום "אלהי נכר הארץ" בגימטריא ישו ומרים.

"והסתרתי פני מהם והיה לאכול" (ל"א - י"ז)

כתבו רבותינו בעלי התוספות, זהו דרך חיבה כאדם שחטא לו בנו, ואומר לרבו להלקותו, והוא אינו יכול לראות בצרת בנו, שרחמיו עליו, ומסתיר פניו שלא יראה בהכאת בנו.

"ומצאנו רעות רבות וצרות" (ל"א - י"ז)

כתב בספר "נחל אליהו", "רעות" בגימטריה תרע"ו, אז היתה מלחמת העולם הראשונה, ו"צרות" בגימטריה תש"ב, אז החלה ההשמדה במלחמת העולם השנייה. וכעין זה כותב ששמעתי על הפסוק ב"שיר השירים" "איכה תרעה איכה תרביץ בצהריים", "איכה" מרמז על הפורענות וה"צהריים" מרמז על סוף הגלות ו"תרעה" בגימטריה תרע"ה "תרביץ" בגימטריה תש"ב.

"ומצאנו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה" (ל"א - י"ז)

בהקדמה לספרו "אבי עזרי" על הרמב"ם לסדר נשים נזיקין, שואל הרב שך, הרי הפסוק מתחיל על "רעות רבות וצרות", ואילו בסופו כתוב "מצאוני הרעות האלה", לאן נעלמו הצרות? ומתוך, "רעה" היא גוף הרעה עצמה, ו"צרה" היא מלשון "צר", וכמו שהתרגום אונקלוס מפרש "ועקו" לשון "מועקה" המכבידה על האדם בבוא עליו צרה עד שעולמו חשך בעדו, חוץ מהייסורים שיש לו. למצב זה הגיע אדם המחוסר באמונה בקב"ה, אבל למי שיש יראת שמים ומאמין בהשגחה פרטית, אז הרעות אינן צרות, ואין שום דבר המעיק עליו, וכמו שאמר דוד המלך [תהלים כ"ג - ד'] "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירע רע כי אתה עמודי". ולכן, מכיון שהאדם אמר "הלא כי אין אלקי בקרבי", ממילא בטלו ממנו הצרות והמועקות, ונשאר רק עם הרעות, לכן כתוב "מצאוני הרעות האלה".

ה' - ל"ד. "הן אני נשארתי לבדי" [שעיה מ"ט - כ"א] ה'. "הן אני כפיך לאל" [איוב ל"ג - ו] ובספר "להתעדן באהבתך" מביא שה"אמרי חיים אמר בשם ה"אמרי נועם", כך הוא ההסבר: "הן קרבו ימך למוות", יהודי זקן שכב במיטתו ורואה כי ימיו כלים והגיע עיתו לפרוש מהעולם, ועושה חשבון נפש לעצמו, מה יהיה איתו אחרי שתעלה נשמתו למרומים. הוא שכב ומסתכל סביבו וחושב, כל ימי השקעתי כספי וזמני ליפות את ביתי ברהיטים ובחפצים יקרים, והם עונים לו "הן אני עץ יבש". הוא חושב על בנו, שבצעירותם שלח אותם ללמוד השכלה כדי שיצאו רופאים, מהנדסים ומדענים, ועכשיו הוא חושש שמא גם פרק משניות לא יוכלו ללמוד לעילוי נשמתו, והם עונים לו "הן אני ערל שפתיים", הרי לא שלחת אותנו ללמוד בחיידר או בשיבה ואיננו יודעים איך ללמוד פרק משניות. סופק האב את כפיו ואומר, הוי "הן אני נשארתי לבדי", אין מי שיגיד עלי קדיש בבוא היום. אבל בפנית החדר יושב נכד קטן, שאביו שלח אותו ללמוד תורה, והוא אומר לסבו: "הן אני כפיך לאל", סבא יקר, אל תדאג, אני אשתדל ללמוד משניות לטובת נשמתך בבוא העת! אמנם הסבא שהיה חכם אמר: מוטב אלמד אני משניות לעילוי נשמת, ולא אסתמך על נדבות של אחרים.

"הן קרבו ימך למוות קרא את יהושע" (ל"א - י"ד)

המדרש רבה בסוף פרשת וילך כותב: באותה שעה צעק משה רבנו, מאה מיתות ולא קנאה אחת. משה רבנו, העניו מכל אדם, איך הגיע למידת קנאה? ומה שייך קנאה לתלמיד, הרי הגמ' בסנהדרין [ק"ה:] אומרת, בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו? מתוך האדמו"ר רבי יחיאל מאיר מאוסטרובצא, רצו מהשמיים להפיג את צערו של משה ולהקל כאבו על שהולך למוות, והכניסו בו טיפה של קנאה, וצעק משה: כל ימי השתדלתי להמית בקרבי את המידות המגוננות ולהכניע את הנטיות הרעות, לבסוף, סמוך למיתתי, אני מרגיש בי את המידה הרעה של קנאה, טוב מותי מחיים כאלה, מאה מיתות ולא קנאה אחת.

"ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם" (ל"א - ט"ז)

אומר ה"חתם סופר", כשאדם חי, הוא נקרא "הולך", ואילו המלאכים עומדים. כשהאדם "מת", הוא נקרא עומד כי הוא לא יכול עוד לקיים יותר מצוות, אבל אם זרעו או תלמידיו יעשו מצוות, הם יעשו אותו "הולך". לכן אמר ה' למשה רבנו, שאמנם אתה שכב כעת עם אבתיך, אבל אתה תהיה בחזקת "הולך", כי השארת פה תלמידים, אבל אם העם הזה יעבדו עבודה זרה ח"ו, אתה תהיה "עומד", כמו שכתוב "שכב עם אבותיך וקם", קם במובן "עומד", אם יתקיים התנאי "העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ".

"ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם העם הזה וזנה" (ל"א - ט"ז)

במסכת יומא [נ"ב:] מנתה הגמ' פסוק זה בין חמישה פסוקים שאין להם הכרע, כלומר, שיש מילה בפסוק שלא ידוע לנו האם קוראים אותה עם החלק הראשון של הפסוק או עם החלק השני, זאת אומרת, האם כתוב כאן "ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם", ומכאן יש ראייה לתחיית המתים, או "וקם העם הזה וזנה". בספר "נתיב ישר" לרבי אברהם הורביץ שואל, מה ההוא אמינא שהפסוק אומר "שכב עם אבתיך וקם", אם נקרא

השלימו את חוק התשובה בווידי דברים, לא נתקפר להם חטא עבודה זרה, ועדיין מסתיר הקב"ה פניו מהם להשאירם בגלות. ומבואר בדברי הרמב"ן יסוד גדול, שאע"פ שהוידוי מעכב בתשובה, מ"מ גם בלא ווידוי יש מעלה גדולה לכל הרהור חרטה על חטא, עד שיש כח בהרהור החרטה בלבד לבטל מהאדם 'צרות רבות ורעות', אלא שאין מסתלק העונש לגמרי בלא ווידוי דברים, ועי' במב"י ט' [בית אלקים, בשער התשובה פ"ב] שהאריך בזה דחרטה לבד בלא עזיבת החטא ג"כ מועיל להשיג מעט סליחה, ומתקיים בכך תחילת המ"ע דתשובה, עיי"ש.

הוסיף ע"ז רבי משה שטרנבוך שליט"א, מכאן חיזוק גדול לכל אחד, שאף אם מרגיש בנפשו בדברים מסוימים שלא זכה בהם לעבודת התשובה בשלימות, מ"מ לא יזלזל בשום הרהור תשובה, אלא כל הרהור תשובה מנקה במידה מסוימת את החטא ואף מבטל מעליו עונשים רבים, וכבר כתב רבינו יונה בשערי תשובה [שער א'] "והנה מדרגות רבות לתשובה, ולפי המדרגות יתקרב האדם אל הקדוש ברוך הוא. ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה, אך לא תטהר הנפש טוהר שלם להיות העונות כלא היו, זולתי כאשר יטהר האדם את לבו ויכין את רוחו כאשר יתבאר", עיי"ש. ובאמת כן מתבאר מדברי הגמ' בקידושין [מ"ט:] שהמקדש את האשה ע"מ שאני צדיק גמור אע"פ שהיה רשע הר"ז מקודשת דחיישינן שמא הרהר תשובה בליבו, והרי שאע"פ שרק הרהר תשובה בליבו ועוד לא עשה כל חלקי התשובה, מכל מקום די בזה כדי להיחשב לצדיק גמור, ומה שצריך אח"כ עוד להרבות בתשובה בווידי דברים, היינו משום שאין העוונות נמחקים מן העולם עד שיעשה כל חלקי תשובה בווידי וקבלה להבא, ורק בכל חלקי התשובה יכול למחקר רשע החטא מן העולם, אך מ"מ הגביר עצמו נקרא צדיק מיד בשעה שהתחרט מהעוונות שבידו.

והוא שאנו מבקשים בתפילה "החזירנו בתשובה שלימה לפניך", והרי מבואר שיש תשובה שאינה שלימה ולא כל תשובה היא תשובה שלימה, והיינו כמוש"נ דגם בחרטה לבד נחשב הדבר בגדר תשובה, אלא דכל זמן שחסר בקבלה גמורה להבא עד שיעיד עליו יודע תעלומות אין זה בגדר תשובה שלימה.

נראה דהוא הדין גם כלפי טהרת יום כיפור, שאם הגיע לחרטה הרי הוא זוכה במעט לטהרת יום כיפור, דכיוון שיש בזה מקצת תשובה ומקצת סליחה, הרי הוא זוכה גם למקצת טהרה, והיינו שנשמתו לא תהיה מלוכלכת כמו בתחילה. ובזה יש לפרש הלשון "יום הכיפורים" בלשון רבים, שכפרות שונות יש ביום הקדוש הזה כי כל אחד זוכה לפי מדרגת טהרת ליבו, ואף שכולם מתוודים, מ"מ אם לבבו שלם זוכה לכפרה גמורה, אבל אם אין לבבו שלם הרי הוא זוכה לכפרה וטהרה כפי תשובתו. וזהו חיזוק לכל אחד, שאפילו אם מרגיש בעצמו שאינו ראוי לחזור בתשובה שלימה להיות טהור ונקי לגמרי, מ"מ הלא יכול להתרחץ עכ"פ במקצת להעביר חלק מהלכלוך שמפריע בעדו וחוצץ בינו לבין הקב"ה כל השנה ומבלבל אותו בתפילות ובמצוות שאינו יכול לקיימם.

ה"חתם סופר" [דרשות חתם סופר ח"א עמוד קמ"ד ב'] פירש, בני ישראל יטעו ויחשבו שהעיקר הוא שבלב פנימה יהיו דעותיהם טובות ונכונות, אבל מעשי המצוות - אין להם חשיבות ואין נענשים על ביטולם. לפיכך יתוודו

"ואמר ביום ההוא הלא כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה" (ל"א - י"ז) עצם האמירה שאין אלקי בקרבי, היאוש, כותב ה"שפת אמת" בשם הרבי ר' בונים, הוא חטא ומסבב את הרעות, כי צריך כל איש מישראל להאמין שהקב"ה בקרבו, שכשיש השראת שכינה לא תיתכן כל פגיעה רעה, כמו שכתוב "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". אבל כשאדם מאבד מבטחו בקב"ה ואומר כי אין אלקי בקרבו, על ידי זה מצאוני הרעות, ולכן צריך האדם להתאזר בביטחון בה', ולהאמין כי הוא גר תמיד בתוכנו - "כי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב".

בעל ה"נודע ביהודה" בדרשתו לימי הסליחות מבאר, כל זמן שהיתה רוח הנביאים שורה בישראל, לא היה צורך לייסר את כלל ישראל בעת שסטו מן הדרך, כיון שהקב"ה היה שולח דבריו על ידי נביאיו לעורר את ישראל לשוב בתשובה. אך מעת שבעוונותינו הרבים פסקה נבואה מישראל, יש צורך בייסורים לעורר את כלל ישראל. זהו שנאמר "על כי אין אלוהי בקרבי" - ששוב אין נביאים שיעוררו את ישראל לשוב בתשובה, לכן "מצאוני הרעות האלו" לעורר לשוב בתשובה.

"ואמר ביום ההוא הלא כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה" (ל"א - י"ז) שואל ה"כתב סופר", אם הוא חדור אמונה בהשגחה הפרטית ומאמין שכל הרעות האלה מצאוהו על כי אין אלקי בקרבו, למה שהקב"ה לא ימחל לו, ומדוע מגיע לו עונש כבד "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה"? ומתרץ, אין זאת כי הוא אומר את הדברים "ביום ההוא" בלבד, ביום שבאה אליו הרעה, אבל משנחלץ ממנה הריהו שוכח מה שקרה לו אתמול ומה שהוא הבטיח.

"מצאוני הרעות האלה" (ל"א - י"ז)

בחשכת הגלות סובלים היהודים מצרות וגזרות הניתכות עליהם חדשים לבקרים, והרעות הרבות מכבידות עליהן את עולן. מסופר, אל רבי מאיר שמחה מדווינסק הגיע אורח, ובדרכם לבית הכנסת עברו ליד בית מפואר. של מי הבית הזה? שאל האורח כאן גר עורך דין, ענה לו הרב. שאל האורח, איך יתכן שעורך דין גר בוילה יפה, ואילו הרב גר בדירה פשוטה ודלה? מדוע אינך מבין? ענה לו ה"אור שמח", הלא הוא מתפרנס מצרות של יהודים, וכאלו יש הרבה, אך אני מתפרנס משמחות של יהודים, וכמה יש כאלה?

"ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים" (ל"א - י"ז - י"ח)

יש להקשות, מאחר שהכירו ישראל בחטאם והתחרטו עליו כמו שאמר הכתוב "ואמר ביום ההוא הלא כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה", א"כ מדוע יענישם ה' ב"ואנכי הסתר אסתיר..."?

כמה תירוצים נאמרו על כך: מבאר הרמב"ן, מה שאמרו "על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה", אין זה תשובה שלימה עם ווידוי, אלא רק הרהור בתשובה והתחרטו על עוונם, ובאמת הועילה להם תשובה זו ששוב לא יענשו ב"צרות רבות ורעות" כפי שהיה בתחילה, אך מ"מ כיוון שלא

בחסד עליון וזוהר שמים, וזהו "ואנכי הסתר אסתיר", את ההסתר אסתיר מהם, אטמטם את ליבותיהם ואקפה את רגשותיהם שלא ירגישו שנוגה אלקים חסר להם.

סיפר האדמו"ר מבעלזא שליט"א: כאשר היה אבי (רבי מרדכי מבילגוריא זצ"ל) בפאריז (בימות הקיץ תש"ט). היתה שם באזור ישיבה ליטאית 'בית יוסף נובהרדוק', שם למדו בחורים ששרדו מהשואה האיומה ושמה למד בחור מעיר פראמפיל שלייד העיר בילגוריא.

כאשר שמע הבחור שאבי ז"ל נמצא בפאריז הלך אליו בערב שבת אחר הצהרים ורצה להיכנס אליו. אמר לו המשמש: כעת בערב שבת אחה"צ קשה מאוד להיכנס, אמר לו: אני נוסע חזרה לשבת לישיבה בה אני לומד, בבקשה תגיד לו שאני נמצא כאן. אבי ז"ל שמח מאוד עם הבחור שהכירו עוד מעירו מלפני המלחמה. באמצע השיחה אמר הבחור שהוא רוצה לשאול אותו שאלה.

וכך שאל: אביו הי"ד היה חסיד בעלזא ורצה לעלות להשתקע בארץ ישראל, אולם היות והיו לו ספיקות בדבר, הציעו לו ידידיו שיסע לבעלזא בכדי לשאול את הדבר מאת דודי רבי אהרן מבעלזא זצ"ל, ודודי ז"ל ענה לו שלא יעלה לא. ובעת המלחמה נהרגו ל"ע אביו ואמו וכל אחיו ואחיותיו, רק הוא נשאר מכל משפחתו, וביקש שאבי יענה לו תשובה על זה, אמר לו אבי ז"ל: היה עוד סיפור כזה שאחד שאל אותי ולא יכולתי לעצור ברוחי ונכנסתי לאחי ז"ל לשאול שאלה זו, אמר לי אחי: כתוב בתורה 'ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא', ולכאורה קשה מהו כפל הלשון של הסתר אסתיר? אלא שיש שתי מיני הסתרת פנים, יש הסתר פנים שאין מראים לצדיק מה שעתידי לקרות, ויש הסתר יותר גדול, והוא הסתר בתוך הסתר, דהיינו שמראים לצדיק את ההפך - דהיינו שהוא טוב. וזהו הנקרא 'הסתר בתוך הסתר'.

"ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" (ל"א - י"ה)

שואל הספורנו, בפסוק הקודם נאמר כי בראות ישראל את הצרות הניתכות עליהם, אומרים הם "הלא כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה", אבל האמת שטעות בידם, כי בכל מקום שהם נמצאים, גם השכינה שרויה עמהם, אלא "ואנכי הסתר אסתיר פני" מלהצילם. והסיבה: "על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים", היינו, בזמן הצרות שבאות עליהם בגלל החטאים שלהם, הם לא חוזרים בתשובה ובתפילה לקב"ה, אלא פונים להימלט באמצעות עובדי עבודה זרה.

המגיד ממזריטש הלך פעם בגן ציבורי, והנה הגיע לאוזניו קול בכי דקיק. הלך המגיד בעקבות הקול, ומצא באחת מפינות הגן ילדה קטנה עומדת וממרת בבכי. מדוע זה תבכי? הילדה התקשתה לענות והמשיכה לבכות. בין שברי המילים בשעת הבכי, הבין המגיד, שהיא שיחקה מחבואים עם חברותיה, אך הן הלכו לביתן וכלל לא חיפשו אחריה. "איך צריכה להצטער", אמר לה המגיד, "לכי גם את הביתה". כשהלכה, פרץ המגיד עצמו בבכי, נשא עיניו לשמים ואמר: "ריבונו של עולם, אתה הסתרת מאיתנו, כמו שכתוב

רק "על כי אין אלקי בקרבי" - על מחשבות הלב שבקרבת פנימה, אך לא על הזלזול במצוות המעשיות. ועל כך מזוהרה התורה שהסתר הפנים יהיה עונש "על כל הרעה אשר עשה".

ה"אבני נזר" [שם משמאל" תרע"ב] ביאר: חרטתם של ישראל תהיה רק: "על כי אין אלקי בקרבי" - על העוונות החמורים שגרמו לסילוק השכינה מתוכם, אולם על העוונות הקלים שגררו את העבירות החמורות, לא יתחרטו, ולכן לא תתקבל תשובתם. עובדה זו נרמזת אף בלשון הכתוב: "ואנכי הסתר אסתיר פני וכו' כי פנה אל אלהים אחרים" - עונש ההסתרה יהיה על כך שלא התחרטו על עוברם על ציווי "אל תפנו אל האלילים" [ויקרא י"ט - ד'] האוסר על האדם לתת דעתו על ענייני עבודה זרה כלל, שמא יימשך אחריה (רמב"ן שם).

בדרך שונה פירש רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו "פרי צדיק", תשובתם של ישראל אכן תתקבל, ולפיכך נאמר: "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" - לא 'מהם', אלא: "על כל הרעה אשר עשה" - שכיוון שיתחרטו על הרעות שעשו, כביכול יעלים ה' את עיניו מעוונותיהם.

באופן נוסף ביאר רבי משה פולק רבה של באניהאד בספרו "וידבר משה": מי שבעת צרתו שם מבטחו באחרים, ורק כשנזכרת תוחלתו מהם פונה לבוראו, אין הקדוש ברוך הוא שומע לתפילתו, ככתוב [תהילים י"ח - מ"ב] "ישועו ואין מושיע על ה' ולא ענם": כלומר, המשווע תחילה לאחרים, ורק בראותו כי "אין מושיע", שם יתבונן על ה', אזי: "ולא ענם", וזה מה שאומרת לנו התורה: מפני מה "ואנכי הסתר אסתיר", מפני שבתחילה "פנה אל אלהים אחרים".

האדמו"ר רבי מרדכי חיים מסלונים תירץ, הדבר הגרוע ביותר אצל יהודי הוא כאשר 'אין אלוקי בקרבי', שאז חייז אינם חיים ואינו מוצא מקום לנפשו. אבל כאן הם אומרים 'על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה', דמשמע שזה ש'אין אלוקי בקרבי' - לא כ"כ קווא להם, אלא בעיקר קווא להם מה ש'מצאוני הרעות האלה', לכן מגיע להם העונש ששוב 'אנכי הסתר אסתיר וגו'.

"ואנכי הסתר אסתיר" (ל"א - י"ה)

מדוע כופל הכתוב "הסתר אסתיר"? מובא בשם הבעל שם טוב, לפעמים מרגיש האדם רחוק מהקב"ה, והוא עושה מאמצים להתקרב. אולם, צרה גרועה יותר מזו היא כאשר הקב"ה מסתיר מן האדם את ההרגשה שהקב"ה רחוק ממנו, וכך הוא משוכנע שהוא קרוב, על אף שהוא בעצם מרוחק מאוד... וזהו "הסתר אסתיר" - הקב"ה יסתיר מעם ישראל גם את הסתר הפנים בעצמו, והם לא ידעו כלל וכלל שהם רחוקים. עונש כזה הוא גרוע הרבה יותר, שכן לא ניתן להתמודד איתו, משום שהאדם אינו משקיע מאמצים על מנת להתקרב לבוראו.

ה"חידושי הרי"ם" כותב, אם יודעים ומרגישים שיש הסתר, אין זה הסתר, והאסון הוא לא כל כך גדול, כי אז באים געגועים וכיסופים לגילוי שכינה, וזה פורץ ובוקע את כל הגדרים והפרגודים והמחיצות, ואין לך תשובה יותר גדולה מזו. הצרה היא שה"הסתר" הוא בהסתר, שלא מרגישים שיש הסתרת פנים, חכמת נבונים נסתרה, אין דרישה לאלקים, ואין חפץ וצורך

"ואנכי הסתר אסתיר", חשבת שנבוא לחפש אחריו, אבל אנחנו בעוונותינו אפילו איננו מחפשים. מה אתה עושה אפוא ריבונו של עולם, אתה עומד ובוכה, כמו שירמיהו אמר [י"ג - י"ז] "במסתרים תבכה נפשי", אבל אבא, למרות שלא מגיע לנו, ועל אף שאיננו ראויים לרחמיו, בכל אופן אנו עומדים ומתחננים, אנא ממך, אל תמתין עד שנבוא לחפש אחריו, אנא בוא לביתך לירושלים עיר הקודש".

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (ל"א - י"ט)

יש להבין, מהי ההדגשה של 'ועתה כתבו לכם', מבאר רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל ראש ישיבת טשעבין בספרו "ברכת שמעון" (מועדים): כיון שמצוות כתיבת ספר תורה היא המצוה האחרונה של תרי"ג מצוות, לזה יש מקום לאלה שמרפים את ידיהם של עושי המצוה, לומר להם "מה לך כי נחפזת לקיים מצוה זו, האם כבר קיימת את כל המצוות, עד שהגעית להמצוה האחרונה ?? האם לא ראוי לך להניח מצוה זו לימי זקנותך?, לזה אמרה התורה ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, הזדרזו מיד לעשות את המצוה הזאת. כי אין מוקדם ומאוחר בתורה.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (ל"א - י"ט)

הנה התורה נקראת כאן שירה, וכן לקמן [פסוק כ"ב]: "ויכתוב משה את השירה הזאת וגו'", אבל בפסוק כ"ד כתיב "ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת" וגו', ואילו בסוף הפרשה [פסוק ל'] חזר וכתב: "וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת". וצריך טעם.

מבאר רבי חיים קניבסקי זצ"ל: יש מצוה לכל אחד לכתוב ספר תורה [סנהדרין כ"א; מן הפסוק ועתה כתבו לכם וגו'], מחדש רבי חיים, נראה שעיקר המצוה לכתוב את השירה, היינו שירת דהאזינו, אבל כיון שאסור לכתוב רק חלקים מן התורה, מוכרחים לכתוב את כל התורה כדי לכתוב את השירה. וכך משמע ברמב"ם [ריש פ"ו מס"ת]. (עיין בשאגת אריה [סימן ל"ד] שהסתפק האם החיוב הוא לכתוב את השירה, ומכיון שאי אפשר, כותבים את כל התורה, אבל באמת המצוה מתקיימת בכתיבת השירה בלבד, או שמכיון שאי אפשר לכתוב פרשיות פרשיות, החיוב מהתורה הוא לכתוב כל התורה, ויהיה נפקא מינה במי שכתב ספר תורה שלם ונתבלה כולו מלבד השירה, האם יצטרך לכתוב שוב או שלא).

אבל בוודאי מתי שהיה מותר לכתוב מגילות מגילות (דהיינו כל זמן שמשנה לא חתם את התורה [גיטין ס']), אז המצוה היתה לכתוב רק את השירה. לפי"ז מבאר ר' חיים את סדר הפסוקים: בתחילה נקט, 'ועתה כתבו לכם את השירה' - קורא לזה שירה, כי המצוה היא לכתוב רק את השירה, ועדיין אין חיוב לכתוב את כל התורה. וכן בהמשך: 'ויכתוב משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדה את בני ישראל'. אבל 'ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה' - כשגמר לכתוב, דאז חל דין שאסור לכתוב מגילות מגילות, ועל כן כתבו את כל התורה, ממילא אין זה שירה אלא זה כל 'דברי התורה', וכמו שמצוה את יהושע [פסוק כ"ו] 'לקח את ספר התורה הזה וגו'. ולכן גם דווקא בסוף הפרשה כתוב: 'וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמס' - כי רק אחרי שספר התורה כבר כתוב בשלמות, מותר לקרא באזניהם את דברי השירה, כי הוא כבר כשר.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (ל"א - י"ט)

מצוה זו של כתיבת ספר תורה היא המצוה האחרונה בתורה, והציווי נאמר לאחר שנאמר בפסוק הקודם "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", אומר ה"חפץ חיים", ללמדנו, שאפילו בזמן "הסתר פנים", גדול כוחה של התורה הקדושה להגין ולהציל מכל צרה ויגון, כמו בדורנו אנו, דור של "הסתר פנים", מ"מ התורה מפיצה את אורה, למען נדע את הדרך בה נלך, כמו שמשלו חז"ל במסכת סוטה על הפסוק "כי נר מצוה ותורה אור", שעל ידי אור התורה ניצל מן הפחים והבורות וכל המכשולות של חשכת הגלות. ומסיים ה"חפץ חיים" את דבריו ואומר: וביחוד בעת צרה ויגון כזו שעם ישראל נמצא בתוכה, שמחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה, עלינו להחזיק במעוז התורה ביותר, ולהאיר החשכה והעלטה שבאה בעקבות הסתר פנים שאין כמוהו.

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפייהם למען

תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" (ל"א - י"ט)

הרי זו הבטחה לישראל, שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי. [רש"י] רבי יוסף שאול נתנון, בעל ה"שואל ומשיב", מביא בשם הגר"א מוילנא, שבפרשת האזינו ישנן תרי"ג מילים, וכל מילה רומזת על מצוה אחרת. וכבר טרחו לבאר איזו מילה מתאימה לאיזו מצוה, ממש פלאי פלאים. ולפי זה הפשט בפסוק וברש"י ברור: כיון שבפרשת האזינו מרומזות כל תרי"ג המצוות, ממילא היא יכולה ל'ש' מ'ש' ל'ע'ד שהתורה לא ת'ש' ב'ח מזרע ישראל לגמרי.

אומר רבי ראובן קרלינשטיין אני הקטן לא התעצלתי, וספרתי את המילים בפרשת האזינו, פעם - פעמיים, ומצאתי שיש בה שש מאות וארבע עשרה מילים, ולא שש מאות ושלושה עשרה. מה קורה פה? ואמנם, בגימטריא לפעמים משתמשים "עם הכולל", אבל כאן כל מילה היא כנגד מצוה, ויש רק שש מאות ושלוש עשרה מצוות!

והנה מישוהו האיר את עיני, ואמר לי להסתכל בבעל הטורים בתחילת פרשת האזינו, שכתב שם: "האזינו השמים ואדברה - עולה תרי"ג, כלומר: האזינו לתרי"ג מצוות", לפי זה דברי הגאון הם פלאי פלאים ממש: מילת "האזינו" היא מחוץ לחשבון, "האזינו" לתרי"ג המילים הבאות אחריה! כל מילה היא כנגד מצווה. "האזינו" - לתרי"ג מצוות.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (ל"א - י"ט)

שיטת הרמב"ם בהלכות ספר תורה [פ"ז - הל"א] שיש מצוה על כל אחד ואחד לכתוב ספר תורה לעצמו, שכתוב 'ועתה כתבו לכם את השירה', והטור [זו"ר סימן ע"ה] כתב בשם אביו הרא"ש, שדין זה לא נאמר אלא בדורות הראשונים שכתבו ספר תורה והיו לומדים בה, אבל כיום שכותבים ומניחים אותה בארון הקודש, מצוות עשה לקנות ספרים וללמוד בהם, כי מצוות כתיבת ספר תורה היא בשביל ללמוד בה, ועל ידי הגמרא ופירושה ידע פירוש המצוות והדינים על בוריים, עיי"ש. כותב ה"שפת אמת", אולי זה מרומז כאן, 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת', עכשיו אתם צריכים לכתוב את השירה הזאת, שזה תורה שבכתב, אבל בזמנים מאוחרים, במצבים שונים, מצוה יותר לכתוב תורה שבעל פה.

עוד כתב ה"אמרי אמת", התורה באה ללמדנו עיקר יסוד גדול בשמירת התורה, שלא תהא שמירת התורה אצל הבן בבחינת מצוות אנשים מלומדה, שהבן יקיים את התורה רק משום שמסורת היא במשפחתם, ובירושה מאבותיהם שמקיימים תורה ומצוות. ולכן רמזה התורה לכל יחיד ויחיד לכתוב ספר תורה מעצמו, ולא להסתפק במה שקבל מאבותיו.

הרב יהודה לורוב בספרו "מטה יהודה" דרש פסוק זה כך: ישנם אנשים הכותבים ספר תורה ותורמים אותו במתנה לבית הכנסת, ומובילים אותו אל בית הכנסת ברוב פאר והדר, והם בעצמם עושים כל דבר אסור. ישנם עוד ברואים נבזים ושפלים מאלה, שנותנים ספר תורה ל'חידר' [תלמוד תורה], על מנת שילמדו ילדי ה'חידר' את הכתוב בספר התורה, אולם הם עצמם מוסרים את בניהם לבית הספר הנקרא "סקול", ועל זה נאמר "סקול יסקל השור", לב הילד יתאבן מכל ענייני היהדות.

זה מראה, שנתנית ספר התורה לא היתה לשם שמים אלא לשם גאווה, כי לו באמת היתה התורה יקרה בעיניהם, הלא היו משתדלים למסור אותה בירושה לבניהם, ואם אינם עושים כך - סימן הוא כי כל מעשיהם שקר. הם מוסרים את ספר התורה לאחרים שהם ילמדו אותה, אבל לא הם.

לכן מודיעה לנו התורה, כי העיקר הוא "ולמדה את בני ישראל", ללמד את בני ישראל תורה, ובמיוחד "שימה בפה" - שימו את דברי התורה בפי בניכם, למען ידעו אותם, אבל אם אינם עושים כן, סימן הוא כי רק הגאווה היא מטרתכם ורק למען הכבוד תרמתם את ספר התורה.

אבל, אומרת התורה, איך נדע שאדם שנדב ספר תורה מתכוון לשם שמים? מהו הסימן? על כך אומרת התורה: "למען תהיה לי השירה הזאת לעד", מהו העד שכוונתם לשם שמים? "בבני ישראל", אם ילמדו את התורה לבניהם, וזה עד כי עשו זאת לשם שמים ולא משום כבוד וגאווה.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (ל"א - י"ט)

הגמרא בסנהדרין [כ"א:] אומרת, אמר רבה, אע"פ שהניחו לו אבותיו ספר תורה, מצוה לכתוב משלו, שנאמר "ועתה כתבו לכם את השירה". כתב ה"כתב סופר", רמז רמזו לנו אבותינו, שלא תהיה התורה אצל האדם כמצוות אנשים מלומדה, אלא כל אחד ואחד יקבלה על עצמו מחדש, כאילו עומד הוא בהר סיני, לכן מצווה היא שייכתוב ספר תורה משלו דווקא. וזה נרמז כאן, שהאדם לא יסתפק בתורה שקיבל ממוריו ורבותיו, אלא יחדש בה משלו, כי לכל אחד ואחד חלק בתורה, ומקום הניחו לו להתגדר בה, כמו שאמרה המשנה באבות: והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (ל"א - י"ט)

הגמ' בסוטה [ל"ה:] אומרת, מפני מה נענש דוד, מפני שקרא לדברי התורה "זמירות". שואל הגר"א מוילנא, מה היה חטאו שקרא לדברי התורה "זמירות", הלא התורה עצמה קוראת לתורה "שירה"? אלא, יש הבדל בין "זמירות" ל"שירה", זמירות הן דבר קצוב ומוגבל של מילים, אבל "שירה" היא הבעה והשתפכות הנפש, ללא גבול וקצבה, לכן קרויה התורה "שירה".

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (ל"א - י"ט)

שואל הרב שך, אם הכוונה לכתובת התורה, מדוע לא נאמר במפורש "כתבו לכם את התורה הזאת"? ומתרץ, לאחר התוכחה הנוראה שבפרשת "כי תבוא", ואנו רואים את מצבינו כיום, לכאורה אין מקום לומר שירה עד ביאת הגואל, אבל שירה אחת עדיין נשארה לנו, והיא שירת התורה, כי התורה היא השירה שלנו והיא החזיקה אותנו גם במצבים הקשים ביותר.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל" (ל"א - י"ט)

שלמה המלך מפרט בקהלת את כל ה"עתיים" [קהלת ג:], כולם כתובים עם ל' כמו "עת ללדת ועת למות", חוץ מאשר מקומות בודדים, "עת ספוד ועת רקוד" [ג' - ד:] אומר הגר"א מוילנא: האות ל' מסמלת את התורה, לימוד. בתורה חייבים ללמוד כל הזמן, אבל הגמ' בכתובות [ט:] שואלת "כיצד מרקדין לפני הכלה", מבטלים תורה כדי לשמח חתן וכלה. האבל גם הוא פטור. לכן, "עת ספוד ועת רקוד" כתובים ללא למד. בפסוק ה' כתוב "ועת כנוס אבנים", "כנוס אבנים" הכוונה שהוא אוסף אבנים טובות. אבל כתוב ברש"י, לא נמצאת התורה לא בסחרנים ולא בתגרנים", ולכן כתוב ללא למד. "עת מלחמה ועת שלום" [פסוק ה:], "עת מלחמה", כתוב כי המלאך בא אל יהושע ואמר לו: למה לא למדתם תורה בלילה, אבל על הזמן שנלחמו, על זה למלאך לא היתה שאלה, סימן שבזמן מלחמה פטורים מהלימוד. "ועת שלום", התקינו שיהא אדם שואל את חברו בשם, שנאמר שבועי אמר לקוצרים "ה' עמכם" [רות ב' - ד:], ואומר "עת לעשות לה' הפרו תורתך" [תהילים ק"ט - קכ"ו], לכן "ועת שלום" ללא למד, כי "הפרו תורתך".

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל" (ל"א - י"ט)

בספר יהושע [ה' - י"ג - י"ד] כתוב "ויהי בהיות יהושע ביריחו (יחד עם בני ישראל) וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו וילך יהושע ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו ויאמר לו כי אני שר צבא ה' עתה באתי". מדוע בא המלאך עם חרב שלופה ליהושע, ומה היה המשא ומתן? מסבירה הגמרא [פליגה ג:], המלאך האשים אותם בשני דברים, ראשית: אתמול ביטלתם קרבן התמיד של בין הערביים, ושנית: עכשיו בלילה אתם לא נלחמים, והיה לכם א"כ לעסוק בתורה. שאל אותו, על איזה מהם באת? ענה לו המלאך "עתה באתי", על העוון של עכשיו, ביטול תורה. וקשה, איך משמע מהפסוק כל המשא ומתן שהגמרא למדה? מסביר התוספות, המילה "לנו" היא קיצור הפסוק "תורה ציווה לנו", וזה ששאלו יהושע, האם באת "לנו", על ביטול תורה, "אם לצרינו", או האם באת על זה שלא הקרבנו קרבן התמיד שמציל אותנו מצרינו. ענה לו המלאך "עתה באתי", על ביטול תורה הנרמזת במילים "עתה", כמו שכתוב בפרשתנו "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת". עד כאן דברי התוספות. שואל הרב מפוניבז', אם בשאלה רמז ל"לימוד התורה" בפסוק "תורה ציווה לנו מורשה", למה א"כ בתשובה רמז את לימוד התורה בפסוק אחר "ועתה כתבו לכם"? ותירץ, המלאך ענה ליהושע, לא רק שבאתי לרמז לכם על ביטול התורה, אלא באתי לרמז לכם איך הגעתם לכך? למצב הזה: נכון שאם אתם מסתכלים על התורה בתור

ציורי, תורה ציווה לנו משה, אז יכול להיות שיש לכם קשיים ותירוצים של מלחמה, אבל אם אתם הייתם מסתכלים על התורה כמו "שירה" - "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", כשזה שירה ועונג, לא מבטלים מהתורה, אין שום קשיים, זה תענוג.

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם" (ל"א - י"ט)

רבי שמעון סופר זצ"ל אב"ד קראקא הביא רמז נאה, התיבות 'ולמדה את בני ישראל' ר"ת איו"ב, והוא רמז למה שאחז"ל [בבא בתרא י"ד:] שמושה רבינו כתב ספר איוב. עוד כתב שיש לרמז, המילים: 'את בני ישראל שימה בפיהם', סופי תיבות תהלי"ם, רמז למה שאמרו חז"ל [שם] שמושה רבנו כתב י"א מזמורי תהלים וחזכרם דוד לספרו. ועוד רמז 'שימה בפיהם למען', סופי תיבות המ"ן, רמז למה שאחז"ל [שבת פ"ח.] 'הדור קבלוה בימי אחשורוש', והיא תורה שבע"פ שקיבלו מעיקרא באונס, ובימי מרדכי קיבלוה באהבה, והיינו 'שימה בפיהם' - דהכוונה על תורה שבע"פ, וכן כתב בעל הטורים שהוא בגימטריא - 'זה תלמוד'.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם" (ל"א - י"ט)

בספר **"ליקוטי בתר ליקוטי"** כתב: אפשר לומר בדרך צחות, "כתבו לכם", כי על פי הרוב, כתיבת ספר תורה היא על ידי עשירים, אבל את קיום התורה והלימוד עוזבים עבור עניים, כאילו שהם פטורים מזה. ולכן מזהירה התורה "ועתה כתבו לכם", כלומר, עבורכם ולמענכם, למען תקיימו ותלמדו גם אתם את התורה, לתכלית זו כתבו, לא רק עבור עניים.

ויש שביארו 'שימה בפיהם' - היינו בפי ילדי ישראל. התורה מדגישה שהתכלית של מצות כתיבת ספר תורה אינה להעמיד את הספר תורה בארון הקודש, אלא 'ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם', ללמד את הבנים תורה, כדי שתהא שגורה בפי כל אחד מישראל. (אבני אול - ילקוט מאיש לדעהו)

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וכו' למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" (ל"א - י"ט)

מצאו פעם באמצע השדה ספר תורה שהיה מושלך בביזיון, והסתפקו בו מי כתב אותו, גוי או מין שדינו שייגזו או ישרף, כמבואר בשו"ע יור"ד [רפ"א], או ישראל וכשר הוא. שאלו את **רבי עקיבא איגר**, וענה בחכמתו, כידוע, מנהג ישראל תורה היא, והמנהג, שבהכנסת ספר תורה מכבדים הרבה אנשים בכתיבת האותיות האחרונות בפרשת "וזאת הברכה", וכשהרבה אנשים כותבים, האותיות אינן דומות אחת לשניה, ולכן צריכים להסתכל על השורות האחרונות, אם הם לא דומות סימן שיישראל כתבו והוא כשר, ואם הן דומות, יש לחשוש שגוי או מין כתבו ויגנו.

לפי"ז הסביר **רבי מרדכי שלמה מבוניאן** את הפסוק לפנינו "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", שישתדלו ליכות במצוות כתיבת האותיות בהכנסת ספר תורה "למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל", שע"י כך שהאותיות ב"שירה", בשורות האחרונות יהיו כתובים מהרבה בני אדם, וממילא לא יהיו דומות זה לזה, אזי יהיה סימן בדבר שהספר נכתב בכשרות ע"י ישראל.

"ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם" (ל"א - י"ט)

בברכות התורה אנו מברכים "וחיי עולם נטע בתוכנו", מהו הלשון "נטע"? בספר **"בהיות הבוקר"** כותב, הדבר בא ללמדנו, שעיקר גידול הבנים הוא על ידי שמשגיחים עליהם בקטנותם ובנעירותם, כמו שכתוב במשלי [כ"ב - ו'] "חנוך לנער על פי דרכו", ואז מובטח שגם "כי יזקין לא יסור ממנה". דומה הדבר לנטע אילן, שבתחילתו הוא חלוש וכל רוח קלה באה ועוקרתו, וכדי לחזקו ולשומרו, מציבים בצידו עצים. כעבור זמן, כשהאילן מתחזק ושורשיו העמיקו בארץ, מוציאים את העצים שבצידו והוא "ניצב על תילו" ללא סמיכה. וזהו שמברכים "וחיי עולם נטע בתוכנו", שהאדם הוא כמו בנטיעה, ואם נשגיח על הילדים בצעירותם, כשה"נטיעות רכות", נזכה לחיי העולם הבא.

"ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם" (ל"א - י"ט)

כותב הרב דסלר: משל למה הדבר דומה, אדם בריא לא צריך להאכיל אותו, אבל מי שהוא קטן או חלש, זקוק לאחרים שיאכילוהו, אבל גם הם, ביכולתם רק לשים את המאכל בפיו, אבל לבלוע אותו, צריך הוא בעצמו. כך אחרי מתן תורה, שלח הקב"ה את משה רבנו לתתה לבני ישראל ללמדה "שימה בפיהם", אבל לבלוע אותה לתוך ליבנו ולנשמתנו, זה תלוי רק בנו.

"למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" (ל"א - י"ט)

שואל **המלבי"ם**, מדוע התורה כותבת "למען תהיה לי השירה הזאת לעד", וכי זקוק הקב"ה לעדויות, והרי עדות זו כלפי ישראל מכוונת? ומתרץ במשל, מלך ששחרר את עבדו מבית הסוהר לאחר שישב שם בעוון גניבה, ומינהו לשמור על אוצרותיו, אך מכיוון שהכיר המלך טיבו של עבד זה שהיה גנב בתחילה, והיה יסוד להניח כי יכשל שוב בגניבה ויתחייב מיתה, כתב לזיכרון בספריו כי העבד הזה היה גנב. האנשים חשבו כי המלך כתב זאת כדי להתרות בעבד, שאם יחזור ויגנוב יענש בכפלים, אבל האמת, המלך כתב את זה לעצמו כדי ליזכר שלא להעניש את העבד בעונש חמור אם יגנוב, משום שהרי ידע מלכתחילה כי גנב הוא מטבעו, ואם בכל זאת בחר בו לשמור על אוצרותיו, אין הוא יכול לבוא בטענות רק לעצמו אם ימצא אותו גונב.

כיוצא בזה, הקב"ה כתב את השירה לעדות בשביל עצמו, לי לעד שלא יגיע להם עונש חמור אם יחטאו, כי הרי מלכתחילה ידע שסופם לחטוא - "כי ידעתי את יצרו", ואם בכל זאת בחר בהם להיות לו לעם סגולה, אין הוא יכול לבוא אלהם בטענות חמורות.

"כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותיו זבת חלב ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים ועבדום ונאצוני והפר את בריתי" (ל"א - כ)

בתחילה נקט הכתוב בלשון יחיד 'כי אביאנו ואכל ושבע ודשן ופנה', ואחרי כן אמר בלשון רבים 'ועבדום ונאצוני'.

למד מכאן **רבי משה פיינשטיין זצ"ל**, אף כשהיחיד 'שבע ודשן' וכתוצאה מכך הוא פונה אל אלהים אחרים, אין זה רק חטא שלו, מפני שבמעשיו הוא גם מסית אחרים ומחטיאם. מעשיו המקולקלים מלמדים אחרים לעשות

כמוהו, גם אם לא ינסה להדיחם בדיבור. והרי מידה טובה מרובה, וכל שכן לאחד שעושה מעשים טובים, שהוא מלמד גם לאחרים שיעשו כן. וזהו ביאור התפילה בברכת "אהבה רבה" שכל ישראל מבקשים מידי בוקר שנוכה ללמוד וללמד. ישנם אנשים שאינם מוכשרים ללמד אחרים, ובכל זאת מתפללים "ללמד" - כי במעשיהם הטובים הם יכולים ללמד אחרים, ולהיות דוגמה להתנהגות נכונה.

"זבת חלב ודבש" (ז"א - כ)

רבי יצחק שלמה אונגר זצ"ל סיפר, פעם כאשר התיישב ליד האדמו"ר ה"דברי יציב" מקלויזנבורג זצ"ל, והרבי לקח כמה פירות מהצלחת שעמדה לפניו ואמר לו: 'תסתכל על הפירות הללו, פירות ארץ ישראל, כמה יפים הם, כמה טעימים הם. כשהייתי בחו"ל גם שם היו פירות יפים - אבל לא היו טעימים כמו הפירות של הארץ הקדושה'. וכשדמעות בעיניו אמר הרבי שלמרות ההסתגר הגדול בו אנו נמצאים, הותיר הקב"ה עדיין טעם בפירות ארץ ישראל.

"והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות" (ז"א - כ"א)

הגמ' בחגיגה [ה:] אומרת ר' יוחנן, כשהיה מגיע לפסוק זה היה בוכה, "והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות", אמר: עבד שרבו ממצאי לו רעות וצרות, וכי תקנה יש לו. שואל רבי מאיר שפירא מלובלין, א'. מדוע ר' יוחנן בכה דווקא בפסוק זה? ועוד קשה, הרי יש תקנה לעבד שרבו מייסורו, שיוצא בשן ועין, וא"כ יש באמת תקנה בייסורין? ומתריץ, הגמ' מתכוונת לדברי ר' יוחנן בברכות [ז:] "ייסורין ממרקין עוונותיו של אדם ק"ו משן ועין" שעבד יוצא בהן לחירות, שהרי כשהאדון מוציא לעבדו שן ועין והעבד תובע אותו לבית הדין, הרי בוודאי שיפסקו הדיינים שהעבד יוצא לחירות, אבל אם העבד יספר שהשן נפלה לו כי נתקל בעץ, ברור שמענה זו לא תשחרר אותו. לכן טען ר' יוחנן שעוונות ממרקים רק אם הוא מכיר שהייסורין מגיעים אליו מהשמים כדי למרק עוונותיו, אבל אם תולה את יסוריו במקרה כי נתקל בעץ ולכן באה לו הצרה הזאת, ודאי לא יטהרוהו הייסורין מחטאיו. ולכן בכה ר' יוחנן דווקא, "עבד שרבו ממצאי לו יסורין", אם מודה העבד שרבו הוא שמייסרו, "כלום תקנה יש לו", היינו בוודאי יש לו תקנה (לשון "כלום יש לו" משמעותה אין ספק שיש לו תקנה), אבל אם תולה הצרות במקרה ולא מאיתו יתברך, הרי מתייסר הוא בחינם.

רבי מנדל מרימנוב אמר: רבש"ע, אל תמליח יותר מדאי! יותר מדאי מלח מקלקל את הבשר, ויותר מדאי ייסורים לא ייטיבו אותנו, רחם נא אפוא ואל תמליח יותר מדאי.

וסנוגורם של ישראל, רבי לוי יצחק מברדיטשוב היה רגיל לומר, רבש"ע! גאל את עמך ישראל כל זמן שהם יהודים, ואם לאו, תצטרך לגאלם כשהיו חלילה גויים.

"והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד" (ז"א - כ"א)

ולכאורה קשה שהרי ב'שירה' זו נאמרו תוכחות ופורענות הרבה, ואם כן מה מקום ל'שירה', מבאר ה"שפת אמת", [תרי"א] שהוא על דרך שנאמר

[תהלים ק"א - א'] 'לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה', ודרשו חז"ל [ברכות ס:] 'אם חסד אשירה אם משפט אשירה', וכן דרשו את האמור עוד [שם נ"ו י"א] 'בה' אהלל דבר באלוקים אהלל דבר' - בה' אהלל דבר זו מדה טובה, באלוקים אהלל דבר זו מדת פורענות, והיינו טעמא, כי כל המשפט והדין הם לטובה, לגודל רחמיו של הקב"ה על בני ישראל, על כן מובן למה נאמר 'את השירה הזאת'.

וכן כתב הרה"ק ה"תפארת שלמה" [ד"ה וענתה] וז"ל, דהנה אע"פ שהשירה הזאת יש בה תוכחת הרבה וצרות אעפ"כ הם רחמים בשורשם, כי כוונת השי"ת רק לטובה, ברוגז רחם תזכור. עכ"ל.

"והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד" (ז"א - כ"א)

בפסוקים אלו אומר המלבי"ם, התורה מייצעת עצה לישראל איך הם ילמדו על עצמם סגוריה כשהקב"ה מענישם על חטאיהם. "והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות", בשעה שיבואו לא עלינו צרות על עם ישראל, "וענתה השירה הזאת לפניו לעד", יבאו נא כעדות וכלימוד זכות "את השירה הזאת" שבפרשת האזינו, "כי לא תשכח מפי זרעו", ואל נא ישכחו לטעון "כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום בטרם אביאנו אל הארץ", שאף על פי שהקב"ה ידע שבני ישראל עתידים לחטוא לפניו, עם כל זאת הסכים להביאם לארץ ישראל, ואם כן, הרי שההבטחה שנתן קיימת ועומדת ועליו להחזירם ולהביאם לשם.

"והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד" (ז"א - כ"א)

לכאורה הלשון "והיה" אינה מתאימה כאן, שהרי חז"ל אומרים אין "והיה" אלא לשון שמחה, מה שמחה יש כשתמצאנה אותו רעות רבות וצרות? בשם רבי יצחק ידידיה פרנקל, רבה של תל אביב, מובאת פנינה מופלאה על פי המובא בפתיחה לאיכה רבה: אמר אברהם לפני הקב"ה, רבש"ע, מפני מה הגלית את בנך ומסרתני בידי האומות והרגום בכל מיני מיתות משונות, והחרבת את בית המקדש, מקום שהעליתי את יצחק בני עולה לפניך? אמר לו הקב"ה לאברהם, בנך חטאו ועברו על כל התורה, ועל כ"ב אותיות שבה. אמר אברהם לפני הקב"ה, ריבונו של עולם, מי מעיד בהם בישראל שעברו את תורתך? אמר לו, תבוא תורה ותעיד בהם בישראל. מיד באה תורה להעיד בהם: אמר לה אברהם, בתי, את באה להעיד בהם בישראל שעברו על מצוותיך ואין לך בושתי פנים מפני, זכרי יום שהחזירך הקב"ה על כל אומה ולשון ולא רצו לקבלך, עד שבאו בני להר סיני וקיבלו אותך וכיבדוך, ועכשיו את באה להעיד בהם ביום צרתם. כיון ששמעה תורה כך, עמדה לצד אחד ולא העידה בהן. אמר לו הקב"ה לאברהם, יבואו כ"ב אותיות, ויעידו בהן בישראל. מיד באו כ"ב אותיות, באה א' להעיד שעברו על התורה, אמר לה אברהם, א', את ראש לכל האותיות ובאת להעיד לישראל ביום צרתם? זכרי יום שנגלה הקב"ה על הר סיני ופתח בך "אנכי ה' אלקיך" ולא קיבלוך אומה ולשון אלא בני ישראל, ואת באת להעיד בבני? מיד עמדה א' לצד אחד ולא העידה בהן.

באה האות ב', אמר לה אברהם: בתי, את באת להעיד על בני שהם זרזיין בחמשה חומשי תורה, שאתה בראש התורה "בראשית ברא אלקים", מיד עמדה ב' לצד אחד ולא העידה כלום.

ביותר, שהרי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא? אומר ה"חפץ חיים", הוא קרוי כסיל בגלל "אומנותו", כשם שהסנדלר נקרא כך על שם מלאכתו ה"סנדלרות", וכן החייט המתעסק בחייטות, כך היצר הרע קרוי כסיל על שם מלאכתו שהיא ה"כסילות", לגרום לבני אדם להשתטות בחטא הכסילים.

"כי ידעתי את יצרו" (ל"א - כ"א)

אחת מן הדרכים אשר באמצעותה מנסה היצר לתעתע בבני אדם ולמנוע מהם לקיים מצוות היא על ידי הצעה לקיום מצוה אחרת בדיוק בזמן שהם עומדים לקיים מצוה אחרת.

רבי שלמה מרדומסק הסביר כי יש להזהר מאד שלא לשמוע לו, משום שכוונתו האמיתית של היצר היא למנוע מן האדם גם את המצוה הזו וגם את האחרת, לכן צריך כל אחד לסיים את המצוה שבה הוא התחיל. והיה רגיל היה לספר בענין זה את המעשה הבא:

שנה אחת הפקיעו סוחרי האתרוגים את שערי המחירים, ולגבאי בית הכנסת לא היתה אפשרות לשלם עבור אתרוג לציבור. החג התקרב ואתרוג אין, בלית ברירה החליטו כל הגבאים לקרוא לאסיפת בעלי בתים, על מנת לדרוש מן העשירים שבהם לתרום סכום הגון לטובת קניית האתרוג. הם הציגו את בקשתם, ובתגובה לכך קם אחד מן העשירים ואמר, 'לפי דעתי, במחירים כאלו אין צורך לקנות אתרוג עבור הציבור. פתגם עממי אומר: מה עושה קהל בלי אתרוג? לא מברך, וגם אנו נסתפק אפוא, ללא אתרוג. האם לא יותר ראוי להוציא את הסכום הזה לצורך השאת יתומה פלונית, אשר כבר במשך שנים ארוכות יושבת בביתה ושערותיה כבר החלו להלבין?!...! ראו נא - נהג רבי שלמה לסיים - כבר שנים ארוכות שהיתומה הרווקה יושבת בביתה, ומעולם לא הציג אותנו עשיר כי הקהילה תשיא אותה... רק כעת, כאשר החלו לדבר על מצות אתרוג, הוא 'נוכר' במצוה ההיא ובא בטענה כי מצות הכנסת כלה עולה על זו של האתרוג... ומן הפרט אתה למד על הכלל כולו...

"כי ידעתי את יצרו" (ל"א - כ"א)

כוחו של היצר הרע הוא בטשטוש שהוא מפזר בכל סביבותיו, שהרי אלו היו בני אדם יודעים בברור שפיתוי מסוים הגיע אליהם ישירות מאותו מלך זקן וכסיל, או, לחילופין, שההשקפה שלהם עצמה בידיו האמונות - לא היו מעלים בדעתם לשמוע לו, אך מאחר שאינם יודעים זאת, הם נופלים ברשתו.

בענין זה אמר **האדמו"ר רבי איתמר מנדבורנא** זצ"ל: כשהקדוש ברוך הוא ברא את השטן, הוא קבע את שמו - "יצר הרע", אולם לא חלף זמן רב והיצר הרע בא להתלונן לפני ה', באמרו: אין אני יכול לעשות את מלאכתי באמונה, משום שהכל מכירים אותי ונהרים מפני. רק שומעים הם ש"היצר הרע אמר לעשות כך וכך", ומיד הופכים את פניהם ונמלטים על נפשם.

טענתו התקבלה והקב"ה החליף את שמו ל"שטן", יצא השטן שמח וטוב לב, אך זמן קצר מאוחר יותר שב והתלונן על שמו - אף אחד אינו מעלה על דעתו לעשות את מה שיועץ לו השטן לעשות...

באה האות ג' להעיד, אמר לה אברהם: ג', את באת להעיד בבני שעברו על התורה, כלום יש אומה שמקיימת מצוות ציצית שאת נתונה בראש? אלא בני! זה מה שכתוב "גדילים תעשה לך", מיד עמדה ג' לצד אחד ולא העידה כלום. כיון שראו כל האותיות שהשתיקן אברהם, נתביישו ועמדו בעצמן ולא העידו בישראל. זוהי אם כן ה"והיה", זו השמחה, שהתורה תבוא ותעיד שאנו היחידים שהסכימו לקבל אותה בהר סיני, אנחנו היחידים שקיימנו מצוות ציצית, והו"ו "וענתה השירה הזאת לפניו לעד".

"והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו" (ל"א - כ"א)

המגיד מדובנא מסביר פסוק זה במשל, לעת ערב, כשהרוכל עומד עם סליו בשוק, וכבר מכר את רוב סחורתו ולא נותרו לו אלא השאריות בלבד, והוא ממחר לביתו, הרי הוא לוקח את מעט האגסים שבסל אחד, ואת מעט השזיפים שבסל השני, ואת מעט התפוחים שבסל השלישי, מערבבם יחד, נותנם בערמה אחת ומוכרם בחצי מחיר, כיון שהוא רוצה להיפטר מהם ככל האפשר. ולפיכך "והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות", כשאתה רואה ערבוביה של צרות שונות ומשונות באות ויורדות על ישראל, סימן הוא שכבר כלתה כל הסחורה, "וענתה השירה הזאת לפניו לעד" וכבר מגיעים אל השאריות, וזה הקץ ממש, עקבתא דמשיחא, וכבר נחפזים לחזור הביתה "כי לא תשכח מפי זרעו".

"וענתה השירה הזאת לעד וכו' כי ידעתי את יצרו" (ל"א - כ"א)

הכח שברא לנו הקב"ה כנגד היצר הרע, הינו התורה הקדושה, כמאמר הגמ' בקידושין [ל':] "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין". בהקשר לכך, מפורסמת התבטאותו החריפה של ה"שפת אמת": "היצר הרע אינו מפחד לא מ"חובת הלבבות" ולא מ"ראשית חכמה", גם הוא מכיר אותם. אבל עם גמרא הוא לא מתמודד, הגמרא דורשת עיון, הגמ' חבויה ומכוסה". בהזדמנות אחרת אמר, כי תורה וקדושה תלויים וקשורים זה בזה: כפי מה שאדם זוכה לתורה, כך הוא יכול להישמר בקדושה, וכפי שהוא זוכה לקדושה, כך הוא זוכה לתורה.

"כי לא תשכח מפי זרעו" (ל"א - כ"א)

פעם אחת התקיימה בעיר וילנא אסיפת רבנים. נכח שם גם ה"חפץ חיים" שאמר: אם רוצים אנו לדעת אם אומן מסוים, כגון סנדלר או חייט, מרוצה ממלאכתו, בידינו לבדוק את הדבר. הכיצד? עלינו לראות אם מלמד הוא את אומנותו לבניו אחריו. אם אכן עושה כן, סימן בדוק הוא כי מרוצה האומן ממשלח ידו ושמוח להורישו לבניו. כך גם אנו, אם באנו לבדוק את מצבנו בתורה וביראת שמים, המבחן מסור בידינו. אם מלמדים אנו את התורה והמצוות לבנינו אחרינו, סימן כי אהבת התורה בליבנו! אבל אם חלילה רואים אנו אב שאינו מקפיד ואינו מוסר את נפשו על חינוך בניו שילכו בדרך התורה, זו ראיה והוכחה כי האב עצמו צריך חיזוק.

"כי ידעתי את יצרו" (ל"א - כ"א)

שלמה המלך בקהלת [ד' - י"ג] מכנה את היצר הרע "מלך זקן וכסיל", לכאורה היצר הרע רחוק מכסיל, אדרבה, בכוחו ללכוד ברשתו אף את החכם הגדול

מעתה הוחלף שמו ל"בעל דבר", אך הוא שב והתרעם על כך - כל הספרים מלאים בשם הזה... כלם מזהירים מפני מה שאומר הבעל דבר לעשות, ואי אפשר לעבוד כך... או אז אמר לו ה': אם כן, מכאן ואילך נקרא לך בשם חדש, שאף אחד לא יעלה בדעתו לקשר אותו אליך, אקרא לך "בימינו"... ואכן, מאז ועד עתה נוהגים בני האדם בעולם לומר "בדורות הקודמים נהגו כך וכך, אבל בימינו...", ומבלי משים נופלים כפרי בשל בתוך רשתו של היצר הרע.

"ויכתוב משה את השירה הזאת ביום ההוא" (ל"א - ב"ב)

בחז"ל מבואר שבאותו יום כתב משה רבנו את כל התורה כולה מ"בראשית" עד "לענין כל ישראל", ויש שאמרו כי י"ג ספרי תורה כתב ביום זה. וכן מובא במדרש רבה [דברים ט' - ט'] 'רבנן אמרי, כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום מה עשה, א"ר ינאי כתב י"ג תורות, י"ב ל"ב שבטים, אחת הניח בארון'.

שואל האלשיך, לשם מה היה צורך בנס הגדול הזה, לכתוב את התורה כולה ביום אחד? ומתריץ, משה רבנו רצה למנוע מהם פתחון פה, שיגידו: על מה אתה מוכיח אותנו שאנו עוברים על דברי תורה, והרי אין לנו אלא עשרת הדברות שנכתבו ב"אצבע אלקים", או לחילופין, יאמרו שאין חיוב שאר המצוות דומה לעשרת הדברות. לכן כתב משה רבנו לעיניהם את כל התורה כולה ביום אחד, בדרך נס ופלא, כדי שיבינו כי התורה כולה "מכתב אלקים" היא, שהרי אין בכח אנוש לכותבה כולה ביום אחד, אלא כולה מהקב"ה נכתבה, וכשם שבלוחות הגם שנראה היה כאילו משה רבנו כותבם, אך באמת מעשה אלקים הן, כך גם כל התורה כולה.

הגאון בעל "קצות החושן" ביקש מרבי צבי הירש מזידיטשוב זצ"ל שיתרץ לו קושיית הרא"ש [פרק ערבי פסחים], על דברי המדרש שבו ביום כתב י"ג ספרי תורה, ועוד איתא בזה"ק [ח"ב דף קנ"ו:] 'משה אסתלק מעלמא בההוא שעתא דצלותא דמנחה בשבת', ובשבת איך היה כותב? והשיב לו הרה"ק מזידיטשוב, זו אינה קושייה, כי כשם שאי אפשר לשכל האנושי להבין איך ביום אחד תהיה יכולת לכתוב י"ג ספרי תורות, ודרכי הכתיבה הזאת נעלמים מאתנו, כן נעלם מאתנו היתר הכתיבה הזאת הנעשית מראש הנביאים בעת הסתלקותו בהאי עת רצון, בכתיבה הרוחנית באש דקה מן הדקה.

"ויהי ככלת משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם" (ל"א - כ"ד)
 כותב ה"שפתי כהן", יש בפסוק זה שתים עשרה תיבות, כנגד שנים עשר ספרי תורה שכתב משה, חוץ מהספר השלוש עשרה שהונח בקודש הקדשים. גם הגימטריה הקטנה במספר קטן של "תמם" עולה למספר י"ב - ת' = ארבע, מ' = ארבע.

"עד תמם" (ל"א - כ"ד)

"תמם" בגימטריה "תלמוד", לרמז לדברי חז"ל שהקב"ה נתן למשה בהר סיני את התורה כולה, שבכתב ושבעל פה וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש.

"ויצו משה את הלויים נושאי ארון ברית ה'" (ל"א - כ"ה)

מחלוקת גדולה נחלקו רבותינו הראשונים על מי הוטלה מצוות נשיאת הארון. ממשמעות בפרשיות בפרשת במדבר ונשא נראה לכאורה, כי המצוה הוטלה על בני לוי. אך הרמב"ם בספר המצוות [עשה ל"ד] כותב, שמצוה זו הוטלה על הכהנים, ומה שמצינו בפרשת במדבר ונשא שהיא מוטלת על הלויים, כי מספר הכהנים היו מועט באותו זמן, לכן הוטלה באופן זמני המצווה על הלויים, אבל כאשר התרבו הכהנים, חזרה המצווה למקומה, לכהנים. הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות להרמב"ם [שרש שלישי] כותב, שהמצווה הוטלה על הלויים חוץ משלושה מקומות, בירדן, בהקפת יריחו ובשעת הכנסתו לבית קדשי הקדשים. לעומתם, רבי יוסף בכור שור מבאר את הפסוק כדעת הרמב"ן, שהנושאים תמיד הם הלויים, ומה שכתוב לעיל [פסוק ט'] "ויתנה אל הכהנים הנשאים את ארון ברית ה'", מפני שהציווי של הנשיאה בירדן, היה ציווי מיוחד על הכהנים כנוכח בדברי הרמב"ן.

"לקח את ספר התורה הזה ושמרתם אותו מצד ארון ברית ה'" (ל"א - כ"ו)

הטעם למצווה זו כותב רבי עזריאל הילדסהיימר, כדי לשמור שלא יבוא מי שיבוא וישנה את התורה שאך זה נכתבה, ושעדיין לא נחרתה בזכרוננו של העם, העמידוהו בקודש הקדשים, שאין בו דריסת רגל לאדם, ומלבד הכהן הגדול אחת בשנה, אסור לאיש להיכנס בתוכו.

"והיה שם כך לעד" (ל"א - כ"ז)

שואל ה"שפתי כהן", הרי משה רבנו הניח את ספר התורה השלוש עשרה בקדש הקדשים, כדי שלא יבוא אדם לזייף את התורה, ואם ירצה לעשות כן, יהיה ספר זה לעד כי מי ששינה הוא זייפן. וא"כ, משה חושד בכשרים היה, למה לו לחשוך בכך? ומתריץ, התורה עצמה כתבה להלן, שכך אמר להם משה, החשש שיקום מישהו וינסה לזייף את התורה, הוא לא מופקע ואינו חשד רחוק, "כי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי".

"לקח את ספר התורה הזה ושמרתם אותו מצד ארון ברית ה' אלקיכם והיה שם כך לעד" (ל"א - כ"ז)

נחלקו בזה חכמי ישראל, בגמרא בבבא בתרא [י"ד:] יש מהם אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח ויש אומרים, מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון. [רש"י]

כותב האדמו"ר רבי יששכר דב מבעלז, בדברי רש"י יש רמז נפלא, כידוע, כתבו המקובלים שישנם עבירות קשות שחלק מהכפרה עליהם היא להתענות פ"ד תעניות, אבל תיקון זה יתכן היה בדורות הקודמים, אבל בדורות שלנו שנחלשו הכוחות ותקפו הצרות, א"א להתענות, אין לנו שיור אלא התורה הזאת, והתיקון הוא על ידי "דף" גמרא, עסק התורה, וסימן לדבר "דף" אותיות פ"ד. וזהו הרמז בדברי רש"י, נחלקו בו חכמי ישראל "בבבא בתרא" היינו "בדורות האחרונים" ישנם חילוקי דעות איך צריכים להתנהג, יש אומרים "דף" היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח ספר התורה, שהתיקון דווקא ע"י פ"ד תעניות כמו בדורות הראשונים, כי ענין

הנחת ספר תורה "מבחוץ" רומז על שאין תיקון על ידי התורה. "ויש אומרים מצד הלוחות היה מונח ספר התורה בתוך הארון", היינו שהתיקון הוא על ידי עסק התורה, דהיינו דף גמרא, דזהו ענין הנחת ספר התורה מבפנים "מצד הלוחות", רמז לתיקון הנעשה ע"י התורה.

"הן בעודנו חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי" (ל"א - כ"ז)
שואל ה"שואל ומשיב", מה הק"ו שעשה משה רבנו, הרי הגמ' בסנהדרין [ל"ז:] מספרת על אותם בריונים שהיו שכנוי של ר' זירא וחזרו בתשובה לאחר שנפטר, כשאמרו: עד היום הגן עלינו ר' זירא במעשיו, אבל משמת מי יגן עלינו, א"כ, מה הק"ו שאמר משה רבנו, כי אם בחייו המרו את פי השי"ת, בוודאי שכך יעשו לאחר מותו, אדרבה, כל זמן שחי משה רבנו, עוד יכלו לסמוך על כך שאפילו אם יחטאו יבקש הוא רחמים עליהם שלא ייענשו, אבל אחרי מותו על מי יוכלו לסמוך? ומתרץ, אותם בריונים, שכנוי של ר' זירא, האמינו בשכר ועונש, אבל התאווה גברה עליהם, ומשמת ר' זירא התעוררו לחזור בתשובה, אבל הרשע אומר שלית דין ולית דיין, אין שום דרך שיחזור למוטב. לכן אומר משה רבנו, אם בחי' "ממרים הייתם עם ה'", כשאמרו לית דין ולית דיין, ק"ו שכך תעשו אחרי מותי.

בספר **"בית יצחק"** מסביר וכן תירץ **רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל** [נערות דבש חלק ב' - דרוש י"ז ד"ה וזהו מאמרו], משה רבנו הבין איך יתנהגו לאחר מותו ממעשה העגל, כי הרי אחרי שמשה בושש לרדת מההר והעם היו מסופקים אם הוא מת, היה עליהם לפנות לאהרן וחזרו ולשאול איך להתנהג, כי הרי כך הורה להם משה רבנו לפני שעלה להר סיני, "והנה אהרן וחזר עמכם מי בעל דברים יגש אלהם" [שמות כ"ד - י"ד], ועם כל זאת, ברגע שחשבו שמשה רבנו איננו בחיים, חטאו והלכו לעשות עגל מסכה, ולא אמרו לעצמם: הרי כבר אין זכות משה רבינו מוֹגֵה עלינו, אם כן צריכים אנו להזיז ביותר מן החטא'. אם כן, 'ואף כי אחרי מותי', אחר שבאמת אמות, כל שכן שעשויים להיכשל ולעשות פסל. ומכאן הסיק משה רבנו ק"ו, כי בוודאי ינהגו כך לאחר שימות באמת. זהו שאמר להם משה "הן בעודני חי עמכם היום", היינו במעשה העגל אשר באמת הייתי חי עמכם כמו היום, ואתם כיון שהייתם מסופקים בדבר, מיד "ממרים הייתם עם ה'" ועשיתם את העגל, ק"ו לאחר מותי, כשתדעו שאני וודאי מת, בוודאי תחטאו.

רבי צבי בורנשטיין מלכוּב מתרץ תירוץ שלישי, יש שני סוגי עברניים, א', שכוּפּר בתורה ואינו מאמין בקדושתה. ב', שמחדש היתר בתורה עצמה, כופר בשולחן ערוך ואומר שכוונת משה רבנו היתה כך וכך, ואילו היה משה עדיין חי היה מתיר הרבה דברים שאוסר השולחן ערוך. א"כ, בחייו של משה רבנו לא היה מקום לפירושים מסוג ב', שהרי היה אפשר לשאול את משה רבנו, והיו רק עבריינים מסוג א'. טען משה רבנו, "הן בעודני חי וכו' ממרים הייתם עם ה'", היתה כפירה מסוג א', קל חומר אחרי מותי, שימצאו גם כאלה שאומרים שכוונתי היתה אחרת ושחכמי התלמוד והשו"ע בדו הכל מליבם.

ואפשר להסביר הסבר רביעי, ההדגשה הוא על עם ה' - "ממרים הייתם עם ה'", חטאם לא היה שהמרו את פי ה', כי באמת חשבו שמקיימים בזה את

דברי ה', אלא שגילו פנים בתורה שלא כהלכה, ולא שמעו להסבריו של משה ששמעם מפי הגבורה. וזה המובן: "הן בעודני חי", שהרבי היה חי אתכם, "ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי", בוודאי תכניסו בדברי התורה דרשות של דופי.

ובשם הגר"א מוילנא מובא הסבר חמישי - יש שני סוגי הנהגות של הורים כלפי ילדיהם. יש הורים המענישים על כל דבר, ויש הורים שמחכים להזדמנות נאותה להעניש. ההבדל בין שני הדרכים, שבדרך הראשונה, הילד מבין שהוא נתון לפיקוח תמידי, ולכן משתדל להטיב דרכו, ובמשך הזמן גם מתרגל להתנהג כרצון הוריו, אבל ילד שרואה שהוריו לא מענישים אותו, הוא לעולם לא יתחנך, ואם יקבל את עונשו בסוף, הוא לא יבין על מה נענש. בימי דור המדבר, היתה הנהגת הקב"ה עם עם ישראל להענישם מיד אחרי שחטאו, כך היה בחטא העגל, במתאוננים, בקברות התאווה, במעשה קורח. אבל אחרי שמשה רבנו נפטר, השתנתה ההנהגה, והעונש הגיע לעיתים רחוקות, רק כאשר הגדישו את הסאה. לכן אומר משה רבנו לעם, "הן בעודני חי עמכם היום" ועונשכם היה מידי, עם כל זאת "ממרים הייתם עם ה'", הרי בוודאי קל וחומר הוא "אף כי אחרי מותי", כאשר העונש לא יהיה סמוך לחטא, "כי השחת תשחיתון", זאת מכיון "וקראת אתכם הרעה באחרית הימים", בריחוק מן העונש.

ה"אמרי אמת" מתרץ [הובא בליקוטי יהודה], כי הבדל גדול יש ביניהם. שהרי למען האמת היתה טעות חמורה היתה בידי אותם הבריונים, שהרי אם בחייו היתה זכותו מוֹגֵה עליהם, קל וחומר שאחרי מותו, אשר 'גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן' [הולין:]. אלא שהנהגו בריוני לא ידעו סוד זה. אבל בני ישראל בדור דעה של משה רבינו ע"ה, שידעו כי גדולים צדיקים במיתתם, יותר מסתבר שאחר מותו ימשיכו להמרות את פי ה', שהרי יסמכו על כוחו הגדול יותר. ושפיר הוי קל וחומר מעליא.

ולגופו של ק"ו יש להבין, מדוע כאשר משה פונה אל עם ישראל פונה עליהם בקל וחומר, הרי הקב"ה אמר לו במפורש: הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה וכו', ומדוע לא אמר להם זאת משה במפורש. מתרץ **רבי יהושע לייב דיסקין**, הרמב"ם כותב: שלכאורה בחירת האדם, וידיעת ה' מה שיקרה בעתיד מנוגדות זה את זה, שמצד אחד יש לו בחירה חופשית, ומצד שני הקב"ה שיוּדע עתידות, יודע מה יבחר האדם. ולכן לא רצה משה לומר לעם ישראל: שיחטאו לאחר מותו מכח נבואת ה' שאמר למשה, ואז תהיה קשה להם הסתירה בין ידיעה זו לבין הבחירה החופשית של האדם, ולכן אמר להם משה את דבריו מכח הקל וחומר: הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם, ואף כי אחרי מותי.

"כי אנכי ידעתי" (ל"א - כ"ז)

כתוב בספר **"קטורת סמים"**: המילים "כי אנכי ידעתי בגימטריה הלכה למשה מסיני, רמז יש כאן שכל התורה נמסרה למשה, והלכותיו נמסרו לכל הדורות אחריו דור אחר דור.

"וקראת אתכם הרעה באחרית הימים כי תעשו את הרע בעיני ה' להכעיסו במעשה ידיכם" (דברים ל"א - כ"ט)

רבי הלל מקלאמייא זצ"ל בספרו **"משכיל אל דל"** [כלל ד' - פרט ו'] הקשה, הרי 'אחרית הימים' הכתובה במקרא זה כוונתו לשנות הזקנה, ומי הוא זה אשר ילך להכעיס להקב"ה בימי זקנותו, בשלמא בני אדם בימי נעוריהם בעוד כוחם במתניהם, רואים הם את עולמם לפנייהם וסוברים שיוכלו לעשות ככל העולה על רוחם, ובעקבות כך רודפים אחר תאוות והבלי העולם הזה, אבל בהגיעם לימי הזקנה נוכחים הם לדעת שהעולם הזה עובר הוא, ורואים הם בעליל איך שכל הבלי העולם הזה אפס ואין הם, הכל כלה ונפסד. ומי הוא זה אשר דווקא בשנות הזקנה ילך לעשות את הרע בעיני ה'?

ותירץ על דרך המוסר, הגמ' אומרת [שבת ל"ב:] 'מעשה ידי של אדם אלו בניו ובנותיו', כי הנה ישנם מקצת בני אדם שהשגותיהם בשנות שחרותם דלות הן, ואז חפצים הם לחנך את בניהם שלא למען התכלית הנרצה, שולחים אותם להתחנך במקומות מפותקים בכדי להשתלם בחכמות ומדעים שונים אשר לא שיערום אבותינו, ומענה בפיהם אשר רצונם להבטיח את עתיד בניהם בפרנסה וכדומה. זהו שאומר הכתוב, 'באחרית הימים כי תעשו את הרע בעיני ה' - היינו שגם בשנות הזקנה - באחרית הימים', יתכן שתכעיסו את השי"ת, וזאת - 'להכעיסו במעשי ידיכם' - אלו הבנים והבנות, אשר בצעירותם לא חינכום אבותיהם בדרך ה' ועתה הינם סרים מדרך הישר, וחובותיהם נזקפים להוריהם אשר לא חינכום כראוי.

נמצא, אשר ישנם זקנים שחוטאים ומחטיאים בסוף ימיהם ובעת מותם ואף לאחר פטירתם, אף שהם עצמם כבר רוצים לחזור בתשובה וכבר אינם חפצים להמרות פי ה', אולם למעשה עדיין הם מכעיסים את ה' מכח מעשי ידיהם - באמצעות דור עיקש ופתלתול אשר העמידו, המכעיסים את ה' רח"ל. זה האב הכופר בהשי"ת, שלא היתה לו אמונה שיוכל לפרנס את בניו גם אם יגדלו להיות מלאים בתורה וביראה, ביקש הוא לדאוג לפרנסתם תחת לחנכם בקדושה וטהרה, הוא יאכל תנובות מעשיו ופרי מעלליו.

"כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון" (ל"א - כ"ט)

שואל רבי יעקב מליסא זצ"ל בעל **"נתיבות המשפט"**, אחרי שסילק מהם משה את בחירתם החופשית על ידי שניכא שיחטאו, איזו ברירה הוא הותר בידם?

ותירץ, כוונת משה רבינו היתה לומר להם, שכל זמן שהיה חי, כשהיו ישראל חוטאים היו נענשים מיד, כמו 'וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים' [במדבר כ"א ו'] וכדו', ובגלל זה שבו ישראל בתשובה תיכף ומיד, אבל אמר משה 'כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון' - אם תשחיתון אחרי מותי הרי לא תענשו מיד, אלא - 'וקראת אתכם הרעה באחרית הימים' תענשו רק באחרית וסוף ימיכם, ועד אז תחשבו שמותר לחטוא ואף תוסיפו חטא על פשע, ועל כן אני מזהירכם מן החטא.

סיפר הנאון רבי אברהם יצחק ברזל זצוק"ל כך: פעם הלכתי לצידו של מרן הגר"ש רוזובסקי זצוק"ל ברחוב, והנה עינינו צדות פשקווילים פזורים על הרצפה ... הגיב ראש הישיבה ואמר: בפרשת וילך אומר משה רבינו "כי

אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה הן בעודני חי עמכם היום ממרים היתם עם ד' ואף כי אחרי מותי" [ל"א, כ"ט]. דהיינו שהוא עשה קל-וחומר שאם 'ממרים היתם' בימי חי, בוודאי שתהיו כך לאחר מותי! אבל - שאל **"רבי שמואל"** - הרי בגמרא סנהדרין [ל"א] מסופר על "הגהו בריוני דהוה בשיבכותיה דד' זירא", לר' זירא היו שכנים בריונים, והוא היה מקרב אותם כדי שישבו בתשובה, ואילו רבנן הקפידו עליו על שמקרב את הפריצים הללו, כאשר הלך ר' זירא לעולמו, אמרו הבריונים לעצמם: עד עכשיו היה ר' זירא מבקש עלינו רחמים - עכשיו מי יבקש עלינו? הרהרו בליבם ועשו תשובה. ואם-כן מניין מניין למשה רבנו שאחרי מותו יחטאו ישראל ויתר? אולי אדרבה, הם יחזרו בתשובה בגלל שכבר אין את משה רבינו שיבקש עליהם רחמים?!

אלא יש שני סוגי עבירות (א) עבירות ידועות - אלא שהיצר הרע התגבר על האדם והוא נכשל בהן. (ב) עבירות שהאדם חושב שהן מצוות. הבריונים, השכנים של ד' זירא, נכשלו בסוג הראשון של העבירות. ברגע שהלך ד' זירא לעולמו החלו לחשוש שאין מי שיגן עליהם, ותיכף חזרו בתשובה. אבל הסוג השני של העבירות קשה יותר. כאשר הוכיח משה רבינו את ישראל הוא התייחס לסוג הזה. עבירות כאלו, שאדם נכשל בהן בחיי משה רבינו וסבור שהן בכלל מצוות, על אחת כמה וכמה שלאחר הסתלקות משה הוא יאמר לעצמו: אין את משה רבינו שיגן עלינו, אז צריך להרבות במצוות, ומיד ירבה ב'מצוות' שלו - שהן בכלל עבירות! ...

הפשקווילים - סיים רבי שמואל - שייכים לסוג הזה של העבירות, עבירות שמי שעושה אותן משוכנע שהוא בכלל עושה מצווה - "ממרים היתם עם ד' ואף כי אחרי מותי". (פורסם בעיתון יתד נאמן בשם הרב נ.ד. מחיפה)

[ממשיך הרה"ג נ.ד. ואומר: בפרשת לך לך תשפ"ג הובא במדור ווארט נוסף בשם הגאון רבי אברהם יצחק ברזל זצוק"ל, שהקשה כיצד ייתכן שאברהם אבינו, מצליח לנייד ולקרב המונים להקדוש ברוך הוא ורק עם לוט - האחיין שלו - הוא לא מצליח? ולא עוד אלא שהוא מגרשו מעל פניו באופן חד משמעי? אלא, שהנה דש"י מביא (בראשית יג, ז) שהרקע לוויכוח שלהם היה שהרועים של לוט נכשלו בגזל, אלא שהיה להם "הסבר הלכתי" מדוע הם צודקים. מיד הבין אברהם, שאם לוט מתחיל עם "שטיקלאך-תורה"ס, אני לא גזלן, יש איזה חשבון בסוגיא ממנה יוצא שאני צודק ... באותו רגע חייבים לחתוך על המקום ... ומתוך הסיפור הנ"ל - על הפשקווילים - סיפר הגאון רבי אברהם יצחק, ירדתי גם לעומק דעתו בווארט שאמר על רוע לוט ...]

"כי ידעתי אחרי מותי" (ל"א - כ"ט)

כותב רבי שמשון מאסטרופולי, כל מקום שנאמר "אחרי", מופלג, כי כל ימי יהושע והזקנים לא חטאו, כידוע.

"כי תעשו את הרע בעיני ה' להכעיסו במעשה ידיכם" (ל"א - כ"ט)

בפשטות מדובר כאן על עבודה זרה, שבני ישראל יכעיסו את הקב"ה בכך שיעבדו עבודה זרה.

בספר **"נתיב ישר"** דרש פסוק זה בדרך רמז, על פי מה שאמרו חז"ל [שבת ל"ב:] **"וחבל את מעשה ידיך"** [קהלת ה' - ה'] איזה הן מעשה ידי של אדם? - הוי אומר: בניו ובנותיו של אדם". על פי מאמר חז"ל זה פירש רבי חיים קניבסקי זצ"ל את הברכה הנאמרת בברית: "תזכה לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים", ולכאורה, הברכה על "מעשים טובים" היתה צריכה להיות לפני הברכה על החופה, כי מגיל בר מצוה כבר עושה האדם מעשים

טובים, ולחופה יגיע רק בגיל מאוחר יותר! אמנם, אמר רבי חיים, על פי הנ"ל ש"מעשה ידי" של אדם אלו בניו - הרי שמברכים כאן את אבי הבן שיהיו לו גם נכדים מילד זה, והרי שהסדר מדויק היטב: קודם "תורה", אחר כך "חופה" ולבסוף גם "מעשים טובים" - נכדים כשרים. זהו שאומר הכתוב: "להכעיסו במעשה ידיכם" - היינו בניכם ובנותיכם, שיולדו לכם בנים בלתי כשרים, או שתחנכו אותם בחינוך בלתי כשר, שלא על דרך התורה והיראה, ובוזה תכעיסו את הקב"ה.

"את דברי השירה הזאת" (ל"א - ל')

בספר "ניחוחה של תורה" מביא מ"הגר"א מוילנא", כל החכמות נצרכות לתורתנו הקדושה וכלולות בה. הגאון עצמו ידע את כולם והזכירן ושיבחן, כגון חכמת האלגברה וחכמת המוזיקה, וכן שאר החכמות. הוא היה אומר, כי עולם הנגינה גבוה מאוד. כי הנאת המוזיקה היא הנאה רוחנית ואין לגוף שום שייכות לזה, כי כולו שייך לנשמת האדם. והוסיף לפרש שם בשם ה"חפץ חיים", שזו כוונת הפסוק "שירו לו זמרו לו" [תהילים ק"ה - ב], שצריך לכוון ולהפנות ענין נשגב רוחני זה של שירה וזמרה אך ורק לשמו יתברך.

"וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם" (ל"א - ל')

רבי משה גרינוואלד זצ"ל בספרו "ערוגת הבושם" דייק - מהו לשון הכתוב 'עד תמם'? לכאורה הוא מיותר, כיון שאמר 'את כל דברי השירה הזאת' - פשיטא שדיבר ומסר לבני ישראל את כל השירה מתחילה ועד סוף? וביאר, משה רבינו בכח דיבוריו הקדושים עשה רושם בקרב ליבות בני ישראל כל כך, עד שהיו דבריו חיים וקיימים, ולא נאבד רושם הדברים מקרב ליבם כל ימי חייהם. והיינו דאמר הכתוב שדיבר משה 'את כל דברי השירה הזאת עד תמם', כלומר, שהוא נשאר בהם עד ששלמו חייהם.

רבי משה שטרנבוך כתב לפרש פסוק זה בדרך רמז. "עד תמם" הוא מלשון תמימות, משה רבינו לימד את השירה הזאת עד שקבלו על עצמם לקיים את כל התורה בתמימות בלא לערער אחר הקב"ה. וזהו לימוד לדורות, שכדי לבוא למדרגת תמימות עם הקב"ה ולקבל את כל הגזירות באמונה, צריך להיות דבוק בתורה, וכמבואר כאן שעל ידי לימוד התורה ושמיעת השירה מפי משה רבינו זכו להגיע לתמימות. ובאמת כן הוכח במציאות, שכל אותם הפילוסופים שדורשים להבין הכל בשכלם ואינם הוגים בתורת ה', אינם באים על סיפוקם על ידי דרישות וחקירות, אלא אדרבה רק מתוסף אצלם עוד קושיות, והתשובה היחידה כנגד כל המחשבות והקושיות באמונה, הוא רק העסק בתורה הקדושה שהוא תרופה לנפש ועי"ז מסתלקים כל הקושיות וזוכים לבוא לתמימות עם הקב"ה.

סיפר רבי חנוך העניך מאלכסנדר: פעם אחת עמדתי מאחורי הדלת של החדר שבו היה מורי ורבי רבי מנחם מפרשיסחא, ושמעתי את קולו מבפנים ששאל פשט בפסוק וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם, ודייק מדוע כתב 'עד תמם' ולא 'עד תומה', כי לכאורה

"וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם" (ל"א - ל')

יש להבין, משה רבינו עומד ואומר לבני ישראל דברים כדברונות 'כי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה' וגו' כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וגו', ובאמצע הדברים הקשים האלו צוה אותם ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, ולכאורה קשה דהלא אפילו אב כשהוא מכה את בנו - וכי רגיל הבן להתפייס תיכף ומיד ?? ואיך באמצע דברי תוכחתו אומר להם 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת' - שענין השירה הוא דביקות הגדול ביותר, מבאר רבי שמעון הירשליער בספרו "שה לבית" בשם רבי מנחם מנדל מנדלזון זצ"ל רבה של קוממיות, מדברים אלו נוכל ללמוד רוממות קדושת התורה, שאפילו כשישראל במצב היותר גרוע ח"ו, יש בכוחם להתפייס ע"י התורה ולהתדבק אל השי"ת.

הפסרת פרשת וילך "שובה ישראל עד ה' אלקיך"

יסוד גדול כתב רבי אליעזר רונפלד זצ"ל בספרו "חמדה גנוזה": אדם שמביא קרבן, גם אם הקרבן מקובל לפני ה', הרי גופו ודמו מובאה רק עד אוהל מועד, אבל לפני ולפנים אסור להכניסו, אבל לב נשבר ונדכא, כאשר אדם מקריב את רצונו לפני ה', דבר זה נחשב לקרבן גדול ונכנס עד לפני ולפנים, כמו שנאמר: "שובה ישראל עד ה' אלקיך", כי התשובה מגעת עד כסא הכבוד. זהו שנאמר: "אם עולה קרבנו מן הבקר אל פתח אוהל מועד יקריב אותו לרצונו" [ויקרא א' - ג], "אם עולה קרבנו", פירוש, אם מביא קרבן עולה שהוא כולו כליל לה', עם כל זה יקריבו רק עד פתח אוהל מועד, ולא לפני ולפנים. אבל אם "יקריב אותו לרצונו", כלומר, כשמקריב את רצונו ושובר את מידותיו בהכנעה ותשובה, אז "לפני ה'", הקרבן הזה נכנס לפני ולפנים, ומגיע עד כסא הכבוד. (הופיע בספר "ומתוך האור" ימים נוראים עשרת ימי תשובה)

לקבלת הגליון בדואר אלקטרוני יש לשלוח

בקשה לכתובת

mideshenb@gmail.com